

BAISOĞALA

GRINKIŠKIS

RADVILIŠKIS

SIDABRAVAS

ŠAUKOTAS

ŠEDUVA

ŠIAULĖNAI

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

2008 NR. 2 (9)

SVEIKINAME

Sveikiname du mūsų krašto žemės išaugintus ažuolus – brolius Romualdą ir Algirdą Budrius, švenčiančius savo veiklos 50 metų sukaktis. Romualdai tas jubiliejus dar sutapo ir su 75-uoju gimtadieniu, o Algirdas savo 70-metį šves ateinančių kovą.

Romualdas Budrys – ilgametis Lietuvos dailės muziejaus direktorius, Tarptautinės muziejų tarybos Lietuvos nacionalinio komiteto narys, Lietuvos muziejų asociacijos vadovas, daugelio meno ir muziejų reikalų komisijų pirmininkas ar narys, solidžių ekspozicijų, leidinių autorius, iniciatorius, plačiai vertinamas dailėtyrininkas, muziejininkystės žinovas ir puoselėtojas. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Gedimino III ir IV laipsnių ordinu, Santarvės fondo ordino kavaliėrius, už nuopelnus Lietuvai pelnė kitų garbių apdovanojimų. Radviliškio viešoji biblioteka kraštiečiu vardu jį nominavo Šviesuolio titulu.

Algirdas Budrys – žymus šalies kultūros ir meno veikėjas, Lietuvos valstybinio pučiamųjų instrumentų orkestro „Trimitas“ meno vadovas, talentingas atlikėjas, pripažintas klarneto virtuožas, vertinamas kaip vienas iš geriausių 40 pasaulio klarnetininkų, Lietuvos muzikos akademijos Pučiamųjų instrumentų katedros vedėjas, profesorius, nusipelnė pedagogas, parengęs daug garsių savo mokinių. Už nuopelnus šalies kultūrai ir menui apdovanotas Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Gedimino IV laipsnio ordinu, jam paskirta Lietuvos Respublikos Vyriausybės meno premija.

Didis džiaugsmas, nuoširdus pasididžiavimas gimtinei ir jos žmonėms turėti tokius kraštiečius, matyti tiek jų nuveiktų prasmingų darbų. Ačiū Jums už visa tai, už neseniai gimtinei padovanotus Jūsų išpūdingus jubiliejinius koncertus. Ačiū, kad esate mums tokie dėmesingi, padedantys, artimi ir savi. Ir toliau Jus abu telydi kūrybinė sėkmė, stiprybė, entuziazmas, dirbujantis visos Lietuvos ir savo gimtojo krašto labui.

Radviliškėnai

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

Kultūros ir istorijos leidinys

2008 m. Nr.2 (9)

ISSN 1822-0517

STEIGĖJAS

Radviliškio viešoji biblioteka ir
Vilniaus radviliškėnų bendrija

REDAKcinė KOLEGIJA

Romualdas Budrys
Mečislovas Jučas
Jonas Linkevičius
Aleksandras Šidlauskas
Irena Valikonytė

REDAKCIJA

Gražina Dunauskienė
Aldona Januševičienė
Augenijus Jurgauskas
Kristina Kacevičienė
Rasa Plukienė
Egidijus Prascevičius

MENINIS REDAKTORIUS

Arvydas Každailis

MAKETAVO

Tomas Januševičius

LEIDŽIA

Radviliškio rajono savivaldybės
Viešoji biblioteka
S.Dariaus ir S.Girėno g. 9,
LT-82137 Radviliškis
Tel./faksas (8-422) 5 31 68
El. paštas: aldona@radviliskis.rvb.lt
www.radviliskis.rvb.lt

SPAUSDINA

UAB „Standartų spaustuėvė“
Dariaus ir Girėno g. 39,
LT-02189 Vilnius
Tel. 2167527, faks. 2167547
El. paštas: info@standart.lt

TIRAŽAS

300 egz.

Šio numerio leidimą parėmė
ūkininkas Gintaras Žilėnas

Paminklinė kompozicija Mėnaičių kaime Prisikėlimo apygardos būstinei įamžinti ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžiui atminti. Elžbietos Karaliūtės nuotrauka

TURINYS

04	<u>Mūsų saitas su gimtine</u> Nijolė Plungaitė-Šidlauskienė	44	<u>Tėviškė, mielas kampelis...</u> Romualdas Budrys
05	<u>Fundatorių atminimo ženklai rajo bažnyčiose (2)</u> Evaldas Tamulionis	46	<u>Paskutinis Šeduvos puodžius</u> Sigitas Senulis
09	<u>Parapija prie didelio ežero</u> Birutė Panumienė	48	<u>Žodis apie radviliškėnus</u> Aleksandras Šidlauskas
14	<u>Lietuvių antropologijos pradininkas</u> Ksavera Rūtėlė Žičkytė	54	<u>Gražioji Daugyvenė</u> Egidijus Prascevičius
23	<u>Ilgai slėptos lėktuvo katastrofos pėdsakais</u> Regina Karnilaitė, Vida Zdanavičiūtė-Samulienė, Irena Zdanavičienė	57	<u>Noras palikti savas pėdas</u> Antanas Stugys
31	<u>Kraštietis kuriam laisvalaikis - kūryba, o kūryba – laisvalaikis</u> Gražina Dunauskienė	61	<u>Nepamirštamas Šeduvos muziejaininkas</u>
39	<u>Radviliškio žydai</u> Daina Elvaitė	64	<u>Radviliškio krašto kalendorius</u>
		68	<u>Radviliškio rajono kultūros kronika</u>
		71	<u>Gedimino pilis Radviliškyje</u>

MŪSŲ SAITAS SU GIMTINE

Trečias tūkstantmetis negailestingai skaičiuoja metus, nutolindamas istorinius įvykius, žmones, kurie dirbo savo kraštui, kūrė, sprendė epochos problemas. Sovietinė okupacija paliko visuomenėje žaizdas, kurias jaučiame iki šiol, mūsų skurdžias žinias apie savojo krašto kultūrinį paveldą.

„Radviliškio krašto“ steigėjai ėmėsi kilnios misijos: padėti kraštiečiams geriau susipažinti su gimtinės kultūrinėmis vertybėmis, čia gyvenusių žmonių, iškilių asmenybių darbais ir likimais.

Daugelis gimusių, augusių Radviliškyje ar netoli jo išsibarstė ne tik po Lietuvą, bet ir po visą pasaulį. „Radviliškio krašto“ dėka turime galimybę daugiau sužinoti vieni apie kitus. Žurnale gražiai apie tai rašė Elona Marijošiūtė-Vaišnienė iš JAV: „Ačiū „Radviliškio kraštui“, kuris, primindamas brangius žmones, vietas bei įvykius, prie savo ištakų susigražina ir toli išsklaidytuosius.“

„Radviliškio kraštas“ padeda susirasti ir ne taip toli esančiuosius. Jo dėka po daugelio metų susitikau su savo krikšto dukra Kristina, kurios krikštamote Radviliškyje tapau, būdama 15 metų. Gyvenome abi Lietuvoje, bet taip ilgai viena kitos neradome... Suvedė žurnalas ir jo publikacijos.

Mes, Kaune gyvenantys kraštiečiai, su nekantrumu visada laukiame „Radviliškio krašto“. Gavę dalijamės tarp savęs, net ir su vilniečiais, pasidauginame atskirus straipsnius. Žurnalą skaito mūsų šeimų nariai, giminės (net užsienyje), draugai, kaimynai. Visi gėrimės jo turiniu, meniniu apipavidalinimu. Jis tapo mūsų saitu su gimtine.

Kauno universitetinėje klinikinėje ligoninėje daug metų akušere dirbo iš Raginėnų kaimo kilusi Emilija Butkutė. Šių metų lapkričio 27 dieną ji švęs savo 100 metų jubiliejų. Su dideliu susidomėjimu guvi Emilija skaito „Radviliškio kraštą“, džiaugiasi radusi straipsnių, iliustracijų apie Šeduovą, gerai žinomus kaimus, žmones.

Taigi „Radviliškio krašto“ skaitytojų ratas Kaune platus. Gaila, kad šio žurnalo gauname nedaug. Aktyvi jo bendradarbė, buvusi „Šviesos“ leidyklos Kaune redaktorė Elena Adomaitytė-Cemnolonskienė – tikra gimtojo krašto patriotė. Ji sukūrė Radviliškiui dainą, parašė straipsnius apie mūsų mylimas mokytojas Bronę Katiniene, Stasę Gelumbauskienę. Elenos iniciatyva atsirado žurnale ir kitų autorių straipsniai.

Radviliškyje įvairiais laikotarpiais gyveno ir dirbo žmonės, verti didžiausios pagarbos bei atminimo. Tai prieškario, karo, pokario laikų mokytojai, medikai, kitų profesijų žmonės. Jie daug nusipelnė radviliškiesiems ir ne tik jiems. Lauksime apie tuos žmones rašinių bei kitokio jų atminimo įamžinimo, nes jie – mūsų istorijos dalis. O anot Elenos Bonner-Sacharovos, „tauta, kuri pamiršta savo praeitį, negali būti vadinama tauta“.

Nežinau, ar Lietuvoje yra dar nors viena biblioteka, atliekanti tokį kilnų darbą, kaip mūsų „Radviliškio krašto“ leidėjams, visam bibliotekos kolektyvui su dėkingumu linkime stiprybės ir tolimesnės sėkmės.

Kaune gyvenančių kraštiečių vardu –
Nijolė **PLUNGAITĖ-ŠIDLAUSKIENĖ**

TEŠIAME STRAIPSNIŲ APIE RADVILIŠKIO KRAŠTO BAŽNYČIOSE IŠLIKUSIUS MENO KŪRINIUS, SKIRTUS TŲ ŠVENTOVIŲ FUNDATORIAMS. ŠIŲ METŲ 1-AJAME NUMERYJE SUPAŽINDINTA SU ŠEDUVOS BAŽNYČIA, O DABAR – PASAKOJIMAS APIE BAISSOGALĄ.

Baisogalos bažnyčios fundatoriaus Vladislavo Komaro atminimą įprasmina ir gražieji Baisogalos dvaro rūmai. Dailininko Napoleono Ordos 1875 m. piešinys

FUNDATORIŲ ATMINIMO ŽENKLAI RAJONO BAŽNYČIOSE (2)

Evaldas TAMULIONIS

Iš istorinių šaltinių žinoma, kad 1769 metais karalius Stanislovas Augustas Poniatovskis Veliuonos pavieta Baisogalos seniūniją pavedė savo giminaičiams Andriui ir Teresei Poniatovskiams. Andrius buvo Austrijos kariuomenės generolas, jo žmona Teresė – grafų Kinskių duktė. Gautąją Baisogalos valdą vėliau Poniatovskiai perdavė savo sūnui Juozapui Poniatovskiiui, kuris pagal caro Pavlo I reskriptą greta Žiežmarių, Užpalių seniūnijų ir Veliuonos dalies šią valdą įsigijo 1796 metais. Lietuvos-Lenkijos ketverių metų seimas 1791 metais pasisakė

prieš valstybės išdo turtų nuomą ir leido juos parduoti. Tad netrukus ir Baisogalos dvaras perėjo privačion nuosavybėn. Tačiau jį Juozapas Poniatovskis¹ valdė neilgai – viską pusvelčiui pardavė Slonimo pavieto maršalkai Vaitiekui Puslovskiiui. Pastarasis dvarą tvarkė sumaniau, bet Baisogaloje ilgai neužsibuvo.

1822 metais Baisogalos bažnyčios inventoriaus knygoje nurodoma, kad Baisogalos dvaro savininkai yra grafai Eustachas

Baisogalos bažnyčios galinė-absidinė pusė (matosi durys į Komarų šeimos laidojimo rūšį)

ir Antanas Chrapovickiai. Tai rusai iš Chrapovičių, Ašmenos pavieto. Eustachas buvo Lietuvos didysis instigatorius ir Starodubo seniūnas, o Antanas – kariškis.

Apie 1830 metus Baisogalos dvarą nusiperka Juozapas Komaras (herbas „Komar“), kurio sena giminė kilusi iš Braclavo vaivadijos Ukrainoje. Bene pirmasis Komarų paminėjimas – 1481 metais. S. Uruskis, pasiremdamas A. Kojalavičiumi, rašo, kad Komaras, vadintas Zabožinskiu, žinomas iš Jogailos valdymo laikų, netoli Užgorodo įkūrė Komargradą. Jo palikuonys įsikūrė didžiosiose paveldėtojų žemėse Padniestrėje. Žinoma, kad Zabožinskio sūnus Semionas buvo Lucko izdininkas. Pastarojo sūnus – karaliaus Aleksandro dvariškis, turėjo valdų Mstislavlio vaivadijoje, vėliau persikėlė į Lietuvą. Iš jo gausios šeimos reikėtų išskirti sūnus Motiejų, vedusį Chodkevičiūtę,

Mykolą, paėmusį į žmonas Poniatovskytę, ir Beniašą, kurio sūnus Jurgis XVII amžiuje buvo Vilniaus pilies raštininkas ir karaliaus rotmistras, Vendeno (Cesio) vaisks.

Vėliau Komarų giminės valdos žinomos Ašmenos paviete. Jurgio vaikai Mikalojus 1701 metais paveldėjo Palėvenės ir Raguvėlės dvarus. Mikalojus Komaras buvo vedęs Joaną Sokolovskytę. Jų sūnūs Ignacas ir Antanas 1744 metais tapo šių dvarų paveldėtojais. Ignacas 1767 metais buvo pataurinininkas, o 1774-aisiais – Ukmergės žemės teisėjas. Antanas 1765 metais – Volkovysko kardininkas. Ilgainiui jis valdė abu minėtus dvarus. Buvo vedęs du kartus: pirmą – I. Stankevičiūtę, po jos mirties – N. Korfaite. Jis turėjo du sūnus: Ignacą ir Juozapą. Juozapas Komaras 1791 metais buvo Ukmergės civilinis-karinis komisaras, 1812 metų Lietuvos kariuomenės pulkininkas Napoleono armijoje ir pasiuntinys į Seimą, vėliau – Vilniaus vyriausiojo teismo II departamento prezidentas.

Juozapas gyveno Panevėžio pavieto Raguvėlės dvare. Baisogaloje jis pasirodydavo tik retkarčiais, vienas arba su sūnumi Vladislavu. Dvarą tvarkė ūkvedys Leopoldas Hrinčevičius. Juozapas Komaras po truputį plėtė savo valdas: įsigijo Palėvenę, vėliau – Raguvėlę, Panemunį, Čedasus, Onuškę ir kita. Jis su žmona Tekle Zyndram-Koscialkovskyte (mirė 1855 m.) turėjo keturis sūnus: Julijoną, kuris 1788 metais, nukritęs nuo arklio, užsimušė (buvo nevedęs), Teofilį (1800–1861 m.) – jam atidavė Onuškę ir Panemunį, Konstantiną (1813–1880 m.), kuriam atidavė Palėvenę bei Raguvėlę, ir Vladislavą – Baisogalos su palivarkais paveldėtoją. Duktė Elžbieta pirmą kartą ištekėjo už Liudviko Gorskio, antrą kartą – už Rudolfo Koscialkovskio.

Vladislavas Komaras gimė 1810 metais Raguvėlės dvare. 1843–1846 metais jis buvo Panevėžio jis buvo Panevėžio pavieto maršalka. Nuo 1846 metų jau nuolatos gyveno Baisogalos dvare. Jam valdant, 1882 metais Baisogalos dvaro kartu

Baisogalos bažnyčios Komarų šeimos laidojimo rūšio antkapinės lentos, skirtos bažnyčios fundatoriui ir jo dviem žmonoms

su Zažečės ir Patokų palivarkais valdą sudarė 918 dešimtinių dirbamos ir 44 dešimtinės netinkamos dirbti žemės bei 443 dešimtinės miško.

1857 metais Vladislovas Komaras pertvarkė ir praplėtė dvaro rūmus, o 1870-aisiais šiaurės rytų ir šiaurės vakarų pusėje dar pristatė po flygelį. Flygelių frontonuose buvo sukurti Komarų ir Zajačkovskių herbai, išlikę iki mūsų dienų. Jo žmonos Onos rūpesčiu 1890–1892 metais perstatytas stačiakampio plano sparnas. Antrasis sparnas perstatytas 1911 metais, šeiminkaujant sūnui Vladislovui. Rūmų konfiguracija pasidarė U raidės formos. Jie turi klasicizmo ir ampyro architektūros stilių elementų².

Vladislovo tėvas Juozapas Komaras mirė 1847 metais, palaidotas Raguvėlėje, Komarų mauzoliejinės koplyčios rūsyje. Pats Vladislovas pirmą kartą vedė Kotryną Zajačkovskytę (1810–1873 m.), kurios palaikai iš šventoriaus į naujosios bažnyčios mauzoliejinį rūšį perkelti 1885 metais. Sūnus Zigmantas, nesulaukęs nė vienerių metų, mirė 1846-aisiais. Palaidotas senosios Baisogalos bažnyčios šventoriuje (dabar tai – vieta prieš kleboniją. Yra išlikęs jam skirtas paminklas). Duktė Jadvyga užaugo. Ji 1866 metais ištekėjo už grafo Henriko Zabelos (1840–1907 m.) į Labūnavos dvarą, prie Kėdainių (abu palaidoti šios vietovės kapinių mauzoliejinėje koplyčioje).

Mirus Kotrynai Komarienei, 1875 metais Vladislovas vedė antrą kartą. Antroji žmona – Ona Končaitė (1847–1900 m.), kilusi iš Siesikų parapijos, Lukinės dvaro. Kad ir būdamas senyvo amžiaus, antroje santuokoje Vladislovas susilaukė dar trijų dukterų ir trijų sūnų. Vaikais jis labai rūpinosi. Sūnus Medardas (1881–1937 m.), 1904 metais Krokovoje susituokęs su Marija Komaraite (1881–1956 m.) iš Palėvenės dvaro, persikėlė į Gelgaudiškio dvarą³ ir ten sukūrė šeimą. Duktė Marija 1900 metais ištekėjo už Kazimiero Lipskio, Guršno dvaro savininko Poznanės krašte, Vakarų Prūsijoje. Duktė Kotryna (1878–1915 m.) 1906 metais susituokė su Konstantinu Komaru (1869–1940 m.) iš Raguvėlės dvaro. Sūnus Juozapas gimė 1884-aisiais (mirties data neišaiškinta). Jauniausioji duktė Ona gimė 1887 metais. Ji čiuoždama krito ir smarkiai susitrenkė, po to susirgo, paliego ir 1907-aisiais mirė. Po tėvo mirties 1896 metais Baisogalą su visais palivarkais paveldėjo vyresnysis Komaro sūnus Vladislovas, gimęs 1879-aisiais (antkapinėje lentoje pažymėti 1885 metai), vėliau vedęs Lenkijos kunigaikštystę Rožę Voroniekytę (1885–1962 m. Lenkijoje). Paveldėtą valdą jis ypač rūpinosi, pavyzdinčiai sutvarkė dvaro rūmų ansamblio aplinką. Vladislovas mirė 1941 metais Sibiro lageryje, Kazachstane.

Mūrinė dabartinė Švenčiausiosios Trejybės neoromaninio-neogotikinio stiliaus bažnyčia pastatyta 1882 metais (nugriovus senąją, 1782-aisiais pastatytą medinę bažnyčią). Žinoma, kad vidaus reikalų ministras 1877 metais leido Baisogalos dvaro savininkui Vladislovui Komarui statyti naują, 28653 rublių sąmatinės vertės bažnyčią. Ji 1890-aisiais Žemaitijos vyskupo Mečislovo Paliulionio buvo iškilmingai konsekruota. Ši bažnyčia yra Vladislovo Komaro fundacija. Jos statyba rūpinosi tuometinis klebonas Adolfas Daugėla. Naujoji bažnyčia pastatyta senosios priekyje, su vienu apie 35 metrus aukščio bokštu. Ji

Paminklas prieš Baisogalos kleboniją, skirtas bažnyčios fundatoriaus anksti mirusiam sūnui Zigmantui

Bažnyčios fundatoriui Vladislovui Komarui skirta paminklinė lenta presbiterijoje

Komarų šeimos ložė Baisogalos bažnyčios presbiterijoje

yra 44,8 metro ilgio ir 19 metrų pločio. Bažnyčioje – penki neogotikinio stiliaus tamsaus medžio altoriai, būdingi ankstyvajai Lietuvos neogotikai.

Bažnyčios presbiterijos dešinėje, ant sienos, yra puošni, graži neorenesansinių-neoklasicistinių formų balto marmuro paminklinė lenta. Ji skirta bažnyčios fundatoriui Vladislavui Komarui, kurio bareljefinis portretas pavaizduotas šioje lentoje. Po portretu – Vladislavui dedikuotas lenkiškas tekstas. Kaip rodo įrašas lentos apačioje, ji – panašių paminklų meistro M. Žydoko iš Varšuvos kūrinys.⁴

Presbiterijos kairėje – gražių ir elegantiškų neobarokinių-neogotikinių formų Komarų šeimos ložė. Virš jos – giminės herbas „Komar“ bei pažymėti bažnyčios pastatymo metai. Ložėje sėdintys fundatoriaus šeimos nariai pamaldų metu galėjo priešais save matyti fundatoriaus paminklinę lentą, kaip dėmesio ir pagarbos vertą ženklą. Ložė tikriausiai sukurta, dar esant gyvam Vladislavui Komarui, o paminklinę lentą užsakė fundatoriaus sūnus taip pat Vladislavas.

Komarų šeimos palaidojimai yra senųjų kapinių vietoje, bet jau po naujosios, dabartinės bažnyčios presbiterija. Į laidojimo rūšį galima nusileisti laiptais, atidarius bažnyčios galinėje dalyje esančias duris. Ant balto marmuro plokščių esantys aukso spalvos lenkiški užrašai žymi Komarų šeimos mirusiuosius. Laidojimo rūšio viduryje yra fundatoriaus Vladislavo Komaro antkapinė lenta. Nuo jos į dešinę – fundatoriaus pirmajai žmonai Kotrynai Zajačkovskytei skirta lenta, į kairę – antrajai žmonai Onai Končaitėi. Visi šie trys asmenys mirė Baisogalos dvare.

Rūsyje yra dar trys kitos antkapinės lentos: minėtai Onai Kamaraitėi, kuri mirė Baisogalos dvare, sutuoktiniams Vladislavui ir Rožei Komarams bei jų dukrai Jagulai, gimusiai Kislovodske 1917 metais ir mirusiai Baisogaloje 1923-aisiais.

Visi paminėti bažnyčios fundatoriui bei jo šeimos nariams skirti meno kūriniai (paminklinė ir antkapinės lentos, šeimos ložė) sudaro labai gražią, įdomią ir darnią visumą. Tokia jungtis gana reta Lietuvos bažnyčiose, labiau paplitusi Vakarų bei Vidurio Europos bažnyčiose. Puikus, panašus pavyzdys – Rietavo Oginskių ir Rokiškio Tyzenhauzų giminių palaidojimai bei įamžinimai. Fundatorių biustus, ložę bei palaidojimus galima pamatyti garsiojoje Prahos Šv. Vito katedroje.

Reikia tikėtis, kad gražus Baisogalos buvusių savininkų Komarų vardų bei atminimo įamžinimas atkreips ne vieną dailės, istorijos žinovo ar mėgėjo dėmesį ir bus iškalbingas, prasmingas pavyzdys ateinančioms kartoms.

PAAIŠKINIMAI

¹ Tikėtina, kad tas pats Poniatovskis, būdamas Šeduvos klebonu, 1804 metais atstatė Šeduvos bažnyčią po 1799 metų gaisro.

² Virš rotondinės salės kupolo iki XX amžiaus vidurio stovėjo Šv. Mykolo Arkangelo skulptūra.

³ 1900 (kituose šaltiniuose – 1892) metais baronai Keideliai už 1 milijoną rublių pardavė Gelgaudiškio dvarą, turėjusį 11 tūkstančių hektarų žemės ir 20 palivarkų. Jį nupirko kunigaikštystė Rožė Voronieckytė-Komarienė vyro broliui Medardui Komarui.

⁴ Menine verte ši lenta prilygsta Anelei ir Tadeuši Šemtomams skirtai XIX a. vidurio paminklinei lentai, esančiai mauzoliejinėje Šiaulėnų kapinių koplyčioje.

NAUDOTA LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

AFTANAZY, Roman. *Materiały do dziejów rezydencji*. T. 4. Warszawa, 1987.

Baisogalos valsčiaus kaimai, dvarai ir gyventojai. Paruošė agr. m. dr. Elena Šveistienė. Panevėžys, 2000.

BONIECKI, Adam. *Herbarz Polski. Warszawa, 1899–1913*.

Autoriaus, Elžbietos Karaliūtės ir spaudos leidinių nuotraukos

Baikalas. 1959–1960 m.

PARAPIJA PRIE DIDELIO EŽERO

KITAIŠ METAIS MINĖSIME 1949 METŲ KOVO 25-OSIOS TRĖMIMO – VIENO DIDŽIAUSIŲ LIETUVOJE – ŠEŠIASDEŠIMTMEČIŲ. ANOMIS DRAMATIŠKOMIS DIENOMIS KAUNO TARPDIECEZINĖJE KUNIGŲ SEMINARIJOJE SUSPĖJO PASISLĖPTI TIK KELI JOS AUKLĖTINIAI, BUVĘ TREMIAMŲJŲ SĄRAŠE, O 6 KUNIGAI IR 7 KLIERIKAI IŠVEŽTI. TRIJŲ IŠ TŲ SEMINARIJOS TREMTINIŲ GYVENIMAS SUSIJĖS SU RADVILIŠKIO KRAŠTU.

Birutė PANUMIENĖ

Prieškario Lietuvoje dirbo apie du tūkstančius kunigų. Per abi – komunistų ir fašistų – okupacijas daugiau nei pusė jų patyrė represijas: buvo nužudyti arba įkalinti, ištremti, priversti palikti tėvynę. 1953 metais Lietuvoje liko tik apie 750 kunigų.

1948 metais Kauno kunigų seminarijoje iš buvusių 400 seminaristų mokėsi apie 200 žmonių. Sovietinė valdžia visai ribojė seminarijos veiklą, mažino studijuojančiųjų skaičių. 1948-ųjų spalio 31-ąją apie 40 klierikų, ypač tų, kurie galėjo kliūti sovietinei valdžiai, paankstintai išventinti į kunigus. Iš jų šiandien gyvi 12, o iš išvežtųjų tremtinį į Baikalo salą, Olchoną, – du. Šiandien minimas šventimų 60 metų jubiliejus. Šis pasakojimas skiriamas tiems kunigams pagerbti.

PRELATUS ANTANAS BITVINSKAS

Prelatas Antanas Bitvinskas gimė 1925 metų kovo 12 dieną Šeimyniškių kaime, Girkalnio valsčiuje, ūkininkų šeimoje. 1941-aisiais šeima buvo įrašyta į tremiamųjų sąrašus, tačiau tada jos išvežti nespėjo. Užėjus vokiečiams, Bitvinskai rėmė besislapstančius žydus. Tačiau neilgai – tuos žydus greitai suėmė ir sušaudė eglyne prie Girkalnio.

1945 metais Antanas Bitvinskas baigė Raseinių gimnaziją. Įstojo į Kauno kunigų seminariją. Jo brolis Vytautas (gimė 1927 m.) išėjo į partizanus, buvo išduotas ir 1949-ųjų liepos 27-ąją, Šv. Viktoro dieną, žuvo.

Prelatas Antanas Bitvinskas apie 1991 m.

Kunigas Antanas Bitvinskas buvo iš tų, kurie šventimus priėmė anksčiau. Į tremtį pasiimti nelabai ką turėjo. Tik tiek, kiek seminarija idėjo. Laukdamas, kol saugumietis surašys jo popierius, kunigas Antanas žiūrėjo į Marijos paveikslą ir galvojo: „Vis tiek dar sugrįšiu. Marija, duok viltį sugrįžti.“ Marija globojo.

Olchono saloje kunigas išbuvo pusmetį. Šv. Mišias aukojo kiekvieną sekmadienį. Žmonių ateidavo nedaug. Kunigą Olchone pradėjo kviestis saugumas dėl brolio Vytauto, nors pastarasis jau buvo žuvęs. Rudenį kunigas išvažiavo į Sujetichą (dabar Biriusinskas) Taišeto rajone, Irkutsko srityje, pas savo šeimą. Pastaroji buvo ištremta visa – šeši žmonės.

Pradėjo dirbti prie statybų Žilgorodoke – Sujetichos priemiestyje. Ten statė gyvenamuosius namelius. Tik persikėlus į Žilgorodoką, 1949 metų gruodžio 24 dieną, Kūčių vakarą, kunigą Antaną Bitvinską su kitais vyrais išvežė darbams į mišką.

Kunigas Antanas Mitrikas (centre) krikštija vaikus Biriusinske 1956–1957 m.

Nors viršininkas puikiai žinojo, kokia tai katalikams diena. Tą Kūčių vakarą jam teko aukoti trejas šv. Mišias, kad visi galėtų dalyvauti. Ankstų šv. Kalėdų rytą dvylika vyrų barake giedojo: „Sveikas, Jėzau gimusis...“

Žilgorodoke per Velykas, Kalėdas ar kitas svarbias šventes visada būdavo pamaldos. Visų Šventųjų šventė – darbo diena, kurią meldavosi už mirusiuosius. Dėl savo, kaip kunigo, veiklos Antanas Bitvinskas buvo sekamas, tardomi su juo artimiau bendravę žmonės, bandoma jį sukompromituoti, apkaltinti neva agitacija. Tačiau jo aplinkos žmonės atsilaikė.

Kunigas Antanas Bitvinskas važinėjo pas tremtinius katalikus į Alzamajų, Zimą, Čeremchovą. Tokia galimybė atsirado po Stalino mirties.

Į Lietuvą grįžo 1957 metų pavasarį. Paskirtas Šiaulių Šv. Apaštalo Petro ir Povilo parapijos vikaru. Čia dirbo 10 metų. Po to klebonavo Šventybrastyje, po poros metų dar pridėjo mažytę Apytalaukio parapiją. Ten darbavosi ketverius metus. Po to tiek pat – Šėtoje, Kulautuvoje. Iš pastarosios perkeltas į Kauną. Dirbo Šančių bažnyčioje klebonu, 1979–1990 metais – Kauno arkivyskupijos kurijos kancleriu. 1990-aisiais atkeliamas į Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčią. Čia dirbo porą metų. Po to perkeltas į Šiaulių Šv. Jurgio parapiją. Ten jo tarnystė truko 14 metų. Monsinjoro titulus suteiktas 1986-aisiais. Iš viso kunigavo 58 metus. Mirė 2006 metų rugpjūčio 4 dieną. Palaidotas šios bažnyčios šventoriuje.

2003 metais Antanas Bitvinskas išleido knygutę „Šviesos kelionės sutemos“, kurioje pasakoja apie vyskupų keliones po įvairias Lietuvos bažnyčias 1980–1989-aisiais.

KUNIGAS ANTANAS MITRIKAS

Kunigas Antanas Mitrikas gimė 1924 metų sausio 30 dieną Mūrdvario kaime, Pakruojo rajone. Baigęs Linkuvos gimnazijos 7 klases, 1943-aisiais įstojo į Kauno tarpdiecezinę kunigų seminariją.

Kai seminarijoje ieškojo modelio Šv. karaliaičio Kazimiero paveikslui, pasirinko jį. Gražaus, dvasingo veido jaunuolis tiko geriausiai. Dailininko Jono Mackevičiaus nutapytas paveikslas buvo skirtas arkivyskupo metropolito Juozapo Jono Skvirecko (1873–1959 m.) 70-ties metų jubiliejui. Dabar paveikslas yra Vatikane, o Lietuvoje likusios kelios kopijos.

Tai tragiško likimo kunigas, per visą gyvenimą nešęs kankinystės kryžių. Nesutikęs bendradarbiauti su KGB ir dėl to išgyvenęs penkis ištėmimus. Buvo suimtas 1948 metų gegužės 22-ąją, bet po trijų dienų grąžintas. 1949 metų kovo 25 dieną jį ištėmė dar neįšventintą – diakoną. Vyskupas Kazimieras Paltarokas kunigyستės šventimus jam turėjo suteikti po kelių dienų.

Kaip ir kiti ištėmti kunigai, žvejojo Baikale. Čia nebuvo jokių sekmadienių: žvejyba visą laiką, net naktį. Radę laiko, kalnuose šv. Mišias laikydavo su Vladu Abromavičiumi.

Brolis Jonas Mitrikas buvo partizanas. Sesuo Aleksandra Mitrikaitė – partizanų ryšininkė. Abu suimti 1945 metais. Brolis nuteistas 15 metų lagerio. Tėvai ir sesuo Danutė ištėmti 1948-ųjų gegužės 22-ąją.

Nors Baikale žuvies buvo sugaunama daug, A. Mitrikas sun-

kiai galėjo padėti šeimai, nes nebuvo kaip tos žuvies nuvežti. Tada jis perėjo į laivyną. Aptarnaujantys kateriai – septyni. Žvejai dienas leisdavo atvirame ore, o katerio vairininkas klierikas Antanas Mitrikas – visą laiką geležiniame narve. Taip jis sugadino savo sveikatą: dar būdamas tremtyje, sunkiai susirgo Parkinsono liga.

1956 metais kunigas pasinaudojo gautomis atostogomis ir slapta parvažiavo į Lietuvą. Vyskupas Kazimieras Paltarokas negalavo. Šventimus 1956-ųjų spalio 16 dieną šio vyskupo kambaryje suteikė vyskupas augziliaras Julijonas Steponavičius. Primicijos vyko kitą rytą Aušros Vartuose.

Apie 1957-uosius kunigas A. Mitrikas persikėlė pas tėvus į Sujetichą (Biriusinską) Irkutsko krašte. Dirbo kūriku. Jam pripažinta trečioji invalidumo grupė. Žmonių kviečiamas ir laukiamas, važinėjo po įvairias tremties vietas Irkutsko srityje, nuvyko net į kitą kraštą – Krasnojarsko, Nižneingišo rajonus.

Iš tremties paleistas 1958 metais. Paskirtas į Debeikių parapiją altarištu. Tačiau Lietuvoje gyventi negalėjo nei jis, nei jo šeima – motina su seserimi. 1959 metais neilgai pabuvo Baltarusijoje, paskui apsistojo Bauskėje, 10 metų dirbo darbų mokytoju. Sveikata prastėjo. 1971 metais gavo leidimą grįžti į Lietuvą. Paskirtas vikaru į Molėtus. 1972–1986 metais klebonavo Južintų parapijoje, Rokiškio rajone.

1986-aisiais paskirtas altarištu į Šeduvos parapiją. Čia praleido devynerius metus. Žmonių atsimenamas kaip Dievo meilės ir gailestingumo skleidėjas. Vaikščiojo sunkiai. Eidamas iki klausyklos, koją pasirišdavo virvele, kad galėtų pakelti.

Gyvenimo pabaigą praleido pas gimines, Petrašiūnų globos namuose, Marijampolės Švč. Marijos globos namuose, Marijampolės kunigų globos namuose – nuoširdžiai globojamas, tačiau toli nuo Šeduvos ir savo parapijiečių. Sunkiai kalbėjo. Gyveno vienvietės tyloje. Kartu su kitais kunigais Švč. Marijos globos namų koplyčioje aukodavo šv. Mišias. Į jas kunigas jubiliatas Antanas Mitrikas būdavo atvežamas ratukais.

Antanas Mitrikas mirė 2007 liepos 5 dieną. Palaidotas Šeduvos Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčios šventoriuje.

MONSINJORAS VINCAS ALGIRDAS PRANCKIETIS

Monsinjoras Vincas Algirdas Pranckietis gimė 1923 metų sausio 7 dieną Labos geležinkelio stotyje, ūkininkų šeimoje. Jo, kunigo, kelio pasirinkimui neabejotinos įtakos turėjo dėdė kunigas jubiliatas Augustinas Pranckietis (1886–1986 m. Šeduvoje) – Solovkų lagerio kalinys, atsidavęs savo pašaukimui, pasišventęs tarnystei.

Tėvai – darbštūs, pasiturintys ūkininkai – į Šeduvos gimnaziją leido visus tris savo vaikus. 1943-aisiais Vincas Pranckietis įstojo į Kauno kunigų seminariją.

Į Lietuvą grįžus sovietams, klierikas Vincas buvo verbuojamas. Gašdinama, kad, nesutikęs bendradarbiauti, seminarijos nebaigs, šantažuojama. Tačiau V. Pranckietis atsilaukė.

Priėmęs šventimus, kunigas pagalvojo: kad taip gautų parapiją kur prie didelio ežero... Svajonė išsipildė su kaupu – beveik septynerius metus žvejojo Baikale.

Apie 1955–1959 metus kunigas persikėlė į Usole (Usolje Si-

birskoje). Dirbo Angarsko HES statybos kontoroje. „Parapijos“ ribos prasiplėtė. Žmonių kviečiamas važinėjo po Usolės rajono apylinkes – Bolše Žilkino, Sorty. Vykdamas į Zalari rajoną. Laidojo, tuokė, būriais, po 10–20, krikštijo vaikus, teikė Pirmąją komuniją. Neretai slapta. Kartais net naktimis. Sykį per kratą iš kunigo V. Pranckiečio paėmė užrašų sąsiuvinius ir keletą knygų, todėl jokie įrašai apie suteiktus sakramentus nebuvo daromi, kad kam nepakenktų.

Į Lietuvą kunigas grįžo 1959 metais. Jo neregistravo. Pirmoji parapija po tremties – Radviliškis. Tačiau čia kunigavo neilgai. Igaliotinis atėmė kunigo pažymėjimą ir liepė važiuoti iš Lietuvos. Tai buvo 1960-ųjų vasara.

Arkivyskupijos valdytojas Juozapas Stankevičius, gelbėdamas kunigus, rašydavo komandiruotes ir leisdavo laikyti šv. Mišias Kaune, Katedroje, lankyti ligonius. Kunigas Vincas Pranckietis dvejus metus rašė pareiškimus į Aukščiausiąją Tarybą, kad jam leistų registruotis ir dirbti. Tačiau visi pareiškimai buvo atmesti. Neoficialiai patarta nerašyti, kad esąs kunigas, o nurodyti, kad buvo tik žvejys, darbininkas. Viskas susitvarkė. 1962–1965 metais jį paskyrė kunigauti į Didvyžių Vilkaviškio rajone. Paskui – į Siesikus Ukmergės rajone. Ten dirbo devynerius metus. 1974–1994 metais jis – Jonavos Šv. Jokūbo parapijos klebonas, vėliau – vikaras, altarištas. 1991-aisiais kunigui Vincui Pranckiečiui suteiktas monsinjoro titulas, 2000-aisiais – Jonavos miesto Garbės piliečio vardas.

Tai nepaprastai šviesios sielos, nuostabaus širdingumo, plataus akiračio žmogus, pelnęs visų sutinkamų žmonių pagarbą ir meilę. Jis iki šiol bendrauja, palaiko šiltus ryšius su buvusiais baikaliečiais, tremtiniais iš kitų vietų.

Yra išleidęs keturias knygas: 1998 metais pasirodė atsiminimų apie tremtį knyga „Baikalo žvejys“, 2000 metais – „Ne vien duona“, 2005-aisiais – publicistikos knyga „Vynmedis ir jo šakelės“ (straipsniai religinėmis temomis, iškilių represijas patyrusių kunigų biografijos, pasakojimai apie gyvenimo kelyje sutiktus žmones), 2008-aisiais – knyga „Padraugaukime“. Pastaroji

Kunigas Vincas Algirdas Pranckietis (dešinėje) suteikia Santuokos sakramentą. Usolje Sibirskoje apie 1955 m.

Monsinjoro Vinco Algirdo Pranckiečio kunigystės 60-mečio šventė Jonavos Šv. Jokūbo bažnyčioje. Šv. Mišias aukoja (iš kairės) – monsinjoras Vytautas Masys, kunigas jubilias Povilas Svirskis, kunigas Bronislovas Gimžauskas, protonotaras jubilias Bronius Antanaitis, monsinjoras jubilias Vincas Algirdas Pranckietis ir monsinjoras jubilias Vytautas Sidaras. 2008 07 20

Marijampolėje, Švč. Marijos globos namų koplyčioje, šv. Mišias aukoja kunigai, buvę ištremti į Olchono salą - altaristas jubilias kunigas Izidorius Butkus, altaristas jubilias vikaras jubilias monsinjoras Vincas Algirdas Pranckietis ir kunigas jubilias Antanas Mitrikas. 2006 05 27

– laiškai: paties prelado bei jam rašyti kunigų, giminių, likimo draugų, pažįstamų, tarp kitų – Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės-Paronetto. Knyga pristatyta liepos 20 dieną per kunigystės 60-mečio ir didžiausių Jonavos Šv. Jokūbo parapijos atleidų – Šv. Jokūbo – šventę. Iškilnėse dalyvavo apie 400 žmonių, atėjusių pasveikinti ir pagerbti monsinjoro.

KUNIGŲ TREMTIS

Kauno kunigų seminarijos vadovybė ir vienintelis tuo metu Lietuvoje likęs vyskupas Kazimieras Paltarokas, matydami bei

įvertindami vykdomų represijų mastą, dalį klierikų, ypač tų, kurie galėjo užsitraukti sovietų valdžios nemalonę, iššventino 1948 rudenį, per Kristaus Karaliaus šventę. Po šventimų valdytojas Juozapas Stankevičius pasakė: „Esant reikalui ar atsitikus nelaimėi, suteikiu jums visas galias veikti: šventinti, krikštyti, laidoti – daryti viską, ką tik reikia. Kiek aš galiu, tiek jums perduodu.“ Tie žodžiai juos padrašino. Po šventimų šie kunigai privalėjo baigti mokslus, tačiau paskutinius egzaminus turėjo išlaikyti „pro ordinibus“, grįžę iš tremties.

Seminarija ruošėsi galimiems netikėtumams. Buvo pridžiovinti maišai duonos, į kiekvieną jų įdėta komunikantų, vyno, kelios knygos – Šventasis Raštas, brevijorius, mišiolėlis, maldaknygė – visko, ko reikia šv. Mišių aukai. Kunigai paskirstyti grupėmis po tris: vienam kuriam iš jų patekus į tremtį ar lagerį, kiti du turėjo jį remti.

KGB pulkininkas Leonardas Martavičius su sėbrais atėjo kaip visada – naktį. Aukus rinko pagal sąrašą. Suimtieji kunigai ir klierikai buvo nuvežti į Jonavoje formuojamą sąstatą. Taip susiklostė, kad juos sukišo į tą vagoną, kur jau buvo studentų ir nemažai jaunų žmonių, po vieną atsilikusių nuo ištremtų šeimų, iš viso apie 70. Tarp jų su savo akordeonu, Pupų Dėdės papuoštu užrašu „Gražina“, atsidūrė ir Kauno konservatorijos studentė Gražina Ručytė, būsimoji Vilniaus konservatorijos (dabar Lietuvos muzikos ir teatro akademija) profesorė, Nijolės Bražėnaitės-Lukšienės-Paronetto motina Konstancija Bražėnienė, karo metais savo namuose priglaudusi ir išgelbėjusi du žydų vaikus.

Jonavoje kas radęs kokią skiautėlę popieriaus, rašė laiškėlius namiškiams. Kai vakare traukinys pajudėjo, žmonės pradėjo klykti, šaukti, surašytus popieriukus, laiškėlius mėtyti per langą. O klierikai ir kunigai užgiedojo „Dievas mūsų prieglauda...“

Kelionė truko apie mėnesį. Vagono gale padarytas altorėlis, prie jo buvo aukojamos šv. Mišios, meldžiamasi, giedama. Ir dainuojama.

Pakeliui Taišete, Irkutsko srityje, dalis žmonių palikta ir persodinta į sunkvežimius. Išilgai sąstato bėgo vyras, šaukdamas kunigą. Išgirdęs Antanas Bitvinskas iššoko iš vagono: „Aš kunigas.“ Reikėjo pakrikštyti ką tik gimusį vaikelį. Su savimi kunigas turėjo gertuvę su švęstu vandeniu. Baigęs skubų krikštą, šoko jau iš važiuojančio sunkvežimio.

1949 metų balandžio 16 dieną išlaipino Irkutske. Buvo kaip tik Didysis Penktadienis. Tiesiog perone susėdė ant savo maišų, jaunieji kunigai klausė išpažinčių, o prie jų klūpojo didžiulės eilės verkiančių žmonių. Ne vienas galvojo – gal paskutinį kartą. Tremiamuosius saugojo sargybieniai. Jie nesuprato, kas vyksta. Bandė pakelti ir nuraminti: „Не плачь. Не плачь“ (rus. – neverk, neverk)...

Baikale žvejoti galėjo tik jauni, iki 40 metų. „Vergų pirkliai“ atsirinko jaunesnius ir stipresnius. Į tą grupę pateko ir Kauno kunigų seminarijos auklėtiniai. Keli sunkvežimiai neįsivaizduojamai blogais keliais pajudėjo link Baikalo.

Pakeliui buvo atšvestos šv. Velykos, sutartinai sugiedota „Linksma diena mums nušvito“, pasidalinta kažkieno išsaugotais kiaušiniais...

Galų gale nuo kalno atsivėrė didingas Baikalas. Dar sukaus-

tytas ledų. Sunkvežimiai netvirtu ledu jau nebevažiavo. Į tremties vietą – Olchono salą – keli kilometrai ledu. Daiktus vežė arkliais, žmonės traukė pėsti. Beeinant ledas skilo. Visi kunigai ir klierikai laikėsi kartu.

Prasidėjo pavasario polaidis, tad į darbą nevarė – tremtiniai po ilgos varginančios kelionės galėjo kelias dienas pailsėti. Vietiniai gyventojai juos sutiko gana palankiai.

Ten visus išskirstė į darbus. Pespėjo, kad nebandytų bėgti, nes atvežė visam laikui, visam gyvenimui – reikia su tuo susitaikyti. Reikėjo pasirašyti, kad atvažiavai savo noru ir visam. Tačiau jaunimas netikėjo nei tuo, kad čia reikės išbūti visą gyvenimą, nei kad dešimt metų.

Baikalo ežeras sudarytas iš dviejų dalių – Didžiosios ir Mažosios jūrų. Jas skiria Olchono sala. Žvejodavo Mažojoje jūroje. Gaudė omulį, kitas lašišines žuvis.

Gegužės pirmąją ledo jau nebebuvo. Reikėjo ruošti žvejybai. Gavo tinklus ir valtį – didelius barkasus. Buvo suskirstyti į brigadas po 20 žmonių. Nebuvo jokių apmokymų. Dvylika irkludavo, kiti mesdavo tinklą. Tinklas – dešimt metrų aukščio, jį nuo kranto laikančios virvės – per kilometrą ilgio. Dideliu lanku užmetus tinklą, traukdavo į krantą. Kartais arkliai, kartais žmonės. Barkase kartu plaukdavo patyręs brigadininkas, jis ir vadovaudavo. Žiemą žvejodavo po ledu – reikėdavo kirsti lede eketes, leisti tinklus. Viską daryti greitai, plikomis rankomis, nes su pirštine nesugraibysi, o iš vandens ištrauktas tinklas 30 laipsnių šaltyje bemat suragės. Net jei nesugaudavo žuvies, žvejys gaudavo 27 rublius. Duonai užtekdavo. Žuvies buvo. Ir veltui, ir už pinigų.

Chužyre 1949 metų pavasarį buvo išlaipinta apie porą šimtų lietuvių. Paskui tremtinių iš Lietuvos skaičius pasiekė beveik 300, nes buvo leista susijungti šeimoms. Į Olchoną daugiau kunigų atsiųsta nebuvo.

Trys kunigai iš Chužyro greitai išvyko į kitas tremties vietas, čia liko trys – kunigas Vincas Pranckietis, klierikas Antanas Mitrikas ir kunigas Vladas Abromavičius. Suradę kalno šlaite užuovėją, kad vėjas neužpūstų žvakių, po du aukodavo šventąsias Mišias.

Turėdami nuo žvejybos laisvo laiko, tremtiniai eidavo į kalnus. Po pamaldų miške organizuodavo sekmadienio popietes: šokdavo, grodavo, žaidavo futbolą ir krepšinį.

Klierikai jautėsi sugniuždyti. Jie susirašinėjo su seminarijos draugais, profesoriais, žinojo, kad Lietuvoje seminaristų skaičius buvo nuolat mažinamas, kad jokių galimybių vėl sugrįžti į seminariją nebus. Trys iš jų vedė. Vienas klierikas mirė pirmaisiais tremties metais. Kitų dviejų klierikų, grįžusių į Lietuvą, į seminariją nepriėmė – neleido saugumas.

Popiežius ištremtiems dvasininkams suteikė Šventojo Tėvo teises: viskas, ką kunigaudami jie nuveikė, buvo teisėta, tą kunigai žinojo iš neoficialių šaltinių. Kalėjimuose ir lageriuose buvo įkalinta daug kunigų. Po kalinimo lageryje į Lietuvą jų neleidavo – siūsdavo į tremtį. Tremtyje jie galėdavo važinėti po kitas lietuvių tremtinių gyvenamas vietas. Vienas iš tokių kunigų – Stanislovas Kiškis, Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris, buvo sumanęs Sibire įsteigti kuriją ir apjungti visus ten esančius kunigus. Tačiau greitai tremtiniai buvo pradėti leisti į tėvynę.

Monsinjoro Antano Bitvinsko laidotuvės. Prie kapo – Irkutsko srities tremtiniai. Centre – baikalietis kunigas Izidorius Butkus, pirmoje eilėje penktas iš dešinės – velionio brolis Jonas Bitvinskas. Šiauliai, 2006 08 07

Pats kunigas S. Kiškis – prelatas, istorikas, memuaristas – buvo kalintas du kartus, lageriuose praleido 14 metų, jis rūpinosi lagerinės kunigystės reikalais.

Tremtyje kunigams dirbti buvo sunku. Visą laiką matomi, visą laiką sekami. Yra kunigų, už sakramentų teikimą įkalintų pakartotinai (S. Kiškis, Pranciškus Adomaitis, iškalėjęs dukart po dešimt metų), yra nužudyti (kunigas Juozapas Gustas – 1957 metais Krasnojarske).

Į kitas vietas kunigai galėjo važiuoti tik slapta, laisvomis dienomis. Šv. Mišias laikydavo kienu nors didesniame kambaryje ar ilgo koridoriaus gale, prie padaryto altorėlio. Nuvykę į tremties vietą, rasdavo ir vaikų, kuriuos reikėjo pakrikštyti, ir porų, kurios laukė progos gauti santuokos bažnytinį palaiminimą. Bet buvo daugybė tremties vietų, kur kunigas niekada nesilankė. Pasitaikydavo, kad, nesant kunigo, krikštydavo, net santuokos sakramentą suteikdavo kažkuris iš tėvų ar kitas pasaulietis, ir tokia santuoka būdavo pripažinta galiojančia.

Kunigas tremtyje ar lageryje – išskirtinis asmuo. Jis buvo visos atskirtosios nuo Lietuvos bendruomenės dalies atrama. Į jį žiūrėjo visų akys. Jis ne tik teikė sakramentus ar aukėjo šv. Mišias. Jis moraliai palaikė, drąsino, saugojo nuo pakrikimo, žadino viltį, kad čia – ne amžinai. Kad grįš į Lietuvą. Kad reikia išlaikyti savo tikėjimą, moralę, papročius, religinį ir tautinį identitetą. Kunigas duodavo toną visiems tautiečiams. Nors visokių buvo žmonių, tačiau labai sviri buvo kunigo nuostata, kad amžinosios vertybės svarbiau už šios dienos neveltį ir mažus bandymus sočiau, šilčiau išgyventi. Kunigas – ypatingai svarbus moralinis iš savo žemės, namų, aplinkos išplėstos, nuo artimųjų ar jų žinomų ir nežinomų kapų atskirtos tautos dalies išlikimo garantas. Tų didžiulių parapijų, besidriekusių prie svetimų ežerų, upių ar ledinių kalnų, ganytojai už jų pasiaukojamą darbą tautos dvasios išlaikymui nusipelnė didžiausios pagarbos.

Autorės, Vinco Algirdo Pranckiečio, Vaidoto Grigo ir Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro nuotraukos

LIETUVIŲ ANTROPOLOGIJOS PRADININKAS

Jurgis Žilinskas Amerikoje 1946-aisiais

KARO CHIRURGAS, PULKININKAS, KAUNO UNIVERSITETO PROFESORIUS, LIETUVIŲ ANTROPOLOGIJOS PRADININKAS, GAUSIŲ MOKSLINIŲ TYRINĖJIMŲ IR DARBŲ AUTORIS, SUMANYTOJAS. TOKS MŪSŲ ŠALIES, KRAŠTO ISTORIJOJE LIKO BAI SOGALIETIS JURGIS ŽILINSKAS. TEIGIAMA, KAD NEBUVO ŽMOGAUS, DAUGIAU UŽ JĮ NUVEIKUSIO LIETUVIŲ ANTROPOLOGIJAI, ANATOMIJAI, ATSIDAVUSIAI SIEKUSIO IŠAUKŠTINTI NE TIK LIETUVIO SIELĄ, BET IR KŪNĄ.

Jurgio Žilinsko vasaros.

1926–1936 m. Šeduva

Jurgis Žilinskas gimė 1885 metų balandžio 23 dieną Januškoniu kaimė. Mokėsi Saremos saloje, Dorpato universitete įgijo medicinos gydytojo diplomą ir ten buvo paliktas dirbti Chirurgijos klinikos asistentu. Į šį universitetą dirbti buvo atykęs ir vėliau.

1913 metais pradėjo gydytojo praktiką Lietuvoje. Pirmojo pasaulinio karo metais tarnavo Rusijos Raudonojo Kryžiaus organizacijose, buvo Vilniaus–Šiaulių ruožo sanitarinio traukinio chirurgas ir viršininkas. Vedė Ksaverą Frankaitę. 1918–1922 metai – darbas Šiauliuose, Kaune. Pulkvininkas leitenantas, karo ligoninės chirurgas, aukštųjų kursų chirurgijos lektorius. Atskiras jo gyvenimo laikotarpis – Kauno Vytauto Didžiojo universiteto medicinos fakulteto dėstytojo, medicinos daktaro, profesoriaus, Anatomijos katedros ir instituto vedėjo įtempta kasdienybė. Iki 1943-ųjų su pertraukomis dirbo Vilniaus universiteto Anatomijos instituto vedėju. Dar po metų trekties grėsmės aki-vaizdoje buvo priverstas pasitraukti į Vakarų. Vokietijoje dirbo fabriko darbininku, lietuvių pabėgėlių gydytoju. 1946-aisiais apsigyveno Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ten ir mirė 1957-ųjų kovo 15 dieną, ten palaidotas.

Be atsidavusio gydytojo darbo, Jurgis Žilinskas daug metų paskyrė mokslinei tiriamajai veiklai, su bendradarbiais ištyrė apie 5000 lietuvių karių ir 1000 Prūsijos lietuvių, siekdamas nustatyti jų etnogenezės ypatybes. Svarus jo indėlis anatomijoje, reikšmingos atskiros anatomijos vadovėlių dalys, iniciatyva, pastangos įkurti Kauno anatomijos muziejų, vertingi palikti prisiminimai, kiti darbai. Už profesionalią veiklą, mokslo darbus, neįkainojamas idėjas jam buvo patikimos atsakingos pareigos, suteikiami moksliniai titulai, įteiktas Vyčio ordinas.

Nors Jurgis Žilinskas buvo nepelnytai užmirštas, nutylimas, ištrinamas iš enciklopedijų ir atminties, mūsų istorijoje liko ryškūs jo pėdsakai, išmintinas jo principingumas, ištikimybė savo Tėvynei, tautai.

„Radviliškio krašto“ redakcija dėkoja Ksaverai Rūtelei Žičkytei, padovanojusiai žurnalui niekur kitur nespausdintų atsiminimų apie šį kraštietį.

Ksavera Rūtelė ŽIČKYTĖ

Jurgis Žilinskas gražiausius savo darbus nuveikė tarpukario Lietuvoje. Jis gyveno Kaune, tačiau savo tyrinėjimus apibendrindavo atostogų metu, gyvendamas nuosavame ūkyje, buvusio Šeduvos dvaro žemėse.

Pasakojimas apie Jurgio Žilinsko vasaras parašytas, pasiremiant jo paties, jo bičiulio Petro Žičkio, augintinių Antano Žilinsko ir Ritos Frank, ūkio darbininkų, kraštietės Minolijos Bielinytės-Sadauskienės ir krikšto dukters, šių eilučių autorės prisiminimais. Gal tos mintys padės garbių žmonių portretais papildyti pokario metais naikinto krašto istoriją?

Šeduva Jurgiui Žilinskui buvo pažįstama iš vaikystės. Sumušusi sviesto, sudėjusi į pintines tik ką suslėgtus sūrius, surinkusi iš visų pakampių vištų suslėptus kiaušinius, motina prašydavo brolio kinkyti bėrį. Susidėjusi į vežimą visą savo turta, labai dažnai į garsųjį Šeduvos turgų pasiimdavo ir Jurgį. Jam, skirtam mokslui, daugiausia reikėjo naujų batelių, audinio naujai eilutei, sąsiuvinių, rašalo.

Šeduvos turgūs buvo žinomi visoje Vidurio ir Šiaurės Lietuvoje. Čia savo gyvulių, vilnos, linų, javų suveždavo supirkėjai, tolimų parapijų ūkininkai. Čia jie pirkdavo geležies, druskos, cukraus ir kitų gyvenimui būtinų daiktų.

Didžiausi turgūs būdavo mugių, atlaidų dienomis. Šeduva virsdavo viena didžiausia parduotuve. Išpūdingiausia Jurgiui

Ksavera Frankaitė-Žilinskienė ir Jurgis Žilinskas 1929 m.

Vokiečiai Šeduvoje. Antras antroje eilėje – baronas Bruno Ropas, senojo Šeduvos dvaro, kurį XX a. įsigijo Jurgis Žilinskas, šeimininkas

atrodydavo miesto aikštė. Ji būdavo nustatyta prekystaliais. Visur plevendavo šilkiniai kaspiniai, gražiai gėlėtos skarelės, įvairių spalvų rožančiai, o tarp jų – iš Rygos atvežtų rūkytų strimelių virtinės. Žydai apžiūrinėdavo vištas, pirkdavo veršelius, avis. Bliaudavo išgašdinti gyvulėliai, sklisdavo jau suejusių su kaimynais ir burnelę spėjusių išmesti ūkininkų balsai. Uždavo parduotuvėmis aplpusios miesto gatvės, bildėdavo karšyklos mašinos, dunksėdavo malūnai, spiegdavo barono Ropo lentpjūvė. Triukšmas, keistai odinėmis prijuostėmis persirišusių žydų kalba svaigindavo galvą, maišydavo mintis. Būdavo tik viena aišku – Šeduvoje gyvena kitokie žmonės, čia kita tvarka, papročiai.

Aiškiausia Jurgiui atrodė Šeduvos dvaro tvarka. Pats būdamas kaimo vaikas, labai greitai suprato augalų būdą, jų vargą ir klestėjimo džiaugsmą. Jurgis negalėdavo atplėšti akių nuo barono Ropo dvaro laukų, javų, dobilienų. Jis niekur savajame kaime nematė taip vešliai suklestėjusios augalijos. Jam patiko ir boluojantys dvaro rūmai, virš laukų iškilęs pilies bokštas. Ir kilo jam mintis: baigęs mokslus, užsidirbs pinigų ir nusipirks šį dvarą. Jau matė save su auliniais batais, plunksnuota skrybėle...

Apie šią savo svajonę Jurgis Žilinskas neprasitarė nei broliui, nei motinai. Apie ją parašys tik savo priešmirtiniuose prisiminimuose (Jurgis Žilinskas. *Atsiminimai*. V., 2005).

Retai išsipildo vaikystės svajonės. Tačiau šiai Jurgio svajonei buvo lemta išsikūnyti. Po žemės reformos, jau tarpukario Lietuvoje, buvo išparduodamos dvarų žemės. Baronas Ropas su malonumu perleido geriausią savo žemių dalį, ūkinį centrą Žilinskiui. Taip padarė labai noriai, nes Jurgis gerai mokėjo vokiečių kalbą, o žmona buvo kilusi iš Prūsijos didikų. Jos prosenelis

Ekaterinos buvo pakviestas į Peterburgą. Už sąžiningą darbą Bonifacijui von Frank buvo dovanotos žemės prie Nemunėlio. Taip Jurgis Žilinskas ir baronas Ropas pasidarė geri kaimynai. Tačiau ne dėl šito vertėtų prisiminti Jurgio Žilinsko pirkinį.

Ūkinį centrą Jurgis Žilinskas pirko, turėdamas gyvenimo ir gydytojo praktikos pilietiniame kare. Jis jau dirbo pirmajame lietuviškajame universitete. Jam reikėjo širdžiai brangios vietos, kurioje galėtų atitrūkti nuo varginančio pedagoginio darbo, susikaupti mokslui, kūrybai. Jurgis Žilinskas, dar studijuodamas Dorpate, lankydamasis Miunchene, Heidelberge, Halėje, Berlyne, Karaliaučiuje, buvo subrandinęs antropologinių idėjų. Joms įkūnyti geriausiai tiko gimtojo krašto žemė ir žmonės. Čia jis surasdavo dvasinės ir fizinės atgaivos.

Besikuriantis Kauno universitetas dar neturėjo patalpų anatomijos muziejui. Spirite užkonservuoti žmonių vidaus organai stovėjo stiklainiuose Jurgio Žilinsko bute. Jie buvo būtini paskaitoms. Tačiau niekas nenorėjo jų globoti. Miegamojo kampe buvo priglautas iš Šeduvos dvaro atvežtas žmogaus skeletas. Jį Žilinskas surado savojo namo pastogėje. Surišo, išbalino. Svetainėje stovėjo dėžės su Žemaitijos piliakalniuose surastais žmonių kaulais. Kaip besistengė Ksavera palaikyti namuose tvarką ir švarą, bute tvyrojo spirite išmirkusių žmonių audinių kvapas. Pats Žilinskas to neįjutė. Jam ištisas dienas tekdavo praleisti su studentais prozektoriuje. Tačiau jį nuolat lydėjo noras kuo greičiau pabėgti iš tos aplinkos.

Daugyvenės vandenys ne tik gaivindavo nuo vidurdienio karščio. Jie išvaikydavo niūrias mintis, priversdavo pamiršti slo-

gius vaizdus. Skaidriuose Daugyvenės vandenyse jis aiškiai įžiūrėdavo akmenis, kurių šešėliuose glaudėsi vėgėlės – mėgstamas Jurgio jaunystės laimikis. Profesoriumi jau nebuvo lemta braidyti po gaivinanti upės vandenį. Tačiau senųjų gluosnių vėsuma sugražindavo jėgas ir jis galėdavo pradėti kelionę po jam artimus, brangius laukus (Jurgis Žilinskas. *Atsiminimai*).

Po kojomis driekdavosi neišvardijama žiedų gausybė. Kiekvienas žolynėlis žydėjo savo spalva, puikavosi savo kvapu. Į krūtinę padvelkdavo ypatinga, saldi, žolynų prisodrinta šiluma. Iš pievų girdėdavosi įvairiausių vabalėlių čirpimas, cypsėjimas, burzgimas, cikšėjimas. Iš garsų chaoso gimdavo ypatinga harmonija, kuri savaime keldavo akis į žydrynę, debesėlių pūkais pasipuošusią mėlynę. Ir tokiomis akimirkomis Žilinskui norėdavosi ištarti padėkos žodžius ten, aukštai, esančiai daiktų ir grožio pradžia už laimę gyventi.

Jaunystėje ši grožį Jurgis atkurdavo piešiniuose. Jais papuošdavo kiekvieną laišką artimiesiems. Dabar jį traukė susitikimas ne tik su gamta, bet ir su žmonėmis.

Kaune Jurgiui Žilinskui teko atlikti įvairius vaidmenis. Studentų akyse jis buvo be galo reiklus, rūstus profesorius. Karininkų bendrijoje – princingas, narsus, savo drąsa pagarsėjęs pulkininkas. Šauktinių komisijose – kietas, jokiomis dovanomis nesugundomas narys. Dažnai vaidmenys susipainiodavo ir jis meninės vaizduotės kuriamus vaizdus imdavo maišyti su realybe. Tačiau čia, Daugyvenės laukuose, jis vėl pasijusdavo saviimi.

Pakalniškių kaimo ūkininkaičius jis sutikdavo šiaurinėse savo žemių ribose. Šie žmonės nežinojo liūdno baudžiauninkų likimo. Karališkieji valstiečiai turėjo savo orumo jausmą. Jie niekad nesiaukštino žodžiais, nemelavo. Pagarbos vertas jiems buvo tik tas žmogus, kuris darbais įrodė savąjį pranašumą. Jie buvo išdidūs savo mūru stovinčiais rugiais, sočiais, blizgančio plauko gyvuliais ir iš tolo baltomis langinėmis šviečiančiais namais.

Tie žmonės nesijautė žemesni už iš Kauno pas juos atklydusį poną. Jie nestovėdavo prieš jį nuleidę akis, glamžydami kepurę. Niekada nesizėmino, prašydami kokių paslaugų. Slapčia jie ir nesvarstė, kaip naująjį poną apgavus, kaip pasinaudojus jo patiklumu.

Žilinską jie jau iš tolo pasitikdavo linksma šypsena, iš anksto pasirodę šmaikščiu žodžiu atsakyti į jo pajuokavimus. Humoras Žilinskui buvo draugas ir priešas. Pašmaikštavęs savais satyriniais piešiniais, jis patyrė didžiąją savo gyvenimo nelaimę. Už šį pomėgį jis buvo pašalintas iš Kauno kunigų seminarijos, gyvenimo vos nebaigė Nemuno vandenyse. Noras juokauti, pralinksminėti auditoriją nebuvo įvertintas ir Kauno universitete. Siaubą keliančio anatomijos egzamino akivaizdoje arba šiurpinančioje prozektoriaus aplinkoje jo pašmaikštavimai buvo dažnai suprantami kaip asmeninis įžeidimas ir blogu žodžiu minėti visą gyvenimą.

Nežinia, ar nors vienas Pakalniškių kaimo žmogus buvo skaitęs Jurgio Žilinsko knygas, aukštinančias lietuvių anatominę sandarą, tyrinėjančias šios tautos etnogenezę. Nė vienas iš jų tikriausiai nebuvo lankęsis Jurgio įkurtame Kauno universiteto anatomijos muziejuje. Tačiau, ir praėjus penkiasdešimt metų po Jurgio Žilinsko mirties, šio krašto žmonės dar prisiminė jį ne tik kaip profesorių, turtingą žmogų. Pirmiausia prisiminė jį kaip labai linksmą žmogų, savo juokais sugebėjusį nuskaidrinti kiekvieno žmogaus gyvenimą.

Tiesa, šie žmonės šiek tiek stebėdavosi, kad jis, būdamas turtingas, kasinėja Raginėnų piliakalnį ir rankioja kažkokius sutrūnijusius kaulus. Juos kiek trikdė Žilinskas, kaip gydytojas. Neklausdamas, kuo skundžiasi ligonis, jis paprašydavo pirmiausia nusirengti ir imdavo matuoti rankas, kojas. Dėl tokių Žilinsko įpročių daugiausia rausdavo moterys. Tačiau vyrai juokaudavo, kad Žilinskas, prieš išklaudydamas širdį ar apžiūrėdamas gerklę,

Šeduvos Švč. Jėzaus Širdies bažnyčia

išmatuoja žmogaus galvos apimtį. Taip jis patikrina jo protą (kraštiečių atsiminimai).

Jurgis Žilinskas žavėjosi šių žmonių gražiu nauaugimu. Į prancūzų kalbą išverstame jo moksliniame veikale išaukštinta ši anatominė sandara. Jo krašto žmogaus tipas reprezentavo Europą tarpukario Paryžiuje vykusioje parodoje.

Kalbėdamas su dirvą ariančiais kaimynais, jis pajusdavo nuo prakaito ir šiurkščių delnų nugludinto plūgo rankenų švelnumą. Jis pats šitokiu darbu pelnėsi duoną mokslams Dorpate. Tačiau tie žmonės sugebėjo ne tik padėti sau, bet ir kitiems.

Šio krašto žmonės nebuvo įpratę skųstis ir dejuoti. Savo nelaimės išgyvendavo tylomis. Tačiau be žodžių suprasdavo kito žmogaus vargą ir skausmą. Be žodžių būdavo pasmerkiamas ir ūkininkas, kuris norėdavo kam nors įsiūlyti surūdijusių lašinių, kuris su samdiniais derėdavosi dėl kiekvienos grūdų saujos ar centimetro audinio. Šiame krašte retai tegalėjai sutikti ir elgetą. Šeduvoje, Karijotiškių gatvėje, buvo įkurti senelių namai. Čia ūkininkai prieš Kalėdas suveždavo medaus, vilnos, mėsos, rūkytų lašinių. Nematydavai šiame krašte ne tik elgetų, bet ir be darbo slapinėjančių žmonių.

Jurgiui Žilinskui tik nepatiko rytinėse jo žemių valdose juoduojantys barono Ropo darbininkų pastatai. Jis vengė čia gyvenusių žmonių. Jo nuotaiką slėgė nuolatinis šių žmonių bum-

bėjimas. Tie žmonės buvo nepatenkinti ir kaimynais, ir valdžia. Susitikę niekada nežiūrėdavo į akis. Tarytum jis, Žilinskas, būtų kaltas, kad jų pirkių apmusiję langai, kad kieme su vištomis kapstosi ir jų neprižiūrėti vaikai, kad po kiemą laksto purvini paršeliai. Į šiuos žmones kritiškai žiūrėjo ir Pakalniškių kaimo ūkininkai. Dėl jų nuolatinio bumbėjimo juos vadino „bumbulais“, o pačią gyvenvietę – „Bumbulyne“.

Vienas iš buvusių barono Ropo darbininkų dirbo ir Jurgio Žilinsko ūkyje. Jis buvo geras arklininkas ir žinojo visus apylinkės arklius bei jų vardus. Šis žmogus nuolat kalbindavo Jurgį, domėdavosi politika. Jis norėdavo sužinoti Jurgio nuomonę apie artėjančias jų gyvenimo permainas. Jurgis nemėgo tokių pokalbių. Žinojo, kad naujasis barono Ropo sodininkas leidžia pagrindinį laikraštį to krašto proletarams. Jis negerbė žmonių, kurie nesistengė savo darbu pelnytis duonos, o gviesėsi kitų prakaitu užgyventų turtų. Buvo matęs šiuos proletarus, revoliucijos metu besiautėjančius Estijoje.

Ir Jurgis Žilinskas buvo teisus.

Prasidėjus 1940 metų permainoms, šie žmonės pasidarė didžiausi krašto tvarkytojai. Jie buvo partiniai sekretoriai, vykdomųjų komitetų pirmininkai, saugumiečiai, raudonieji partizanai. Jie savinasi kitų žmonių užgyventus, išpuoselėtus ūkius, o tų žmonių vaikų lavonus mėtė centrinėje Šeduvos aikštėje, visų krašto gyventojų siaubui ir pasibaisėjimui.

Jurgis Žilinskas daugiau mėgdavo užėti į barono Ropo rūmus, pasigrožėti iš malūno betrykštančiu tvenkinio vandenių, baltomis lelijomis. Jis su dvaro valdytoju Džonsonu pasikalbėdavo apie grūdų kainas, apie techniką, kurią šis paslaugiai patikėdavo artimiausiems kaimynams. Tačiau maloniausias jam būdavo bendravimas su baronaite, kuri, parke pasistačiusi molbertą, piešdavo senąsias liepas, kvapniausias parko našlaites, jai pozuojančių vaikų portretus. Vasarą baronaitė niekada negulėdavo prie tvenkinio, nevaikštinėdavo skrybėliuota pamiškėmis. Ji norėjo nupiešti ir Jurgio Žilinsko portretą, bet šis neturėjo laiko nuolatiniais vizitams, kurie pagaliau galėjo būti įvairiai suprasti.

Į pietus nuo dvaro rūmų tęsėsi Šeduvos bajorų Velbutų, Gibronų, Savickių žemės. Apie bajorus Jurgis Žilinskas turėjo savo nuomonę. Jį visuomet stebindavo šių žmonių susireikšminimas. Jie visuomet norėdavo būti dėmesio centre. Jei negalėdavo šito padaryti savo darbais, tai darydavo savo išore, manieromis. Jurgiui Žilinskui atrodė juokingi po Pociūnėlių šventorių bevaikštinėjantys, atstatę krūtines su popierinėmis gėlėmis švarkų atlapuose jauni bajoraičiai. Nebuvo jam patrauklios ir saldžiai besišypsančios, garbanotos nuotakos. Jam visuomet nuostabą kėlė šių bajoriškų kiemų aplaidumas: juodos nuo suodžių svetainės sienos, sulūžusios klėtys, susisukusiomis šakomis, mirštantys sodai ir varpučiu apėję laukai (Jurgis Žilinskas. *Atsiminimai*).

Artimiau šiuos žmones jam teko pažinti Pirmojo pasaulinio karo metais. Po mūšių prie Baisogalos jis ieškojo vietos sužeistiesiems kariams. Vieni bajorai atsiskakė, kiti už šią paslaugą reikalavo išrūpinti ordiną.

Šeduvos bajorai laikėsi kitokių gyvenimo nuostatų. Jurgiui Žilinskui teko lankytis Šeduvos bajorų Savickių-Radauskų na-

Šeduvos bajorai Teklė Savickaitė-Radauskienė ir Kazimieras Radauskas. 1928 m.

Bajoraitė Gibronaitė Agnietė-Bielininė. 1922 m.

muose. Čia jis atėjo tragišką valandą – bajoraitei gimė negyvi dvynukai. Reikėjo gelbėti gimdyvės gyvybę. Jis buvo reikalingas kaip chirurgas.

Po operacijos Kazimieras Radauskas pakvietė apžiūrėti jo ūkį. Rodė išblizgintas ir gerai suteptas mašinas: kuliamąją, rugiakirtę, šienagrėbę. Jis kalbėjo apie gerą šiųmetį derlių. Tačiau Žilinskas girdėjo jo balse skaudų gaudulį. Labai gerai suprato Kazimierą. Jis tikėjo išgirsti iš Žilinsko suraminantį žodį. Jį gąsdino bevaikio bajoro likimas.

Žilinskas nieko negalėjo pasakyti. Jis pats kas pavasarį veltui laukė geros žinios. Jam labai reikėjo sūnaus. Buvo išvaikins brolio sūnų. Su pasididžiavimu jis pristatinėdavo šį gražų berniuką savo bičiuliams – prezidentui, kunigams Vaižgantui, Maiironiui. Auklėjo jį stiprų, žvalų, sugebantį apginti ne tik save, bet ir kitus. Tačiau berniuką tėvas susigražino į namus. Jis buvo reikalingas jo ūkiui...

Prieš akis tiesėsi didžiulis, švarus, be vištų ir šunų kiemas. Čia stovėjo ir šimtmečius menanti, stipriai suręsta pirkia. Šalia – didžiulis sodas, obelys, vyšnios ir gražiai suvešėjusios kriaušės. Kokia šeima gyveno šiuose namuose? Kieno rankos skynė šiuos obuolius? Kiek basų kojų lakstė po šią minkštą kiemo žolę?

Ir kariškio nuojauta jam davė teisingą atsakymą.

Pirmojo pasaulinio karo metais pats Jurgis dalyvavo šiame krašte vykusiuose mūšiuose. Jis vaikščiojo po frontą kaip po savo kiemą ir rankiojo pakelėse išguldytus sužeistuosius. Čia jis buvo atvykęs su savąja karine ligonine. Savickių ūkis irgi buvo šių kovų liudytojas. Kariškio nuojauta jam sakė, kad didžiajame kieme buvo girdomi ne tik koviniai žirgai. Didžiulėse akmeniniame rūsyje saugomose statinėse raugintų daržovių sriuba

buvo maitinami kariai. Mėsos rūkykla taip pat buvo skirta ne vienai šeimai. Joje buvo ruošiamas maistas karių koviniams žygiams. Prie klėties įrengtuose apkūrenamuose kambariuose buvo slaugomi sužeistieji.

Taip buvo ne tik Pirmojo pasaulinio karo metais. Taip buvo ir karuose su švedais, su kalavijuočiais.

Jurgio Žilinsko artimas bičiulis, linkuvietis kunigas, karo kapelionas jam pasakojo, kad 1863 metų sukilimo mūšiuose dalyvavo Šeduvos diakonijos kunigai. Pergalei prieš sukilėlius pažymėti Muravjovo įsakymu Šeduvos aikštėje buvo pastatyta cerkvė.

Daug sukilėlių iš šio krašto buvo ištremta į Sibirą. Ten jie ir įkūrė naujosios Šeduvos, Baisogalos kaimus. Žilinskui labai norėjosi paklausti Kazimiero, kiek Savickių šeimos narių žuvo sukilimo metu, kiek jų buvo ištremta. Tačiau nenorėjo skaudžiais klausimais varginti Kazimiero.

Svetainėje jie vaišinosi krupniku, kvepiančiu gvazdikėliais ir medumi. Kazimieras tebekalbėjo apie mašinų būtinybę naujam ūkiui. Ant stalo gulėjo žaliu aksomu muštas, veidrodžiais puoštas albumas. Visa šeimos istorija. Tačiau Jurgi Žilinską daugiau domino svetainėje ant sienos kabantis paveikslas. Tai nebuvo šventųjų paveikslas. Tai buvo Cezario nužudymo scena. Iš pasalų Brutus smeigė peilį Cezariui į nugarą. Negi tai buvo paskutinis garbingos bajorų šeimos ištikimybės dvarui, valstybingumui paliudijimas?

Po vaišių Jurgis Žilinskas panorė į savo ūkį grįžti pėsčias. Jis ėjo Pilies gatvele, kurioje buvo vienintelis Šeduvoje išlikęs bajoriškas ūkis. Iš senosios pilies – nė ženklų. Tik retkarčiais čia, dirbant žemę, buvo iškasamos didžiulės raudonos plytos. Buvo

Agnietės Gibronaitės-Bielininės vaikai. 1931 m.

Bajorų Gibronų giminės herbas

išlikę ir šimtamečiai topoliai.

Jurgis žinojo, kad tarp šių topolių nedideliame name gyvena iš Amerikos kasyklų sugrįžęs žmogus. Jis su niekuo nebendra-vo. Iš Amerikos jis buvo parsivežęs ne tik sutaupytus dolerius, bet ir dideles tuberkuliozines žaizdas plaučiuose. Šis žmogus lankėsi jo ūkyje, prašydamas patarti, kaip gyventi su savo nelai-me. Jis vykdė Jurgio patarimus. Žilinskas matė jį, begulintį po vešliomis, vaisiais aplipusiomis obelėmis. Žmogų, kuris nemėtė pinigų, važinėdamas į Šveicariją, begulinėdamas ligoninėse. Jis ir tą dieną, matyt, gurkšnojo, Žilinsko patarimu, iš alijošiaus, konjako ir medaus pagamintus vaistus.

Jurgis neužsuko pas ligonį. Jam tą dieną jau užteko susitikimų su liūdna žmogaus lemtimi. Laikydamas rankose lagaminėlį su mediciniais prietaisais, nuėjo parugėmis, Niauduvos, Daugy-venės pievų takais.

Šeduvoje Jurgis Žilinskas apsilankydavo ir pašte, ir senojoje Šeikų vaistinėje. Jis aplankydavo ir savąją studijų draugę, gydy-toją Velbutaitę-Milvydiene. Visada užsukdavo ir pas artimiausio savo studijų draugo Velbuto motiną, senąją Velbutienę.

Velbutams priklausė ne tik žemės. Jiems priklausė Šeduvoje trys didžiuliai namai, kuriuose gyveno mokytojai, gydytojai. Jo draugo motina buvo visuomet darbuose. Tačiau ji sugebėdavo aplėkti pilnus nuomininkų namus, apžiūrėti didžiulį, žydų pir-kliams išnuomojamą sodą. Spėdavo ir svečią pavaišinti skaniu buljonu su pyragėliais. Tai buvo turtingiausia Šeduvos bajorė. Tačiau ji niekada nesuko garbanėlių, nesišlakstė kvėpalais, neva-rinėjo tarnų. Pati kaip bitutė siuvo ištisą dieną, skambėdama sijono klostėse išiutos kišenės pinigais. Ir nenuostabu, kad ši moteris, našlė, sugebėjo išmokyti vaikus, sudarė galimybę jiems

baigti patį geriausią carinėje Rusijoje Dorpato universitetą.

Patiko Jurgiui Žilinskui ir jo artimos kaimynės bajoraitės Gi-bronaitės-Bielinienės namų tvarka. Gibronų giminė Šeduvoje buvo garsi mokytais savo šeimos nariais – juristais. Jų garbei viena Šeduvos gatvių buvo pavadinta Gibronų vardu.

Važiudamas keliu į savo ūkį, jis ne kartą matė Gibronaitės-Bielinienės vaikus. Jie kaip skruzdėlytės rankiodavo akmenis nuo naujo jų sodybos keliuko. Krutėdavo ir prie šieno, skinda-vo lapus gyvulėlių maistui. Tačiau gražiausia Jurgiui Žilinskui buvo kaimynė Agnietė sekmadieniais. Ne kartą matė ją su glė-biu rausvų pinavijų, apsuptą būrelio tvarkingai aprengtų, sušu-kuotų, kaspinuotų jos atžalų. Jurgiui Žilinskui ji buvo panaši į Madoną, kuriai meldavosi vaikystėje. Norėjosi nusilenkti šiai moteriai, sugebėjusiai taip gražiai savo darbais, savo buvimu pašlovinti gyvenimą.

Patiko Jurgiui ir šventinis Pakalniškių kaimo jaunimas. Pake-lės takais jis žvitriausiai eidavo į bažnyčią. Kostumuoti, pasirišę kaklaraiščius, eidavo basi, ant pečių užsimetę lazdas su stropiai išblizginta avalyne. Ja bus apsiauta tik ant šaligatvio Šeduvoje.

Pakelės takeliais eidavo ir senutės. Ilgais sijonais, lemenuotos, baltutėlaitėmis batisto skarutėmis. Jos rankose laikydavo oda muštas maldaknyges, kuriose visuomet žaliudavo tik ką darže-lyje nuskintų rūtų šakelės.

Vežimais traukdavo tik tolimesnių parapijų – Joniškėlio, Ro-zalimo, Smilgių, Pušaloto – žmonės. Vežimuose prie kojų jie visuomet laikydavo pasidėję krepšius. Vienoje pintinėje būdavo sudėti tik ką išvirti žagareliai, kitoje – į drobulę suvyniotas kva-pnus, išvakarėse virtas kumpis ir padžiovinti sūriai. Vežimo gale matydavosi po šienu droviai pridengta statinaitė. Alus būdavo skirtas ne pasigerti, o gražiai pasibendrauti su giminėmis, ku-riuos tikėdavosi sutikti po Mišių Šeduvoje.

Šeduvos bažnyčių varpų skambesys girdėdavosi ir Žilinsko ūkyje. Tačiau Žilinskui nesinorėdavo dalyvauti šiame šventinia-me šurmulyje. Netraukė jo nei tik ką susprogusiais berželiais išpuoštą Šeduvos gatvės, nei į šią didžiąją Vidurio Lietuvos diakoniją suplaukusi žmonių minia. Jis geriau rinkosi barono Ropo rūmuose išikūrusios liuteronų bažnyčios tylą. Jam geriau tiko ramios psalmės ir pastoriaus iš Panevėžio pamąstymai apie žmogaus gyvenimo trapumą ir esmę. Čia maldos buvo ne tik gražios giesmės, bet ir pasigailėjimo meldimas artėjančios nau-jos istorinės grėsmės akivaizdoje.

Po pamaldų lietuviai ir vokiečiai vaišindavosi kava ir turtingo Šeduvos malūnininko Bavaro namuose keptais pyragais. Daly-davosi blogomis žiniomis, svarstydamo išlikimo galimybę tvarka praradusiame pasaulyje. Jie tarsi jautė, kad istorijos banga stumia į nežinią, kurioje jau nebus to amžiais kurto grožio ir ramybės.

Šios bažnyčios lankymas kliudė Jurgiui Žilinskui bendrauti su garbingiausiu Šeduvos krašto žmogumi – prelatu Mykolu Karosu. Jis buvo gerbiamas už toleranciją, sugebėjimą suprasti kiekvieną į nelaimę pakliuvusį žmogų. Prelatas Karosas buvo labai apsišvietęs, namuose turėjo didžiausią šiame krašte bi-blioteką. Jurgis Žilinskas jautėsi kaltas prieš jį. Tačiau nebuvo pratęs veidmainiauti. Jame nugalėjo jaunystėje Saremos saloje, Dorpate, įgytos dvasinės vertybės.

**Bajoraitės Velbutaitės-
Milvydierės sūnus -
Kazimieras. 1934 m.**

Jurgis Žilinskas buvo susitikęs su prelatu jau gerokai vėliau, vokiečių okupacijos metais. Nepavykus Panevėžio gestape pakeisti nuosprendžio mylimiausiajam studentui gydytojui Paturskiui, jis kreipėsi į prelatą Karosą. Jų nuomonės visiškai sutapo. Garbingiausi Šeduvos žydai buvo pakrikštyti bažnyčioje. Tačiau šis žygis jų neišgelbėjo nuo mirties. Jie buvo sušaudyti ir pakasti Liaudiškių miške.

Gyvendamas Šeduvos krašte, jis labiausiai nemėgdavo šeštadienio ir sekmadienio vakarų. Aprimdavo visi darbai. Tegirdėdavai tik žiogų čirpimą ir tolimas Pakalniškių kaimo jaunimo dainas. Į vasaros pabaigą danguje pradėdavo ryškėti Grygo ratai, priartėdavo ir kiti žvaigždynai. Pati gamta, rodos, gaudino, kvietė apmąstymams. Ir čia Žilinską nuolat gelbėdavo jo pažintis su studijų Dorpate kolega, Šeduvos muzikavimo draugijos pirmininku, pašto viršininku Petru Žičkiu.

Šis jo bičiulis buvo išklausęs astronomijos, filosofijos kursus Dorpato universitete, kuris karo metu buvo perkeltas į Vokietiją. Su juo galėjai pakalbėti ir apie Visatos struktūrą, ir apie jos kilmę. Jam buvo gerai žinomi ir fundamentaliosios teologijos pagrindai.

Šeduvoje kryžiuosiai įvairios pasaulėžiūros. Čia gyveno ir judėjai – Šeduvoje buvo dvi jų sinagogos. Gyveno ir vokiečiai. Šiame krašte buvo dvi liuteronų bažnyčios. Miesto centre po 1863 metų sukilimo buvo pastatyta maža cerkvė. Pats gyven-

mas duodavo pagrindą įvairiems būties, dievybės aiškinimams.

Labai tiko Jurgiui Žilinskui ir Petro Žičkio muzikavimas. Jo atliekami romansai buvo labai švelnūs, lyriški. Atgydavo ir visą savaitę tylėjęs fortepijonas. Ksavera atlikdavo operečių arijas. Apie jas Jurgis Žilinskas turėjo savo nuomonę. Jam Ksavera patiko kaip didelio ūkio rūpestinga šeimininkė, garbių Kauno ponių klubo pirmininkė, gyvybingos, jaunatviškos visos Lietuvos skautijos vadė. Tačiau jis nemėgo operečių arijų. Geriausiai jam tiko Petro Žičkio atliekamas romansas „Kur bakūžė samanota“. Jis keldavo jam jaunystės prisiminimus. Vėl padvelkdavo Januškonių šieno kvapu, rasotu vasaros rytų gaivumu, darbuose, tačiau gražiai praėjusios jaunystės dienų prisiminimais.

„Kur bakūžė samanota, kurioje buvau, obelis, kur augalota, kur sode mačiau“, – pradėdavo Petras Žičkis. Ir Žilinskas pats užbaigdavo romansą žodžiais: „Ta bakūžė jau supuvo, obelies jau nėra ir upelis jau išdžiūvo, mintys vienos bėr.“

Po pasisvečiavimo sekmadienį barono Ropo rūmuose, po muzikavimo su Petru Žičkiu Jurgis Žilinskas pirmadienio rytą pabudavo labai žvalus. Jį pažadindavo ankstyvoji pečialinda. Įsitaiviusi prie lango augusioje vyšnioje, ji triukšmaudavo tol, kol Žilinskas nepasikeldavo iš patalo ir neprieidavo prie nakties vėsa dvelkiančio lango.

Paryčiui ypač kvepėdavo Ksaveros sodinti karkleliai. Prie rašomojo stalo, padengto niekad niekieno neliečiamais rankraščiais, jau laukdavo tuščias popieriaus lapas. Šalia gulėdavo Raginėtų pilkapyje su švedais, kryžiuočiais, caro armijomis kovojusių kraštiečių kaulai. Beliesdamas šias archeologinių ekspedicijų metu iškastas relikvijas, Jurgis Žilinskas patekdavo į kitą pasaulį. Atgimdavo jo paties išgyventi kovų vaizdai. Jis išgirdavo kardų žvangesį, iečių švilpimą, mirštančiųjų dejavimus. Šių kraštų žmonės su ginklu rankose šimtmečiais kovėsi dėl laisvės, dėl teisės patiems tvarkyti savo gyvenimą. Tėvynė jiems nebuvo tuščia sąvoka. Tai buvo žemė, kur žydėjo jų liepos, bėgiojo jų vaikai ir jų laukė mylimos moterys. Ir mirė jie be kryžių, be ordinų, be didelių kalbų apie aukas Tėvynei.

Tėvynė nebuvo tuščia sąvoka ir Žilinskui. Jis pats buvo karys, kovojęs dėl Lietuvos nepriklausomybės prie Ukmergės, Širvintų. Ir archeologinių kasinėjimų metu surastos pilkapiuose relikvijos jam nebuvo paprasto aprašinėjimo, stebėjimo objektas.

Jurgis Žilinskas mėgdavo piešti gražius vaizdus, gėles. Dažnai suraitydavo ir linksmus velniukus. Tačiau dirbant su šiomis archeologinėmis iškasenomis, jam kilo noras žodžiais pagarsinti ypatingą lietuvių anatominę struktūrą, jos kovinės dvasios išskirtinumus. Anatomija jam davė medžiagos pakalbėti apie tautos prigimtį, apie jos fizinį ir dvasinį grožį.

Už šias kalbas Jurgis Žilinskas bus vėliau apkaltintas tendencingumu, dargi rasizmu. Šie kaltinimai oficialiai pateisins jo persekiojimus. Pokario metais Jurgio Žilinsko buvo ieškoma tarp Žemaitijos partizanų. Tačiau gyvenimo keliai jau buvo nuvedę jį toli į Vakarus.

Palangėje tebekvepėjo karkleliai, Jurgio Žilinsko mėgstamiausius gėlės. Į kambarį, tarsi tikrindama valdas, įburgzdavo kamanė. Paklydusi tarp žiedų ir kvapų, pro langą įlėkdavo ir bitutė darbininkė. Ant rankos kartais nusėsdavo taikiai atropojusi Dievo

karvutė. Tačiau šie garsai ir svečiai netrikdė Jurgio Žilinsko. Idėjų buvo daug. Jos keitė viena kitą. Reikėjo apibendrinti, padaryti išvadas. Gyvenimo šauksmas skatino jo darbus. Šaukė Žemaitijos, Raginėtų piliakalnio didvyriai, įkvėpė šlovinti jų galybę...

Rašydamas pirmuosius lietuvių medicinos istorijoje lietuvių etnogenezės, antropologijos veikalus, Jurgis Žilinskas nežinojo, kad jis šitaip stato paminklą baltų gentims. Nežinojo, kad kovinę dvasią jo mylėti žmonės išsaugos ir pokario metais. Karališkieji, dar Žygimanto senojo laikus menantys valstiečiai, bajorų palikuonys nepraras pasitikėjimo savimi ir toliau galvos patys turintys teisę tvarkyti savo kraštą. Jie vėl kausis dėl laisvės. Jis nežinojo, kad šiems žmonėms niekas nepils pilkapių, kad jų kaulai bus išmėtyti miškuose ir pelkėse, užkasti dykvietėse...

Jis tarsi jautė, kad skubiai turi užbaigti visus darbus, realizuoti visas idėjas. Suprato, kad vargu ar kada suras tokią vietą kūrybai ir ramybei.

Svetainėje pasigirdavo triukšmas. Pašvietus pro langą saulė, imdavo prašyti lesalo kanarėlės. Tačiau šių paukštelių maitinimas buvo ne Jurgio Žilinsko, o jo mylimos Ksaveros pareiga. Savąjį rašiklį Jurgis Žilinskas padėdavo, tik prie stalo pasirodžius mažytėms vištaitėms. Jos buvo atvežtos iš ypatingos parodos ir Jurgiui buvo pačios mylimiausias. Pakreipusios galvutes, gražuolės klausiamai žiūrėjo į Jurgį – ar atsimena, kad joms priklauso vėlyvųjų pusryčių dalis.

Darbo diena buvo baigta. Galima pusryčiauti, išeiti į pievas, paklajoti prie sraunių Daugyvenės vandenių, apgalvoti kitos dienos rašinius.

Artėjo ruduo. Vieną rugpjūčio dieną namiškiai išgirdo Žilinsko šauksmą: „Gandrai dobilienoje, gandrai!“ Jie išbėgo į lauką ir pamatė visą dobilieną nutūpusius gandrų. Nesuprantamu būdu jų čia susirinko šimtai. Vieni lesinėjo, kiti dairėsi, tarsi kažko laukė. Ir Žilinskui suskaudo širdį. Negi šie mylimieji paukščiai suprato jo norą parduoti ūkį, ieškotis vietos kituose kraštuose? Negi jie suskrido atsisveikinti?

Jurgio Žilinsko ūkį nupirko iš Amerikos sugrįžęs šachtų darbininkas Glebas. Jis vedė gražuolę šviesiaplaukę ūkininkaitę, tikėjosi susilaukti vaikų. Tačiau šiai jo svajonei nebuvo lemta įsikūnyti. Su pirmaisiais tremtiniais Glebas buvo išvežtas į Sibirą.

Į gimtąjį kraštą Jurgis Žilinskas sugrįžo, tik slapstydamasis nuo persekiojimų 1940 metais. Galutinai atsisveikinti parvyko 1944-ųjų vasarą. Su nuosavais naujojo ūkio arkliais, dvikinkiu vežimu, kuriame buvo sudėtas visas jo turtas. Jame sėdėjo išgelbėtos iš mirties dvi jo augintinės – garsios Šiaulių žydų Šapirų šeimos atžalos.

Atsisveikinimas su tėviške buvo labai trumpas ir skaudus. Jis važiavo į nežinią, palikdamas artimuosius. Liūdnai palydėjo jį brolis Mykolas ir jo sūnus Antanas. Abu tarsi jautė, kad Mykolui labai greitai teks mirti, 1945 metų sausį, šviesią mėnesienos naktį, jis bus tardomas: kur brolis Jurgis – miške Žemaitijoje ar Amerikoje? Matyt, brolis nepasakė nieko. Rytą jį surado vaikai ant tvenkinio ledo, subadytą durtuvais, sulaužytomis rankomis ir kojomis.

Brolis Mykolas negalėjo žinoti, kad Jurgis pasieks Vokietiją, dirbs čia gydytoju. Kad vėliau perplauks Atlantą, pasieks Ameriką, kad ir čia nesuras laimės, nebus laukiamas su savais lietuvių

anatomijos, antropologijos, etnogenezės tyrinėjimais, kad šiam kraštui neprireiks jo garsiajame Dorpato universitete įgytų žinių.

Nesulaukė laimės ir kiti Jurgio Žilinsko mylėti žmonės. Studijų draugė Velbutaitė-Milvydienė su šeima buvo ištremta į Sibirą. Ten iškeliavo ir daugiausia Šeduvos krašto gerbtas žmogus – prelatas Karosas. Neliks ir gražiosios bajoraitės Gibronaitės-Bielinienės. Sužinojusi apie gresiančią tremtį, jos šeima išsislapstys įvairiuose Lietuvos pašaliuose. Ir Amerikoje Jurgis Žilinskas graušis, kad ne viską padarė, gelbėdamas iš insulto Kauno karo ligoninėje Petrą Žičkį. Šis jo bičiulis ilgai kankinsis ligoninėse.

Ilgiausiai gyvens senoji bajorė Savickaitė-Radauskienė. Karo dienomis, susišaudymo metu, buvo padegti jos ūkio pastatai. Jau būdama akla, giminaičių apleista, ji melsis už gausybę žmonių, išėjusių iš šio krašto. Taip ji lauks savo paskutinės kelionės į Šeduvos kapines. Ar padėjo šios maldos savo krauju gimtąją žemę sumirkusiems, Sibiro taigoje, prie Ledjūrio, sušalusiems šeduviečiams, žino tik vienas Dievas.

Pokario metais į Lietuvą sugrįžo 1863 metų sukilimo dalyvių tremtinių vaikaičiai. Jie sieks mokslinių aukštumų, tačiau, deja, mažai benorės žinoti apie savo gimtinę, jos žmonių gyvenimą ir reikalus...

Sakoma, žmogus gyvas, kol artimųjų mintyse gyvena jo atminimas. Mūsų dėmesys būtų išėjusiesiems paskutinė likimo dovana.

Nuotraukos iš Žičkių, Bielinių šeimų, Ritos Frank albumų

Baisogalos kapinėse. Paminklas prie Žilinskių šeimos kapo

Lėktuvo TU-124 katastrofos vietoje. Maskvos sritis, Karačiarovo kaimas. 1973 m. pavasaris

ILGAI SLĖPTOS LĒKTUVO KATASTROFOS PĒDSAKAIS

35 METAI, KAI 1973-UJŲ GRUODŽIO 16-AJĄ MASKVOS SRITYJE, VOLOKOLAMSKO RAJONE, KARAČIAROVO KAIME, SUDUŽO LIETUVOS CIVILINĖS AVIACIJOS LĒKTUVAS TU-124 NR. 45061. ŽUVO 6 ĮGULOS NARIAI IR BEVEIK PUSŠIMTIS KELEIVIŲ, TARP JŲ – DU MŪSŲ KRAŠTIEČIAI: 31 METŲ ANTRASIS LĒKTUVO PILOTAS EUGENIJUS KARNILA IR 33 METŲ KAUNO POLITECHNIKOS INSTITUTO VIBROTECHNIKOS LABORATORIJOJE DIRBĖS VYRESNSYSIS MOKSLINIS BENDRADARBIŠ, TECHNIKOS MOKSLŲ KANDIDATAS VYTAUTAS VALENTAS ZDANAVIČIUS.

ŠIŲ KRAŠTIEČIŲ ŠVIESIAM ATMINIMUI SKIRTOS MEDŽIAGOS ŽURNALUI PADOVANOJO ABIEJŲ JŲ SESERYS – REGINA KARNILAITĖ IR VIDA ZDANAVIČIŪTĖ-SAMULIENĖ (JAS „RADVILIŠKIO KRAŠTAS“ SUSIEŠKOJO, JOS PIRMĄ KARTĄ PO BROLIŲ ŽŪTIES REDAKCIJOJE SUSITIKO IR SUSIPAŽINO), TAIP PAT VYTAUTO VALENTO ZDANAVIČIAUS ŽMONA IRENA ZDANAVIČIENĖ.

TAI, KAS LIKO

„Tai atsitiko sekmadienį, gruodžio 16 d. pavakary. Pasigirdo baisus lėktuvo gaudesys ir žvilgsniai nevalingai kerypo dangun. Didžiuliu greičiu skrido lėktuvas, aiškiai norėdamas nusileisti. Bet paskui išgirdome trenksmą, pasirodė ugnies stulpas ir – sprogimas... Juodas dūmų kamuo-lys švystelėjo aukštyn...“

Toje vietoje atsirado didelė duobė, o 100–300 metrų atstumu nuo spro- gimimo vietos mėtėsi laišku, atvirukų ir kitokios liekanos. Greit atlėkė gaisrinės mašinos ir milicija, įvykio vieta buvo aptverta, ugnis likviduota,

bet ir po to ten negalėjai nieko konkretaus išžūrėti... Lainerio greitis ir kritimas iš tokio aukščio – juk niekas negalėjo išlikti...“

(Iš Karačiarovo kaimo pradinės mokyklos mokytojos Olgos Dmitrijevovos rusų kalba rašyto laiško vieno iš žuvusiųjų dukrai)

„Duobės, kur nukrito lėktuvas, skersmuo buvo apie dešimt metrų, gylis – penki, šeši. Čia, smūgio sukrėstoje, žibalo permerktoje žemėje, sumišo

plieno, aliuminio mazgų gabalai, rūbų, popieriu, apavo skutai, žmonių kaulų liekanos.<...>

Nuolaužos, daiktai, visokios liekanos buvo renkamos pagal aviacijoje seniai žinomas taisykles – iš tolo, vis mažėjančiu spinduliu, kruopščiai aprašant ir aktojuojant kiekvieną daiktėlį. Specialistai iš techninės pakomisės rinko lėktuvo dalis, administracinei grupei rūpėjo asmens dokumentai, kažkurio Maskvos medicinos instituto studentai dėjo į konteinerius tai, kas buvo likę iš žmonių. Konteineriai, kurių, kaip dabar atrodo liudininkams, buvo trys, bus nuvežti į pirmąjį Maskvos krematoriumą.<...>

Duobėje nuo pat pradžių darbavosi Vnukovo aerouoste parinkta brigada. Tai buvo iš tiesų baisus darbas – vis giliau ir giliau kastis toje didžiulėje kapavietėje. Tik iš pradžių jos dugną dar siekė ekskavatoriaus kaušas, paskui jau – kopėčios, virvės, kastuvai, kibirai. Duobės smaigalyje žmonės ištvėrdavo tik keliolika minučių – kvapas ir radinių vaizdas versdavo ilgiau neužsibuvus ropštis į paviršius. Prie duobės niekada netrūko valdiško spirito.

Lėktuvo nuolaužas vežė į Šeremetjevą, Civilinės aviacijos mokslo tyrimo instituto angara. Ten pat, institute, posėdžiavusi valstybinė komisija jau buvo nesyk perklausiusi paskutinį radijo įrašą – antrojo piloto E. Karnilo balsą, likusį Vnukovo aerouosto aviadispečerių magnetofone, nors šiaip jau Eugenijaus žodžiai buvo ne aviadispečeriams, o vadui, saaviškiams, kurie bendromis jėgomis grūmėsi su juos užkėlusia pragaištimi.<...>

Kai TU-124 45061 praskrido Klementjevo radijo švyturį, lakūnai, gavę Maskvos skrydžių valdymo vadovietės leidimą, pradėjo leistis. Jau išjungtas autopilotas, sumažinti variklių sukčiai – tai, saktum, klasika, visiems lakūnams pažįstama technologija. Šitaip daug sykų buvo daręs ir S. Boika su savo ekipažo vyrais. Nuo tada, kai lėktuvas ima leistis, lakūnai, koreguodami trajektoriją, dešimtis kartų liečia aukščio vairo elektrotrimerio perjungiklį. Ne taip svarbu, kuris lakūnas – S. Boika ar E. Karnila – tąkart pilotavo pradėjusį leistis lėktuvą. Nematydami prieš akis seniai sunaikintų dokumentų, negalime spėlioti, kokiam aukštyje po kažkelinto impulso elektros variklis, lakūnui atleidus pirštą, vieną sykį kažkodėl neišsijungė – sukosi, kol atlenkė trimeri iki galo.<...> Nežmoniškas vyrų pastangas, ne vieną minutę užsitiesusią kovą vainikavo laikina pergalė – tikriausiai maždaug 1800 metrų aukštyje jie vis dėlto išplėšė lėktuvą, tačiau šis košmariškas, protu suvokiamas ribas seniai peržengęs vyksmas negalėjo žadėti jiems nieko gero. Varomas galingos inercijos, vis dar didžiuliu greičiu lėktuvas šovė aukštyn. Naktį debesyse, nematydami žemės nei horizonto, jie buvo pasmerkti žūčiai jau vien todėl, kad nežinojo lėktuvo padėties erdvėje.<...>

Kita vertus, trimeris vilko juos žemyn, ir jie kovojo su juo – plėšė lėktuvą iš pikiravimo tikriausiai ne neitardami, kad visą tą laiką, kaip kažkada tyrinėdamas katastrofos dokumentus išitikino pilotas inžinierius G. Švedkovas, palengva didėjo kairysis pokrypis. Lėktuvas žemėje ne tiesiai, o rėždamas spirale. Kol lakūnai pergalėjo trimerio pakreiptą aukščio vairą, lėktuvas smigdamas apibrėžė beveik pilną ratą. Ir į savo viršutinį tašką, maždaug trijų kilometrų aukštyje, laineris išsoko pakrypęs ant sparno bent dvigubai didesniu už leistiną kampū. Dėl didžiulio pokyčio, nors greitis dar buvo 380 km/val., lėktuvas griuvo per sparną.

Visi šio greito, permainingo vyksmo parametrai išsiveržė už kraštutinių ribų tarsi tas kataklizmas būtų vykęs kitos, mums nepažįstamos fizikos sferose.

Nuo tol, kai lėktuvas, dabar jau ne šiaip pikiruodamas, o veikiau

Eugenijus Karnila, tik baigęs Sasovo aviacijos mokyklą. 1965 m.

krisdamas, smigo antrąsyk, lakūnų pastangos išgelbėti keleivius ir save buvo užbranktos galutinai. Lėktuvo greitis, susiduriant su žeme, kaip mena katastrofos tyrimo aktus skaitę aviatoriai, buvo beveik 900 km/val.“

(Iš Edmundo Ganusausko straipsnio „Prieš dvidešimt metų Lietuvą sukrėtusi TU-124 katastrofa: į nuostolius buvo nurašytas ne tik lėktuvas, bet ir atmintis“. Lietuvos rytas. Nr. 16–23, 1994.)

TOKS BUVO MANO BROLIS EUGENIJUS KARNILA

Regina KARNILAITĖ

Mūsų šeima gyveno Radviliškyje, Valančiaus gatvės name, pažymėtame 17-uju numeriu. Seneliai dirbo geležinkelyje. Mama buvo kažkokio nedidelio čia veikusio saldainių fabrikėlio darbininkė, bet paskui susirgo ir nebedirbo. Tėtis, kilęs nuo Žaslių, buvo taip pat geležinkelininkas. Su mama jiedu susituokė 1936-aisiais ir netrukus išsikraustė į Šiaulius. Ten gimiau aš, o 1942 metų rugsėjo 13-ąją – brolis Eugenijus. Kaip dabar prisimenu, kai nuėjome naujagimio aplankyti ligoninėje: jis atrodė toks rausvas, susiraukęs, sakau, nenoriu aš tokio brolio... Argi vaikas tada galėjau numanyti, kad ateityje aš taip didžiuosiuosi, džiaugsiuosi savo broliu ir taip ilgėsiuosi, jo netekusi...

Šiauliuose tėvai nuomojo butą. Prasidėjus karui, bombardavimams, 1943 metais grįžome į Radviliškį. Čia jau neberadome mamos sesers – tetos šeima, vienam radviliškietičiui įskundus,

ištrėmė dar 1941-ųjų birželį. Vėl gyvenome senelių name. Jis buvo visai netoli geležinkelio, o ten – visokios cisternos, sandėliai. Bombarduojant būdavo labai pavojinga, todėl laikinai išsikraustėme į Karčemų kaimą, pas Šapronus. O kai paskui grįžome, mūsų namuose radome įsikūrusį rusų štabą. Taigi nebuvo kur dėtis, todėl patraukėme pas tėčio seserį į Birjočių kaimą.

Kaip tik ten patyrėme pirmąjį brolio Eugenijaus likimo ženklą. Užsiropštė jis kartą ant ūkinio pastato stogo, išskleidė tokį juodą lietsargį ir... šoko žemyn. Laimėi, neužsigavo, nieko nesulaužė. Atsimenu: mes visi išsigandę, susirūpinę, klausinėjame, ką čia Eugenijus sugalvojęs. O jis patenkintas aiškina, kad nori paskraidyti ir vis tiek skris.

Ir aš, ir brolis mokėmės Radviliškio vidurinėje mokykloje. Tik Eugenijus 1961 metais baigė jau Valerijos Valsiūnienės vidurinę mokyklą, kuri buvo dabartinės Vinco Kudirkos pagrindinės mokyklos vietoje. Jis mokėsi gerai, nors penktojoje klasėje sėdėjo dvejus metus. Buvo gana principingas, turėjo tvirtą savo nuomonę, matyt, dėl to ir buvo paliktas antramečiauti. Sportavo, dalyvavo tautinių šokių būrelyje, buvo gan aktyvus, labai draugiškas. Nepamenu, nuo kada pradėjo kalbėti, kad bus lakūnas. Žinau tik – seniai ir apie nieką kita. Namiškiai to nenorėjome. Gal kad per karą buvome visokių baisumų mate, girdėję.

Savotiška likimo ironija: gavęs brandos atestatą, Eugenijus pavėlavo nuvežti dokumentus į Vilnių, kur buvo pasiryžęs mokytis aviacijos. Kad netektų tarnauti armijoje, įstojo į Kauno politechnikos institutą, hidrotechnikos specialybę. Mes visi nurimome, apsidžiaugėme – bus inžinierius, o ne lakūnas. Studijos jam sekėsi, šoko instituto ansamblyje „Nemunas“, važinėdavo koncertuoti į Maskvą, kitur, daug sportuodavo.

Aš, baigusi Vilniaus pedagoginio instituto geografijos specialybę, pagal paskyrimą tada dirbau Alsėdžiuose. Atvažiuoju tą 1962-ųjų pavasarį brolis pas mane ir sako: „Pats pirmas pridaviau dokumentus į Sasovo civilinės aviacijos mokyklą. Iš Kauno politechnikos instituto išstojau. Tik tėvams dar nieko nesakyk.“ Ir nesakiau, kad tėvams nebūtų streso. Paskui, kai visus egzaminus Eugenijus išlaikė penketais (tuomet aukščiausiai

pažymiais), kai jį priėmė, pats namiškiams pasisakė.

Viskas jam toje mokykloje sekėsi puikiai. Labai patiko išsvajotieji specialybės mokslai, jis noriai ir aktyviai treniravosi, sportavo, grūdinosi. Apie visa tai mums pasakodavo jo laiška, atsiųstos nuotraukos.

1965 metais baigęs šią mokyklą, Eugenijus buvo paskirtas į Vilnių. Antrasis AN-2 pilotas, netrukus – jau ir lėktuvo vadas. Skraidydavo ne tik Lietuvoje, bet ir Pavolgyje, Ukrainoje, kitur. Tapo grandies vadu, pelnė „Garbės ženklą“ ordiną, per 20 pagyrimų, kitų apdovanojimų. Daugelis jį vertino kaip ryškų autoritetą, gana perspektyvų, talentingą jaunąjį pilotą. Apie Eugenijų buvo parengtas Jono Dovydaičio straipsnis. Jame atsispindėjo ir Eugenijaus mintys apie tai, kad būtina rengti nacionalinius aviacijos kadrus – toks jau jis buvo: patriotas, tiesus, sakantis tiesą. Matyt, todėl tas jau parašytas straipsnis „Sparnuose“ tada nebuvo išspausdintas, o pasirodė tik praėjus metams po lakūnų žūties.

Būtent Eugenijus buvo rekomenduotas vykti į kursus Uljanovske ir persikvalifikuoti valdyti didžiuosius lėktuvus. Rašyta, kad jis Lietuvos civilinėje aviacijoje pirmasis nuo AN-2 pasuko prie reaktivinių lėktuvų, aplenkdamas IL-4 ir AN-24, tarsi gabus mokinys, peršokdamas dvi klases, nes jose neturėjo ką veikti. Brolis tapo TU-124 antruoju pilotu. Skraidino keleivius reisu Vilnius–Maskva–Vilnius, dar į Leningradą. Tai buvo jo labiausiai trokštamas ir... paskutinis profesijos etapas.

1973-ųjų spalį pas mane į Šiaulius, kur persikėliau dirbti iš Alsėdžių, atvažiuojo Eugenijus. Pasirodė guziuką šone. Sako: lakūnams Maskvoje dukart per metus labai kruopščiai tikrinama sveikata. Tas iškilimas jam galis viską supainioti, tad gal mano pažįstamas gydytojas apžiūrėtų, prireikus išoperuotų. Taip ir padarėme – nuėjome pas tą gydytoją. Šis apžiūrėjęs paaiškino, kad čia nėra nieko rimta, tik riebalinis darinys, todėl operuoti nebūtina. Iki šiol tebegalvoju: jei visgi tada būtų operavęs, Eugenijus būtų užtrukęs, tą pusmetį neskraidęs ir lemtingojo savo skrydžio išvengęs...

Ir dar vienas „jei“. Kai tada jis grįžo į savo darbą, turėjo apsispręsti dėl atostogų. Jos priklausė gruodžio pradžioje. Tačiau po atostogų paprastai pasikeisdavo lėktuvo įgula. O tuometinė buvo labai susigyvenusi, susidraugavusi, Eugenijui visai nesinorėjo su ja skirtis. Jis nutarė išeiti atostogauti vėliau, gruodžio 21-ąją, kartu su kitais įgulos nariais. Jeigu nebūtų atidėjęs...

Gruodžio 16 dieną brolis grįžo iš rytmetinio savo reiso. Pailsėjo ir vėl išsiskubino: 17 valandą – jo vakarinis reisas į Maskvą. Apie tai aš sužinojau iš jo žmonos, savo brolienės Zitos, kai tądien paskambinau į Vilnių iš Radviliškio senojo pašto. Tada buvau parvažiavusi pas tėvus ir norėjau broliui pasisakyti, kad atvažiuoju į sostinę, į seminarą, kad apsistosiu pas juos. Tačiau Eugenijus tuo laiku jau buvo išėjęs iš namų. Kaip vėliau sužinosisiu, išsiaiškinsiu – jau ir iš gyvenimo.

Sekmadienį visą dieną – tylą. Pirmadienio rytą, taip pat nieko apie įvykusią lėktuvo katastrofą nežinodama, iš tėvų išvažiuoju į darbą Šiauliuose. Mokykloje kolega man pranešė: „Regina, nelaimė – tavo brolis žuvo“. Mat pusseserė paskambino, manęs neradusi, paprašė man tai perduoti. Negalėjau patikėti siaubingąja

Eugenijui Karnilai Radviliškyje įteikiamas brandos atestatas. 1961 m.

Eugenijui Karnilai visada buvo svarbu sportas, treniruotės, grūdinimasis

žinia. Kaip pasakyti tėvams? Kaip viską pakels bronchine astma serganti, nuo mažiausio susijaudinimo pradėdanti dusti mama? Išskubėjau atgal į Radviliškį. Čia užėjau tiesiai į polikliniką, paprašiau medikų patarimų, pagalbos. Į namus ėjome su sesele, kuri nešėsi vaistų. Mamai pasakiau, kad Eugenijus pateko į avariją. Ji iškart pradėjo gaudyti orą, medikė sulėido vaistų. Mama vis kartojė: kad ir be rankų liktu, be kojų, kad tik gyvas...

Tėtis dirbo geležinkelio kontrolieriumi ir tąkart buvo išvažiuojęs į Klaipėdą. Lėčiau į stotį jo grįžtančio pasitikti ir išpėti, kad mamai nepasakytų. Išlipo – žiūriu, visas dreba. Jau žinojo apie nelaimę. Mamai vis dar nesakėme. Ruošėmės į Vilnių. Mama ragino vykti tuoj pat, bet įkalbėjome atidėti kitai dienai.

Antradienį važiuojome traukiniu „Žuvėdra“. Vilniuje laukė mikroautobusiukas, kuris nuvežė į brolio butą. Ten jau buvo pusseserė, lakūnų. Manau, mama buvo taip įtikėjusi, kad Eugenijus gyvas, jog nieko nesuprato nei iš susirinkusiųjų gedulingos aprangos, nei iš to, kad mes ją pačią buvome apvilkę beveik juodu Eugenijaus padovanotu kostiumėliu. Taip iki ketvirtadienio. Tada nugirdo iš ten buvusių daugelio lakūnų, o gal pati susivokė ir jau be vaistų nebegalėjo tvirti.

Penktadienį laidojimo komisijos pirmininkas mus kelis pavadinavo parinkti vietą Rokantiškių kapinėse. Nuvažiuojom, išrinkom. Grįžtant jis pažiūrėjo pro mašinos langą ir sako rusiškai: „Gražus oras, bus gerai mūsų vaikinams nusileisti.“ Aš iškart supratau, apie ką jis, ir išdrįsau paklausti: „Tai kada j u o s parveža?“ „Šiandien“, – atsakė. „O kada laidos?“ – naudojausi šansu sužinoti. –”Rytoj.”

Apstulbau – laidotuvės šeštadienį?! O juk mums vis sakė, kad sekmadienį! Taip ir visiems giminėms, draugams buvome pranešę. Vadinas, net tai buvo slepiama... Parvažiuojam į brolio butą, tuoj saviškiams pasakiau ir visi puolėme svarstyti, kaip žmonėms pranešti netikėtai sužinotą tikrąją laidojimo dieną. Juk mobiliųjų telefonų dar nebuvo. Per pažįstamus, dirbusius telegrafe, kitais būdais mums pavyko. O kai kurių kitų žuvusių lakūnų artimieji iš kaimo vietovių ir suvažiavo sekmadienį, jau po laidotuvių.

Klaikios buvo laidotuvės. Laidojo visus įgulos narius (tik du

išvežė į Ukrainą ir Azerbaidžaną). Urnos buvo pastatytos Kirtimų kultūros rūmuose. Skirtingų tautybių žmonės, tad labai veikė jiems būdingos pratšos raudos, gaudūs rypavimai, liejosi garsūs verkimai, atodūsiai... Viskas kažkaip plaukė pro akis kaip slogiausias sapnas... Įsiminiau – medinis karstas, pilkšva urna... Ji greičiausiai buvo tik brolio palaikų simbolis...

Juos visus penkis ir palaidojo šalia vienas kito Rokantiškių kapinių aukštumėlėje.

Jeigu jau net laidojimo diena nuo artimųjų buvo slepiama, ką tuomet kalbėti apie visa kita. Žinojome tik, kad lėktuvas nukrito. Per televiziją, radiją, laikraščiuose po kelių dienų trumpai pranešta: TU-124 avarija, Lietuvos Komunistų partijos Centro Komitetas, Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumas ir Lietuvos TSR Ministrų Taryba reiškia gilią užuojautą žuvusiųjų šeimoms ir artimiesiems. Tiesa, jau ir tiek anais laikais buvo nemažai. Kiek nutikdavo tragiškų įvykių, kiek nukrisdavo to tipo lėktuvų (mums paskui sakė, kad ir prieš pat Eugenijaus skridimą panašus lėktuvas sudužo), bet viskas buvo nutylima. Gal šį kartą pabijota galimo viešo žmonių nepasitenkinimo, juk žuvo tiek žmonių, tarp jų – didelė grupė gerai žinomų Lietuvos medikų, kitų specialistų. Taigi mums labai mažai ką tada pasakė, bet vėliau iš neoficialių pokalbių, susitikimų per žūties metines, iš pažįstamų ir nepažįstamų žmonių, pagaliau iš gaudų

Kraštiečio lakūno kapas Vilniuje, Rokantiškių kapinėse

aiškėjo daugiau. Dar vėliau plačiau parašė ir spauda.

Mums sakė, kad tai buvo paskutinis šio lėktuvo reisas. Jam prieš tai buvo atliktas kapitalinis remontas, po kurio leista skraidyti dar 150 valandų. Tada TU-124 paskutinį kartą su šešiais įgulos nariais, tarp jų – antruoju pilotu, mano broliu, su dar vienu lakūnu, skridusiu „zuikiu“, ir su 45 keleiviais skrido į Maskvą. Mes iš viso to supratome taip: lėktuvas išsihermetino, nebebuvo galima atlaužti vairalazdės. Sakė: kiekvienam pilotui reikėjo būti Vlasovu (tuometinis sunkumų kilnojimo pasaulio čempionas), kad tai galėtų padaryti. Skydo parodymai nebeatitiko realybės, nebežinota, koks aukštis, kyla lėktuvas ar leidžiasi... Paskutiniame radijo įrašė išliko palyginti ramus, be panikos brolio, pranešinęs apie situaciją, balsas. Tai žurnalistas pavadino paskutiniu priešmirtiniu Eugenijaus reportažu. Jame – profesinės komandos, sunkus kvėpavimas, paskutinis ištartas jo žodis, dar sekundė, ir – trenksmo garsas. Viskas... Iki pat šiol bijočiau pati išgirsti tą įrašą...

Lakūnai mums pasakojo: vėliau, skrendant į Leningradą, atsitiko panašiai kaip Eugenijaus skrydyje. Tačiau, matyt, jau buvo gerai išanalizuota TU-124 45061 lėktuvo žūtis, nes įgulos nariai žinojo, ką daryti, ir tragedijos išvengė. Sakė, netrukus po kraupiosios avarijos reikliai patikrinti panašios būklės lėktuvai, daugeliui senų nebeleista skraidyti. Girdėjau, kad po tragiškojo įvykio kažką tokiuose lėktuvuose patobulino konstruktoriai. Vadinas, prasmingos buvo mano brolio ir visų aukos, jų paliktos pamokos praverė kitiems, nors viešai visa tai ir labai akytai slėpta.

Tėčio sveikata po Eugenijaus žuvimo ėmė greit blogėti. Mama sakydavo: „Eugenijus buvo idealiai sveikas, o kiek jau metų jo nėra. Tėvas už mane stipresnės sveikatos, bet kaip tas pažeistas medis lankstosi, lankstosi...“ Ir beišgyveno jis tik septynerius metus. Tėvas taip didžiudavosi Eugenijumi, daugelio vadinamu gabiū, talentingu jaunuoju lakūnu, jo nuotrauką vis nešiodavosi piniginėje. Mama po laidotuvių irgi visai sukrito. Ji mirė 1993-aisiais, lygiai prieš mėnesį iki Eugenijaus žūties 20 metų sukakties...

Kai brolis tapo lakūnu, jis man vis pasakodavo, kokia nuostabi iš aukštai atrodo žemė, koks atsiveria grožis. Vis tikino paskraidinsiąs ir mane. Išdrįsau įsėsti į lėktuvą, tik praėjus dešimčiai metų po brolio žūties. Tada skridau į Tbilisį. Dėl suprantamos vidinės įtampos, jaudulio išgėrusi vaistų, visą kelionę išmiegojau... Šiandien jau viskas atitolę, tačiau kiekvieną kartą, kai tenka skristi lėktuvu, tarsi jaučiu šalia savęs brolių, su juo grožiuosi atsiveriančiais vaizdais. Prisimenu jį tokį, kokį visi pažinojome: aukštą, gražų, tvirtą (kone visos Radviliškio merginos juo žavėjosi ar slapčia buvo išsimylėjusios), visada linksmą, besišypsantį, labai draugišką, šiltą, atidų. Jis nuolat jautriai rūpindavosi tėvais, visais artimaisiais, parveždavo dovanų, mamai nupirkdavo kepalapių į sanatoriją. Turėjo mūsų gimtojoje Radviliškio gatvelėje draugą, kurį ištiko negalia. Eugenijus jį vis lankydamas, nupirko jam televizorių, kad nebūtų liūdna. Brolis visą laiką džiaugėsi, buvo laimingas, kad išsipildė jo svajonė būti lakūnu.

Toks ir išėjo, sulaukęs vos 31-ojo savo gimtadienio, su TU-124 išskraidęs daugiau kaip pusketvirto šimto valandų, apsisprendęs stoti į Leningrado aviacijos akademiją ir jau įveikęs kai kuriuos priėmimo etapus.

Vytautas Valentas Zdanavičius

VYTAUTAS VALENTAS ZDANAVIČIUS – ATMINTYJE IR ŠIRDYJE

Vida ZDANAVIČIŪTĖ-SAMULIENĖ

Mes, artimieji, ir tuoj po nelaimės, ir vėliau apie tai, kaip ir kodėl tą gruodžio 16-ąją įvyko Tu-124 45061 katastrofa, žinojome tik iš mieste sklidusių gandų: senas lėktuvas, užsikirtę vairai, blogas, darganotas oras... Oficialiai su valstybinės komisijos išvadomis žuvusiųjų šeimos nebuvo supažindintos.

Ką jautė ir išgyveno keleiviai, tarp kurių buvo ir darbo reikalais skrendantis mano brolis Vytautas Valentas Zdanavičius? Ar suprato, kas atsitiko? Kaip elgėsi? Šie klausimai taip ir liko be atsako. Kai aerouoste klausinėjome, kokios priežastys, kiek laiko tęsėsi ta katastrofiška būsena, aviatoriai sutrikę tik gūžčiojo pečiais...

Jau tą pirmadienį Vilniaus mieste apie nelaimę pradėjo skliti kalbos, o pavakary žinia kai kur pasibeldė ir į namus, iš kurių tuo lėktuvu sekmadienį išskrido artimieji. Pagaliau trečiadienį pasirodė spaudoje informacija apie lėktuvo avariją (ne katastrofą!) ir valstybinių institucijų atstovų užuojauta artimiesiems.

Sužinoję apie saviškių žūtį, visi blaškėmės skausme ir nežinioje. Paprastai tokiu atveju užgriūvančius šarvojimo, laidojimo rūpesčius šalin stūmė laukimas kažko, spėliojimai ir pagaliau mažytė vilties kibirkštėlė – o gal mūsų šalis dar gyvas?

Penktadienį baltose urnose su rusiškai užrašytais pavardėmis atvežė tik apgailėtiną simbolių tu, kurie prieš penkias dienas aerouoste paskutinį kartą lietė žemę. Buvo sunku patikėti, kad

jie žuvo. Vis atrodė, kad ir brolis sugrįš, pasibels į duris...

Bėgantys metai, kasdieniai rūpesčiai ir naujos artimų žmonių netektys vis storesniu laiko dulkių sluoksniu pridengia pirmąją ir pačią skaudžiausią mūsų šeimoje, belaikę brolio netektį. Tik retkarčiais, važiuojant greitkelio, plyname lauke išvydus gimtąją sodybą menančius medžius, kaip seniai sapnuotas mielas sapnas iš atminties iškyla mūsų su broliu nerūpestinga vaikystė, prabėgusi ten, Pavartyčių kaimo jaukioje, gražioje pamiškės sodyboje, kur nuo neatmenamų laikų gyveno mūsų proseneliai. Mūsų šeimai karas praužė, galima sakyti, laimingai. Prasidėjo pokario metai. Daug ko trūko, bet turėjome svarbiausia – rūpestingus, šviesius tėvus. Džiaugėmės Tėtės pasiūtomis naginaitėmis, o dar labiau – batukais, nors jie ir buvo iš senų batų liekanų. Atrodė, taip miela ir gera susėsti visiems prie Mamos paruoštos vakarienės...

Tėvai buvo mažaraščiai, bet dažnai parnešdavo iš kažkur knygų, senų žurnalų, visada užsakydavo nors vieną laikraštį. O kartą Tėtė parvežė radijo aparatą, maitinamą didžiuliais akumuliatoriais. Ilgais žiemos vakarais, dūzgiant Mamos verpimo rateiui, Tėtis garsiai paskaitydavo naujienų, pasakodavo apie savo, našlaičio, sunkią vaikystę, samdinio dalį, tarnybą kariuomenėje. Jo pasakojimai, visa namų bei kaimo aplinka, matyt, formavo ir Vytauto vėlesnes pažiūras į gyvenimą, skatino norą mokytis, daugiau žinoti. Šeima, Tėvo pavyzdys jam suteikė tvirtą pagrindą – Vytautas tapo savarankiškas, nesiblaškę, žinojo, ko siekia, buvo gerbiamas, mylimas ir vertinamas jį pažinojusiųjų.

Kai aš pradėjau lankyti šalia mūsų sodybos buvusią pradinę mokyklą, Vytautas, nors ir teturėdamas vos penkerius metus, verždavosi eiti kartu, sėdėdavome viename suole. Kitais metais jau buvo rimtas pirmokėlis, o vėliau visus mokslus sėkmingai baigė, nors ir buvo jaunesnis už savo bendraklasius. Kartais atrodydavo, kad jis tiesiog skuba gyventi. Anksti ryškėjo ir jo

polinkis į technikos mokslus, automobilius, aviaciją, domėjimasis jais. Kartu klampodavome per purvą, pusnis, šaltį penkis kilometrus į Šeduvos vidurinę mokyklą.

Kai Vytautas baigė vidurinę mokyklą, aš jau mokiausi Kauno politechnikos institute. Tėvai abejojo, ar pajėgs abu mus leisti į mokslus, nes uždarbis kolūkyje tebuvo menkas. Vytautas susigraudino: girdi, seserį leidžiate, o aš turiu likti namie... Susirinko dokumentus ir išvažiavo į Kauną. Grįžta keliuku, šypsnyks veide: „Istoju, būsiu automobilistas.“ Atidavė jam Tėtė savo kostiumą ir rugsėjo pirmąją išvykome abu.

Pradinėje ir vidurinėje mokyklose Vytautas tarsi sekė man iš paskos, o institute pradėjo lenkti. Jis aktyviai įsijungė į mokslinę veiklą, Pabaltijo bei Baltarusijos studentų mokslinių draugijų konkursuose iškovodavo laureato diplomus, su draugais Mechanikos fakulteto dirbtuvėse sumeistravo automobilį ir, visi susėdę, demonstruodavo jį Kauno gatvėse. Tuomet, kai mašinų buvo maža, tai atrodė didelis įvykis. Aukštąją mokyklą brolis baigė, pelnydamas pagyrimą, ir pradėjo dirbti gamyboje. Kauno autotransporto kontoroje jam buvo patikėtos meistro, paskui vyriausiojo mechaniko, pagaliau vyriausiojo inžinieriaus pareigos.

1968 metais, kilus neramumams Čekoslovakijoje („Prahos pavasaris“), Vytautas buvo mobilizuotas ir su autotransporto kontoros specialia autokolona išsiųstas į Vakarų. Čekoslovakijos sieną kirto gerokai vėliau, kai įtampa jau buvo atslūgusi. Tačiau ši „ekskursija“ broliui paliko labai slegiantį ir nemalonių jausmą. Gal tai paskubino jį igyvendinti nuolat puoselėtą norą – dirbti mokslinį darbą, nors gamyboje ir sekėsi. Netrukus Vytautas įstojo į aspirantūrą ir po poros metų, vadovaujant profesoriui Kazimierui Ragulskui, apgynė technikos mokslų kandidato disertaciją. Vibrotechnikos laboratorijoje jis dirbo

Tarp pelnusiųjų sąjunginę premiją kauniečių mokslininkų buvo ir Vytautas Valentas Zdanavičius (antras iš dešinės). 1973 m.

vyresnioju moksliniu bendradarbiu ir vykdė laboratorijos sutartis su Uralo karinėmis gamyklomis. 1973 metų pabaigoje į laboratoriją atskriejo džiugi žinia iš Maskvos: mokslinių darbuotojų ketveriukei, kurioje – ir Vytautas, už darbą, pareikalavusį daug kantrybės, nerimastingų ieškojimo valandų, įtemptų pastangų, paskirta sąjunginė premija. Deja, Vytautui tos premijos nebeteko atsiimti.

Lemingajį gruodžio 16-osios vakarą jis išskrido į Urale buvusią gamyklą atsiskaityti už atliktus darbus. Tų darbų atskaitos purvinus likučius atpažinau aerouoste po lėktuvo katastrofos. Tai buvo viskas, kas ten liko apie jį – vieną iš TU-124 45061 lėktuvo keleivių.

Vytautas labai mylėjo savo gimtinę, dažnai lankydavo tėvus, daug padėjo, perkeliant sodybą iš melioruojamų plotų atgal į Pavartyčių gyvenvietę, iš kurios 1928 metais senelis buvo išsikėlęs į vienkiemį. Vytautas negalėjo apsiprasti naujoje sodyboje, vis bėgdavo į senąją vietą, gimtąją pamiškę pasėdėti po svyruokliu beržu, liepomis, gal ir ašarą nubraukti. Važiuodamas iš Kauno, vos pasiekęs Šeduvos malūną, nejučia imdavo šnekėti šeduvių tarme. Mylėjo tėvynę, gerbė tėvelius, niekad negirdėjau jiems pasakyto piktesnio žodžio. Mano šeimai persikėlus gyventi į Kauną, su žmona ir dukrele vis lankydavosi pas mus. Menu paskutinį jo apsilankymą. Atsisveikinant įstrigo atmintin jo toks šviesus žvilgsnis, tokios tyros akys. Anksčiau į tai neatkreipdavau dėmesio... Po keliolikos dienų tarp kitų užrašų ant vainikų kaspinų perskaičiau: „Kodėl tau žemė saulės pavydėjo, kodėl užmerkė spindinčias akis...“

Netekus Vytauto, Mama pradėjo sirguliuoti ir po 12 metų mirė. Tėvas, nors iš prigimties buvo jautrus, savo jausmų neparodydavo. Tik kai kalbėdavome, prisimindavome apie tai, vienas kitas atodūsiai išduodavo jo gilų sielvartą. Mačiau, kaip jam sunku. Nusiramino ieškodavo darbe. Tėtis mirė neseniai, sulaukęs 97-erių metų, kai nebedaug trūko iki sūnaus 35-ųjų žūties metinių sukakties. Jo atsisveikinimo su šiuo pasauliu akimirka buvome vienu du. Mačiau, koks stiprus ir taurus dvasia paliko šį pasaulį. Neabejoju, kad ir Vytautas savo lemtį

Irena Zdanavičienė vyro žūties vietoje 1974 m. kovo 23 d.

pasitiko taip pat tvirtas, nepalūžęs.

...Ką mes, artimieji, bedarėme, tikrasis katastrofą patyrusio lėktuvo keleivių kapas liko ten, Pamaskvėje, Karačiarovo kaimo laukuose, kur buvo nuvažiavęs ir tėtis. Ten, kur daugiau kaip dvidešimt metrų gylyje atradus juodąją dėžę vadinamą skridimo barometrų kontrolės aparatūros įrenginį, daugiau niekas nieko neberinko ir nebeieškojo. Pavasarėjant, sniegui tirpstant, lauką užplūdo paukščiai. Gyventojams ir besilankantiems žuvusiųjų artiesiems piktinantis, tas žemės lopinėlis buvo chemikalais apdorotas, duobė per kelis metus užlyginta, nurašytas lėktuvas, jo varikliai, kartu ir žuvusiųjų vardai... Tik Karačiarovo moterys, surinkusios daiktų ir kūnų likučius, supylė kapelį ir jį puošdamos meldėsi už čia žuvusiųjų amžintąjį atilsį, už tai, kad lėktuvas nenukrito ant jų namų, o vargais negalais nuskrido toliau, pasiekė kaimo laukus...

20 metų buvome nežinioje, kol, jau atgavus nepriklausomybę, „Lietuvos ryte“ pasirodė lakūno, žurnalisto Edmundo Ganusauskio publikacija: kvalifikuotai, išsamiai ištyręs, jis aprašė tos lėktuvo katastrofos aplinkybes, tada egzistavusios valstybinės santvarkos foną, tragedijos technines priežastis. Vėliau tą medžiagą išleido rinkinyje „Lemties kilpa“.

Nežinia pasitraukė, liko tarsi ramiau, nors širdyje – vis dar skaudus brolio ilgesys. Nekilo ranka rašyti vien apie brolių – norisi kalbėti apie tą įvykį plačiau, tuo lyg prisimenant, pagerbiant bendrą kape gulinčius visus žinomus ir nežinomus sudarkytus keleivius, kurių atminimas ilgą laiką buvo nurašytas.

Irena ZDANAVIČIENĖ

Mes su Vytautu Valentu susituokėme 1962 metais Išlaužo bažnytelėje, kai jis baigė institutą. Kada jis 1968 metais buvo „karštajame taške“ – Čekoslovakijoje, siuntė atvirukus savo mažai dukrytei Vilmutei. Aš susapnavau, kad nulūžo rožės žiedas ir jam apie tai parašiau. Jis atsiuntė atviruką su rožėmis, kuriame buvo parašyta: „Mano mylimai žmonai Irenai. Rožės mūsų gyvenime žydi ir žydės visada jaunai ir skaisčiai, ir niekada negalvok, ir nespauk apie nulūžusius žiedus. Tavo Vytas.“

...Jis turėjo gražų balsą, grojo gitara. Kai būdavom gamtoje, dukrai aiškino apie medžius, paukščius, visada ką nors iš medžio išdroždavo. Vakarams sutemus, sutviskus žvaigždynams, aiškino, kur yra Grįžulo ratai, Paukščių takas, Alyvų darželis, Meška...

Vytui labai brangūs buvo Pavartyčiai, mylėjo ir gerbė tėvus. Nuvykęs į tėviškę, puldavo prie darbo. Kai sirgo tėvas, Vytas buvo labai nusiminęs. Paklausiau kodėl, o jis atsakė, jog pralinksmės tik tada, kai „tėytė pasveiks“. Namuose jį vadindavo Valentu, Valiuku, studijų draugai – Vytautu. Jis buvo kaimo vaikas, gimęs mokslui. Labai norėjo studijuoti aviaciją, bet tėvai jo norui nepritarė, todėl Vytas stojo į Politechnikos institutą, Mechanikos fakultetą. Nors lėktuvus – kaskart gražesnius, kitokius – tebepiešdavo dukrai...

Paskutinę dieną jam išeinant iš namų, Vilmutė apkabino tėvelio kaklą. Tada ji buvo antrokė. Vytas pasakė, kad nesibarčiau

Regina Karnilaitė (iš dešinės) ir Vida Zdanavičiūtė-Samulienė po savo brolių žūties susipažino ir pirmą kartą susitiko „Radviliškio krašto“ redakcijoje. 2008 m.

ant jos dėl mokslo, o man ir mano mamai patarė: „Nesipykit, gražiai sugyvenkit...“ Kažkokie neįprasti, reikšmingi žodžiai... Net kaimynai pastebėjo, kad Vytautas iš namų tą kartą išėjo liūdnas.

Kai pirmadienį grįžau namo, vyrai tamsiais apsiaustais žvilgčiojo į namo langus. Mama sakė, kad jie čia jau senokai. Mane apėmė bloga nuojauta ir baimė.

Tai buvo baisi naktis, bet vis ruseno vilties kibirkštėlė: gal lėktuvas nesudužo, gal dar ne visi žuvo... Antradienį norėjome ant stalo statyti portretą, kryželį, žvakę, bet ir vėl – o jei gyvas? Iki pat penktadienio – kančia, nerimas, laukimas. Valdžia blaškėsi, iš pradžių sakė, kad laidoti turėsime patys, paskui, kad bus šarvojama Politechnikos instituto trečiuosiuose rūmuose. Nors Romainių kapinėse laidojo, kunigui nedalyvaujant, tačiau ir urna, ir karstas, ir duobė buvo pašventinti – tuo pasirūpino geri žmonės.

Kūčių vakarą draugai papuošė eglutę. Sakė: „Dėl dukters.“ Užrišo juodą kaspinėlį ir taip sopulingai praleidome Kūčias...

1974 metų kovo mėnesį mes, kelios našlės ir vieno žuvusiojo brolis, nuvykome į žuvimo vietą, Karačiarovo kaimą. Teko

važiuoti traktoriumi, savivarčiu – sunkiai pasiekėme lėktuvo katastrofos vietą. Baisu ir prisiminti, ką ten pamatėme: vairuotojas eina priekyje ir užkasinėja kaulus... Po dvejų metų nuvežiau ten ir dukrą, kad pamatyčiau, kur žuvo tėvelis. Negalėjau atsištiebėti tenykščių žmonių gerumu, nuoširdumu. Miegas neėmė, taigi atsikėliau anksti, galvojau, nueisiu viena į tą vietą, pabūsiu su savo skausmu. Mane užkalbino gal 90 metų senelis, sako, kad laukė, manė, gal eisim kuri nors. „Čia daug šunų, tai aš tau, dukra, duosiu lazda ir pats netoli būsiu...“

Mano mama po Vyto mirties išgyveno 12 metų, mirė 93 su puse metų. Reikėjo slaugyti, rūpintis išgyvenimu ir dukra, jos ateitimi. Prisimenu, buvo be galo sunku, bet turėjau gerų draugų, o ir Dievas nepagailėjo sveikatos.

Laikas eina, jau 35 metai nuo tos baisios tragedijos. Koks Vytautas būtų dabar, kokias mokslo aukštumas, apie kurias svajojo ir kurioms nestokojo gabumų, būtų pasiekęs? Kaip norėtusi Vytautui pasakyti, kad dukra užaugo dora moteris, įsigijo stomatologės specialybę, ištekėjo, augina dukras Austę, Kristiną, sūnų Roką... Deja. Vytautas likęs tik mūsų širdyse.

**Prisiminimų autorių ir Viešosios bibliotekos archyvo
nuotraukos**

Žuvusio klasės draugo Eugenijaus atminimui

Stasė BALTRAMAITYTĖ-PELENIENĖ

Į kelionę kviečia nerimas ir viltys.
Knygos, traukinių švilpukai ir lėktuvai.
Grįžtam. Motinų akims sušildyti
Ir parvežt svajonę savo buvusią.

Metų krūvą tarsi sodą išauginom,
Kai vartus atkėlėm į gyvenimą.
Dvidešimt penkiais vardais mes gynėme
Savo pašaukimą šioje žemėje.

Žemė negailėjo tau tvirtų sparnų.
Mes dar ieškom. Randam ir prarandam.
Tik kažko vis būna neramu,
Kai lėktuvai taip aukštai vėl skrenda.

Tegu skrenda gal... Tegu boluoja...
Tavo debesys juodu kalnu į širdis suvirto.

Mūsų sūnūs tolimą žydrynę jau sapnuoja.
Šviesūs jų sapnai – tau atminimas skirtas.

(Iš Reginos Karnilaitės archyvo)

Vladas Lisaitis

KRAŠTIETIS, KURIAM LAISVALAIKIS – KŪRYBA, O KŪRYBA – LAISVALAIKIS

Esate dailininkas, mūsų kraštietis. Kaip plačiau pristatytumėte gimtojo krašto žmonėms?

– Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Grafikas, akvarelininkas, tapytojas, dizaineris, knygų iliustratorius. Mano kūrybos žanrai – ir monotipija, ekslibrisai, plakatai, pašto, firmų ženklai, vokai, metalo plastika, estampai, kita. 10 metų buvau Akvarelės sekcijos pirmininko pavaduotojas, 1995-aisiais įkūriau Vilniaus dailininkų grupę „A“, priklausau Baltijos šalių akvarelės asociacijai. Mano kūrybinėje biografijoje – per 400 parodų Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Vokietijoje, Rusijoje, JAV, Afrikoje, Japonijoje ir kitur. Daug darbų yra muziejų, visuomeninėse arba privačiose kolekcijose.

Turiu du vaikus – Gražiną ir Rytį, anūkus Aistę ir Ronaldą. Tėvas Leonas (mirė 1971 metais) visą gyvenimą dirbo geležinkelio mašinistu. Mama Marta 1993-aisiais išvažiavo į Vokietiją ir ten tebegyvena iki šiol. Tėvas jaunystėje buvo įvairiapusiškas sportininkas: futbolininkas (juo negalėjo pasidalyti Radviliškio ir Linkaičių komandos), geras boksininkas, puikiai plaukė, čiuožė, įvairiausių pratimų meistras (Radviliškio šventėje atliko pirmąjį „salto“), už sportinius pasiekimus apdovanotas šiuo dabiniu laikrodžiu, kurį po karo teko iškeisti į pusmaišį rugių. Jis grojo dūda, kūrė, užrašinėjo ir iliustruodavo dainas, buvo didelis Lietuvos patriotas. Anot pasakojimų, 1939-ųjų rugpjū-

čio 10-osios rytą tėvas jojo ant žirgo, kurį buvo pavadinęs Dievaičiu, ir trimituodamas visam Radviliškiui skelbė prezidento Antano Smetonos gimtadienį. Būtent tą rytą Lietuvos kariuomenės trimitininkui gimė sūnus – aš.

Tėvas nuo jaunystės turėjo savą požiūrį į meną, jo meninių polėkių niekada nenustelbė garvežio mašinisto darbas, sunki kasdienybė. Mama taip pat turėjo panašų potraukį: rašė pjesių scenarijus, daineles, pati režisuodavo spektakliukus, kuriuos vaidindavome visa šeima. Meninę gyslą turėjo ištisos mūsų giminės kartos. Tėvo prosenelis baronas Valdemaras Štombergas buvo profesionalus grafikas, tapytojas.

Mes, trys broliai, perėmėme labai daug ką iš savo tėvų. Tėvas buvo mano pirmasis mokytojas, iš jo ir mano pradžiamokslis – garvežiai, arkliai, kunigaikščiai, visi istoriniai mano kūrybos motyvai. Esu laimingas, galėdamas pratęsti mūsų šeimos menines tradicijas.

Ar dar prisimenate savo radviliškietiškus metus?

– Kaipgi! Radviliškis, Gražinos gatvė, namas, pažymėtas 13 numeriu, tai – mano gyvenimo ir menų pradžių pradžia. Čia mačiau karą, baisųjį pokarį. Akyse ir dabar tebestovi slogūs vaizdai: Janonio gatve nenutrūkstamai rieda sunkvežimiai, jais išvežami žmonės dainuoja, pritariant armonikai, nors šalia sėdi šių tremiamųjų saugotojai su apnuogintais durtuvais. Tremtis mūsų šeimai taip pat grėsė – dėl motinos, vokiečių, tautybės. Tėvui, garvežio mašinistui, ne kartą grasino: „Niemku v Sibirj“ (Vokietė į Sibirą). Todėl namuose mama turėjo paruošusi aštuonis pagalvių užvalkalus, pridžiovinusi pačios iškeptos juodos duonos. Tais laikais mašinistai į darbą būdavo šaukiami prireikus – dieną ar naktį. Kiekvieną kartą tėvas išeidamas uždėdavo ant durų spyną ir užrakindavo mus visus. Taip neišeidavome dvi dienas, kol grįždavo tėvas. Paskui sužinojau, kad tėvas krosnyje buvo įmūrijęs radiją, lietuvių kariuomenės nuotraukų ir du tomus lietuviškų dainų su savo patriotiniais piešiniais.

Mes eidavome į mūrinę mokyklą, o šalia dar buvo ir medinė. Puikiai prisimenu, kai už gerą mokymąsi gavau pusę kilogramo permatomų saldainių – „banbonkių“.

Nežiūrint pokario sunkumų, turėjau didžiulę silpnę – piešti. Radviliškyje gyvenome iki 1944 metų, paskui dėl tėvo darbo pradėjome kraustyti iš vienos vietos į kitą: į Subačių, atgal į Radviliškį, kur baigiau antrąją klasę. Vėliau tėvą paskyrė dirbti į Akmenę, po to – vėl į Radviliškį, čia įveikiau penktąją bei šeštąją klases. Iš tuometinių dienų – geriausi išpūdžiai. Tada čia jau buvo stadionas, krepšinio aikštelė, didžiausias džiaugsmas – kino teatras prie pervažos. Jį atstatinėjo vokiečių belaisviai. Mes su mama praeidami jiems visada duodavome duonos. Smagu būdavo stebėti mokinių sporto varžybas, pačiam jose dalyvauti. Aplink mus gyveno labai spalvingos šeimos, šviesios asmenybės. Po karo viena vokiečių su dviem mažais vaikais prašė, kad kas užaugintų jos mažylius, nes jos pačios likimas buvo visiškai neaiškus. Ir mūsų kaimynai Bartusevičiai priėmė mergaitę Kristiną, o kita kaimynė Stasė – berniuką Polį. Tik paskui, po 15 ar 20 metų, motina juos susigrąžino į Vokietiją...

Paskui mes persikraustėme į Mažeikius, bet Radviliškio,

Su kraštiečiu dailininku Edvardu Malinausku (kairėje). 2007 m.

Vladas Lisaitis Radviliškio 440 metų jubiliejui skirtoje savo kūrybos parodoje miesto seniūnui Leonui Grigaliūnui (kairėje) padovanojo paveikslą. 2007 m.

daugelį čionykščių savo mokytojų, kaimynų, kitų radviliškietiečių niekada nepamiršau.

Koks buvo Jūsų, kaip dailininko, kelias, koks jame svariausias ir mieliausias įvertinimas, kūrybinis atradimas?

– Mama pasakodavo, kad jau dvejų metų nepaleisdavau iš rankų pieštuko. Kiek paaugęs, apipiešdavau viską, kas tik pasitaikydavo aplink, o pati geriausia Kalėdų senelio dovana man būdavo bloknotas ir spalvoti pieštukai. Negalėdavau naktimis normaliai miegoti – taip laukdavau ryto, kai vėl galėsiu piešti. Labai patikdavo piešti arklius, o pagrindinė tema būdavo tėvo

pamėgtieji garvežiai. Neįsivaizduodavau jokio peizažo be garvežio. Kai persikėlėme į Mažeikius, tapau, galima sakyti, mokyklos dailininku, dalyvaudavau tenyksių menininkų veikloje. Būdamas 15 metų, jau gaudavau apdovanojimų už savo meninę kūrybą. Mokiausi iš savęs, iš kitų dailininkų, iš žurnaluose pamatytų reprodukcijų. Atsimenu mūsų 9-osios klasės ekskursiją į Vilnių. Dabartinėje rotušėje žiūrėjome parodą, direktorė ir sako: „Gal kada nors čia kabės ir mūsų Vlodo darbai“. 1965-aisiais čia surengtoje Dailės instituto parodoje mano darbai iš tikrųjų jau buvo eksponuojami...

Esu patenkintas savo kūrybine karjera. Turiu nemažai sumanymų, juos įgyvendinu. Svarbiausia man – kūrybos procesas. Labai greitai galiu pereiti nuo vieno žanro prie kito, nuo abstrakcijos prie dekoratyvaus realizmo. Mėgstu dirbti netradiciškai, mano akvarelės ir monotipijos turi grafikos, tapybos savybių. Esu tiesiog nenuorama, visais laikais išgalvodavau naujų technikų. Vis noriu ieškoti kažko naujo, dar neįprasto, kuo nors išsiskirti iš kitų, visuomet stengiuosi, kad tai būtų atlikta profesionaliai, niekada nedarau darbų bet kaip, pagal konkretų užsakymą. Kurdamas darbą, aš jį iškart darau komplikuočiau. Lyg tai būtų sulaužytas, perbrėžtas fragmentas, kuris procese tampa apibendrintas ir būtinai sudarantis visumą... Man menas gimsta fiziškai braižant, apdorojant medžiagą – ar tai būtų akvarelė, ar monotipija, ar tapyba. Aš turiu ją būtinai braižyti, negaliu tepti, tapšnoti dažų. Aš kaip artojas ariu, draskau žemę... Gal tai paveldėta iš protėvių? Toks jau esu – visas jėgas atiduodu dėl pergalės. Mene turi būti trys dalykai: tikėjimas tuo, ką darai, užsispyrimas ir meilė jam.

Džiaugiuosi, kad tokios mano nuostatos, pastangos, tokia mano kūryba priimama, vertinama, kad dažnai esu kviečiamas dalyvauti įvairiose prestižinėse tarptautinėse parodose (neretai vienintelis iš šalies), kad mano darbai domina meno žinovus. Tiesa, iki šiol prieš parodas tebesijaudinu, nors jų man buvo įvairių įvairiausių ir Lietuvoje, ir pasaulyje. O labiausiai jaudinausi prieš savo kūrybos parodą Radviliškyje...

Prisikaupe apie šimtą įvairių apdovanojimų – tiek už meną, tiek už sportą. Ir kiekvienas įsimintinas, savaip brangus, džiaugsmingas. Pavyzdžiui, vienintelis iš Lietuvos buvau pakviestas į Koloradę (JAV) vykusią pasaulinę dailininkų parodą, ten gavau Garbės diplomą. Arba tai, kad patekau į katalogą „Dešimt pasaulio grafikos bienalių“ – šalia Pablo Picasso, Salvadoro Dalí, Victorio Vasareli... Arba man sėkminga atranka į VIII pasaulinę grafikos bienalę Ispanijoje, dalyvavimas pasaulinėje parodoje Belgijoje, Japonijoje. Mano darbų įsigyja garsūs viešbučiai, organizacijos, privatūs asmenys, netgi Norvegijos karališkoji šeima turi... Visa tai mane dvasiškai praturtina, stiprina pasitikėjimą savimi, yra savęs patikrinimas, stimulus kūrybai, naujiems ieškojimams ir atradimams.

Užsiminėte apie savo kūrybos įvairiapusiškumą. Visgi kokios krypties atstovu dailėje save įvardytumėte, kuriam žanrui teikiate pirmenybę?

– Aš mene esu toks, kaip ir sporte – dešimtkovininkas. Toks sportininkas bėga ir trumpus, ir ilgus nuotolius, šoka į tolį ir į aukštį, meta ietį, stumia rutulį, sviedžia diską... Mene – tas pat:

dirbi daugelyje sričių ir visos jos, vienaip ar kitaip sąveikaudamos, plečia tavo meninį akiratį. Japonijoje vertinamas tik visapusiškas dailininkas; jis būna grafikas, tapytojas, skulptorius, architektas viename asmenyje. Ir aš pirmenybės neteikiu nė vienai sričiai – visos man įdomios, įvairias išbandau. O temos maloniausios – praeities, istorinės, abstrahuotos ir perleistos per savąją prizmę.

Ir visoje toje gausybėje žanrų Jums vienodai sekasi, nė vienas nenuvylė?

– Nieko dirbtinai nedarau, kuriu, nes be to, be ieškojimų negaliu apsieiti. Jeigu būni kūrybiniame transe, tai nežinai, kaip tau gimsta tai, ko logiškai negali paaiškinti. Viena variacijos vizija keičia kitą, taip apaugindamas, randi (o gal nerandi) tai, ko dar nėra padaryta, atrasta. Labai gerai, kad dailininkas nesikeičia, bet man atrodo, kad yra geriau, kai jis nuolat verda savo katilė ir būna įdomus. Kiek esu sukūręs darbų, negaliu suskaičiuoti. Tačiau retai kuriuo darbu būnu patenkintas. Vis atrodo: kurdamas kitą, darau geresnį. Ko besiimčiau, sukuriu kalnus variantų. Daugelis darbų yra negrįžtamai pakeisti, uždažyti keliais sluoksniais... Turiu aiškesnių užmanymų, temų, kurios reikalauja nemažai laiko ir energijos.

Dėl nusivylimų – kaip visame gyvenime, taip ir dailėje būna ir pakilimų, ir kritimų. Bet manau, kad niekuomet negalėčiau būti niekuo kitu, tik dailininku. Esu „kūrybinė mašina“, kuri nuolat dirba: yra vėjas ar ne, malūno sparnai vis tiek sukasi... Ir jaučiu, kad su metais mano kūrybinis potencialas didėja. Ima nerimas, ar suspėsiu tiek, kiek ketinu, norėčiau sukurti. Kūryba man – ir poilsis, ir sveikata, ir gyvenimo būdas.

Tapote Lietuvos rekordininkas. Kodėl dailininkas panoro siekti asmeninio rekordo ir kaip tai Jums pavyko?

– Niekad specialiai negalvoju ir nesiruošiau siekti Lietuvos rekordo dailėje. 2004 metais tarptautinei parodai sukūriau šešių metrų ilgio akvarelę. Žinoma, rizikavau: ar pakabins ekspozicijoje tokio dydžio darbą? Rizika pasiteisino, dar gavau dienaraščio „Lietuvos žinios“ apdovanojimą. O tas darbas atsidūrė Mažeikių muziejuje. Tai buvo didžiausia akvarelė Lietuvoje, bet tas faktas taip ir liko neužfiksuotas. Kai tarptautinė paroda 2006 metais buvo organizuojama Kauno Mykolo Žilinsko galerijoje, aš jai sukūriau devynių metrų ilgio, 1,55 metro aukščio, 13,95 kvadratinį metrų ploto akvarelę „Trisdešimt du“, vaizduojančią 32 Lietuvos kunigaikščius bei jų darbus. Tada agentūra „Factum“ tai užfiksavo kaip šalies rekordą. Po parodos šis mano darbas visiems laikams pateko į Kauno Mikalojaus Konstantino Čiurlionio muziejų. Nors šis darbas toks didelis, jį padaryti man pavyko gana greitai. Mat šiai akvarelei medžiagos turėjau gana daug, tuo seniai domiuosi, buvau atkūręs visų Lietuvos kunigaikščių portretus.

Jūs – ir sportininkas. Kokios ryškiausios Jūsų sportinės pergalės? Ar šis pomėgis nekonkuruoja su Jūsų menine kūryba?

– Mes, trys broliai (aš – dailininkas, Helmutas – treneris, Ed-

garas – choreografas) buvome profesionalūs stalo tenisininkai. Helmutas žaidė Lietuvos rinktinėje, mes su kitu broliu buvome kandidatai į sporto meistrus. Daug kartų žaidėme įvairiose varžybose: trys broliai – Mažeikių komanda. Stalo tenise didžiausią pergalę pasiekiau, būdamas 18 metų. Tada tuometinės TSRS varžybose nugalėjau antrąją vietą užėmusi žaidėją. Aktyviai kultivavau ir lengvąją atletiką, kilnojau štangą, buvau Mažeikių jaunių futbolo komandos vartininkas. Baigęs institutą, intensyviai žaidžiau ir dabar tebežaidžiu tinklinį. Kasmet dalyvaudavau nesuskaičiuojamose varžybose, spartakiadose – daugelio komandų sudėtyse, už įvairius miestus, organizacijas, kolektyvus. Ne sykį buvau apdovanotas geriausio žaidėjo prizų. Didžiausias laimėjimas tinklinyje – profesionalių žaidėjų varžybose keturiasdešimtmečių grupėje užimta antroji vieta, pelnytas sidabro medalis ir aktyviausio žaidėjo prizas, Lietuvos tinklinio federacijos medalis.

Sportas ir dailė mane visada traukė, domino, niekad man nekonkuravo, abu savaip turtino ir augino mane, stiprino charakterį, formavo požiūrį, pagrindines nuostatas.

Kokių linksmų nuotykių yra pasitaikę kūrybinėje karjeroje?

– Ko jau ko, o visokių istorijų meno pasaulyje netrūksta. Vis nepamirštu linksmi liūdno istorijos iš instituto laikų, kaip tik susijusios ir su daile, ir su sportu. Studijuojant trečiame kurse, vienas scenografijos specialybės studentas atsinešė dvi špagas. Pradėjome su juo draugiškai fechtuotis. Staiga abu kartu taikėme vienas į kitą. Kadangi jo špagos smailas galas buvo be šarotuko, kiaurai perdūrė man ranką. Pats išsitraukiau tą špagą, pasipylė kraujas. Petras Repšys nulėkė skambinti į greitąją. Sako, atvažiuokite, čia vieną su špaga perdūrė. Jo paklausė, iš kur skambina. Kai pasakė, kad iš Dailės instituto, numetė ragelį, nes pagalvojo, kad menininkai visko prisigalvoja, kad juokauja. Greitoji neatvažiavo, o man teko pėsčiomis eiti pas medikus...

Dalyvavau 1963 metais Punioje surengtame šalies aukštųjų mokyklų studentų meno konkurse. Mes, Dailės instituto komanda, atlikome pantomimos numerį: aš vaidinau kirpėją, o Edvardas Malinauskas, dabar taip pat dailininkas, – pacientą. Kad būtų juokingiau, surišau jį – suprask, niekur nepabėgs. Tas stovėjo stovėjo ir nugriuvo surištas į laužą. Visi tik aiktelėjo, o aš neiškart supratau, ko... Paskui jau puoliau išlaisvinti. Edvardas tada buvo, aišku, ne pačios geriausios nuotaikos, bet būtent tada mudu ir susipažinome, sužinojome, kad abu esame radviliškėčiai. Beje, paskui aktorius Algirdas Grašys sakė, kad man reikėjo ne daile, o aktorystę studijuoti.

Sykį traukiniu vežiau į parodą užsienyje savo tamsios spalvinių gamos akvareles. Pasienvyje mane sulaukė ir klausia, kodėl paveiksluose nieko nesimato, kodėl taip tamsu. Aiškinu, kad toks mano kūrybos stilius. Tada atvedė „ekspertę“ – traukinio palydovę. Jinai tą patį: „Kodėl taip tamsu?“ – klausia rusiškai. „Tai tamsi akvarelė“, – atsakau. „Žinau, žinau, taip, tai tamsi akvarelė.“ Ir praleido...

Keistas sutapimas – skaičius 13 mane lydi visą gyvenimą: gimiau ir augau Gražinos gatvėje, name, kurio numeris – 13, Dailės institute gyvenau kambaryje, pažymėtame 13-uoju nu-

meriu, mano pirmos mašinos numerio pabaiga – 13, gyvenau Sudervės gatvės namo 13 bute, važiuodamas į vieną plenerą, pasiėmiau pluoštą akvarelės lapų, o suskaičiavęs pamačiau – 13... Ir taip visoje mano kasdienybėje.

Sakėte esąs „kūrybinė mašina“. O laisvalaikis?

– Man laisvalaikis – kūryba, o kūryba – laisvalaikis.

Kokios kūrėjui yra didžiausios vertybės gyvenime, žmonių santykiuose?

– Man tai – teisingumas, sąžiningumas, gailėstingumas ir gyvenime, ir mene. Kad ir kaip sunku kartais būtų, reikia stengtis išlikti optimistu, nenusiminti, o laimės ieškoti ne praicityje, bet ateityje.

Kas dabar ant Jūsų kūrybinių dirbtuvių stalo, kokie artimiausi planai?

– 2009 metais visai mūsų šaliai svarbus įvykis – Lietuvos valstybės tūkstantmetis. Šia tema numatęs daug darbų: laukia grafikos tarptautinės parodos, grupinės ekspozicijos Lietuvoje, kita. Savo kūryboje noriu toliau eksperimentuoti, ieškoti, išbandyti naujas technikas. Nežinau, kaip dirbsiu rytoj, poryt, po metų. Vis noriu save išmėginti sudėtingesnėse kompozicijose, formų įvairovėje, vis noriu kitaip padaryti. Planų, sumanymų – per akis, entuziazmo kol kas – irgi. Vadinasi, dar padirbėsime... Be to, ketinu ir toliau sportuoti, nežadu mesti tinklinio.

Kokie dabar Jūsų ryšiai su gimtine? Kaip atsitiko, kad tik pernai surengėte Radviliškyje pirmąją savo kūrybos parodą?

– Kai tik važiuoju pro šalį, užsuku į Radviliškį, pavaikštau savo vaikystės alėja – Gražinos gatvele. Vis nusistebiu: ir kodėl ji man anais tolimesiais metais atrodė tokia graži, tokia didinga... Nedrįstu užėiti į gimtąjį namą – ten gyvena jau svetimi. Kitoks ir pats miestas – dinamiškesnis, gražesnis. Su malonumu atvažiuoju čia į renginius, visada džiaugiuosi suteiktomis geromis parodų erdvėmis, pabuvęs savo gimtajame mieste, šiltai sutiktas ir priimtas mane prisimenančių radviliškėčių.

Tenka nemažai bendrauti su kitais dailininkais, kilusiais iš Radviliškio. Susitinkame, pasikalbame. Daugiau pabendrauju su Kęstučiu Gvalda, Romu Alekna, Terese Lekiene, Benjaminu Jančiumi (jo ir mano tėvai buvo geriausi draugai).

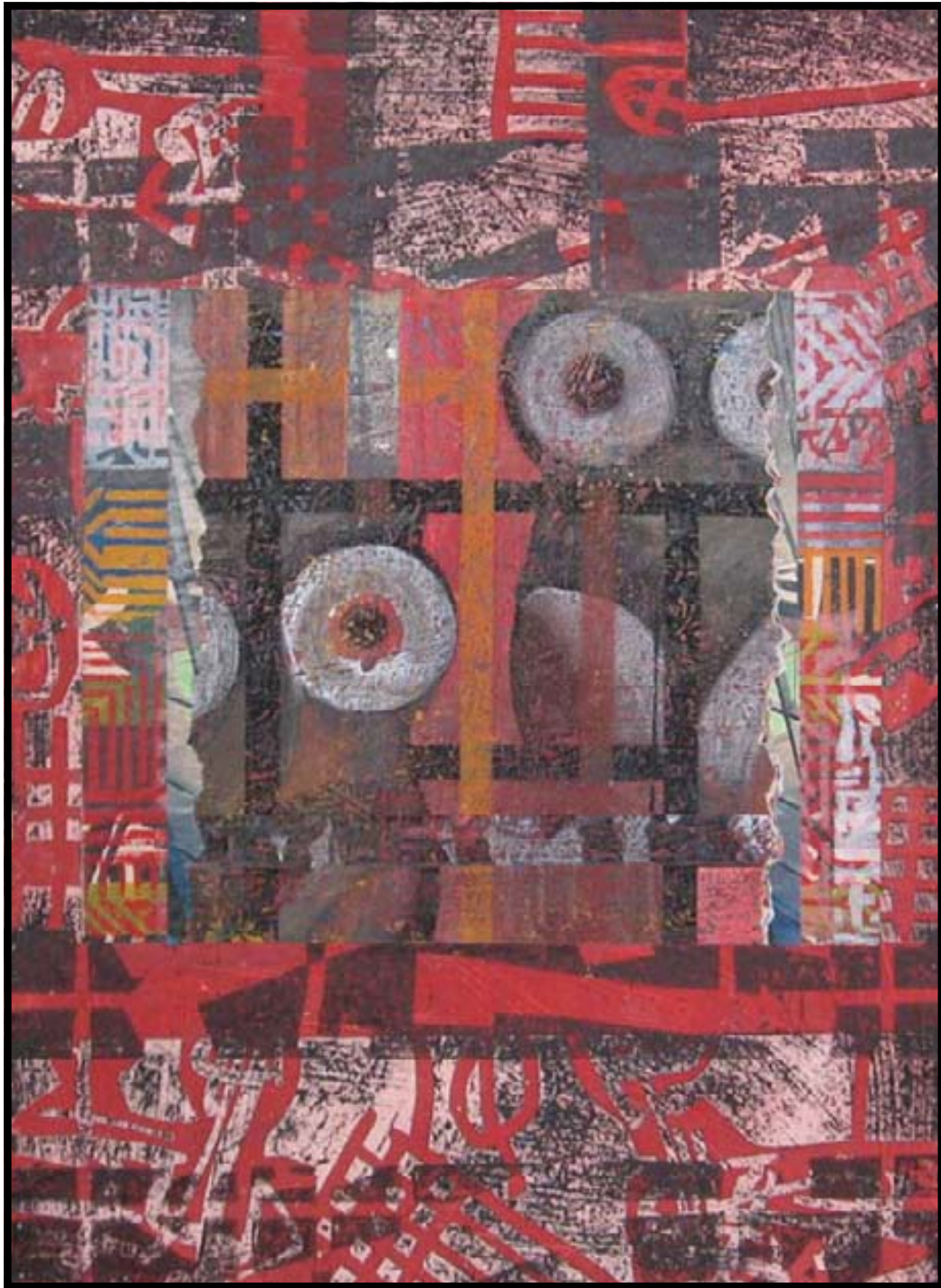
1999 metais Vilniuje, Rašytojų klube, veikė Radviliškio krašto dailininkų kūrybos bendra paroda, kurioje dalyvavau ir aš. O personalinę parodą 2007-aisiais Radviliškyje surengiau tikrai pirmą kartą – eksponavau medžio raižinių, koliažo, reljefinės, skulptūrinės tapybos. Tačiau tai buvo ne paskutinė paroda, nes savo vaikystės miestui dar turiu ką parodyti, jis dar daug ko nematė.

Kalbėjosi Gražina DUNAUSKIENĖ

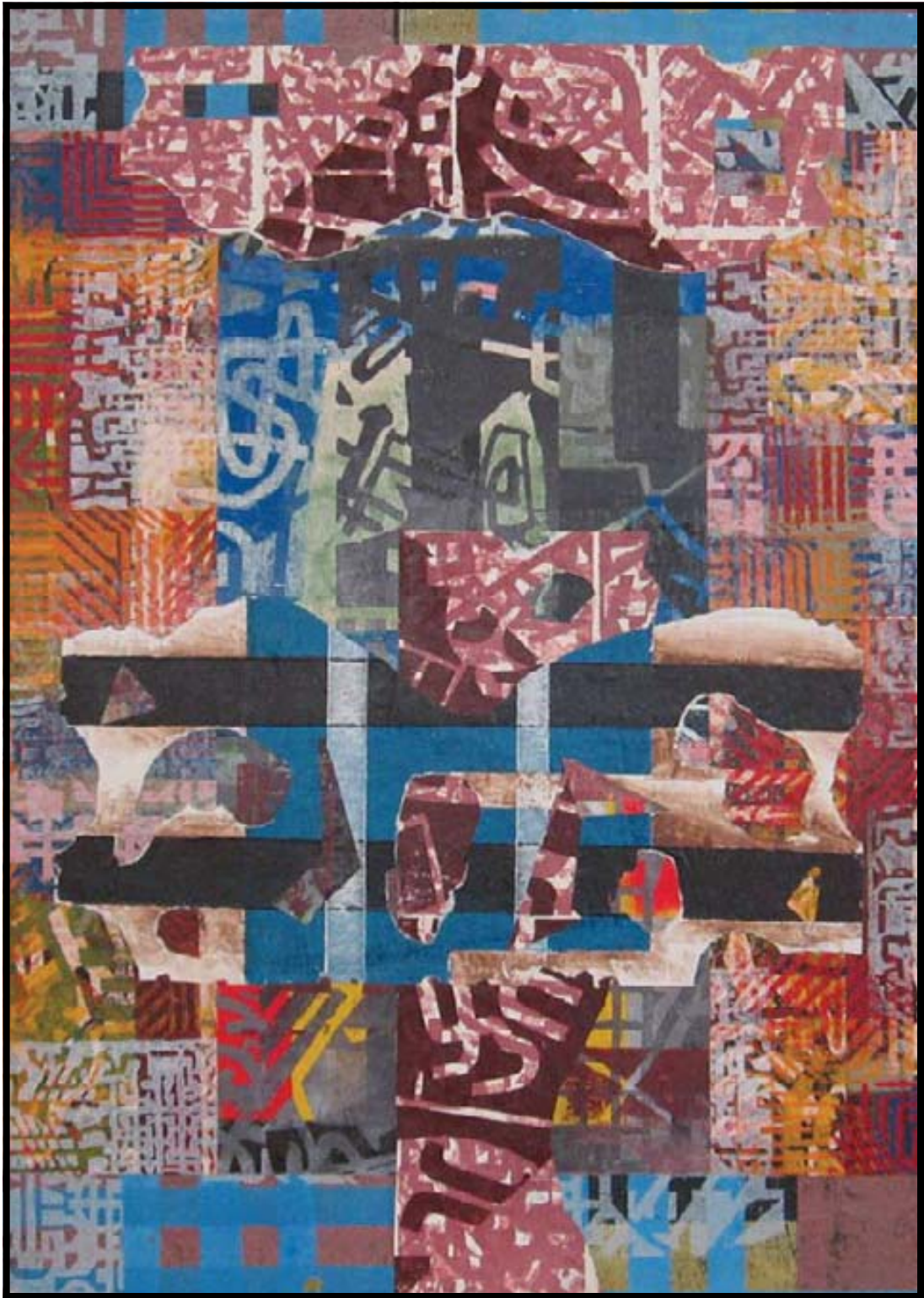
**Autorės nuotraukos
Reprodukcijos – iš Vlado Lisaičio kūrybos parodų katalogų**

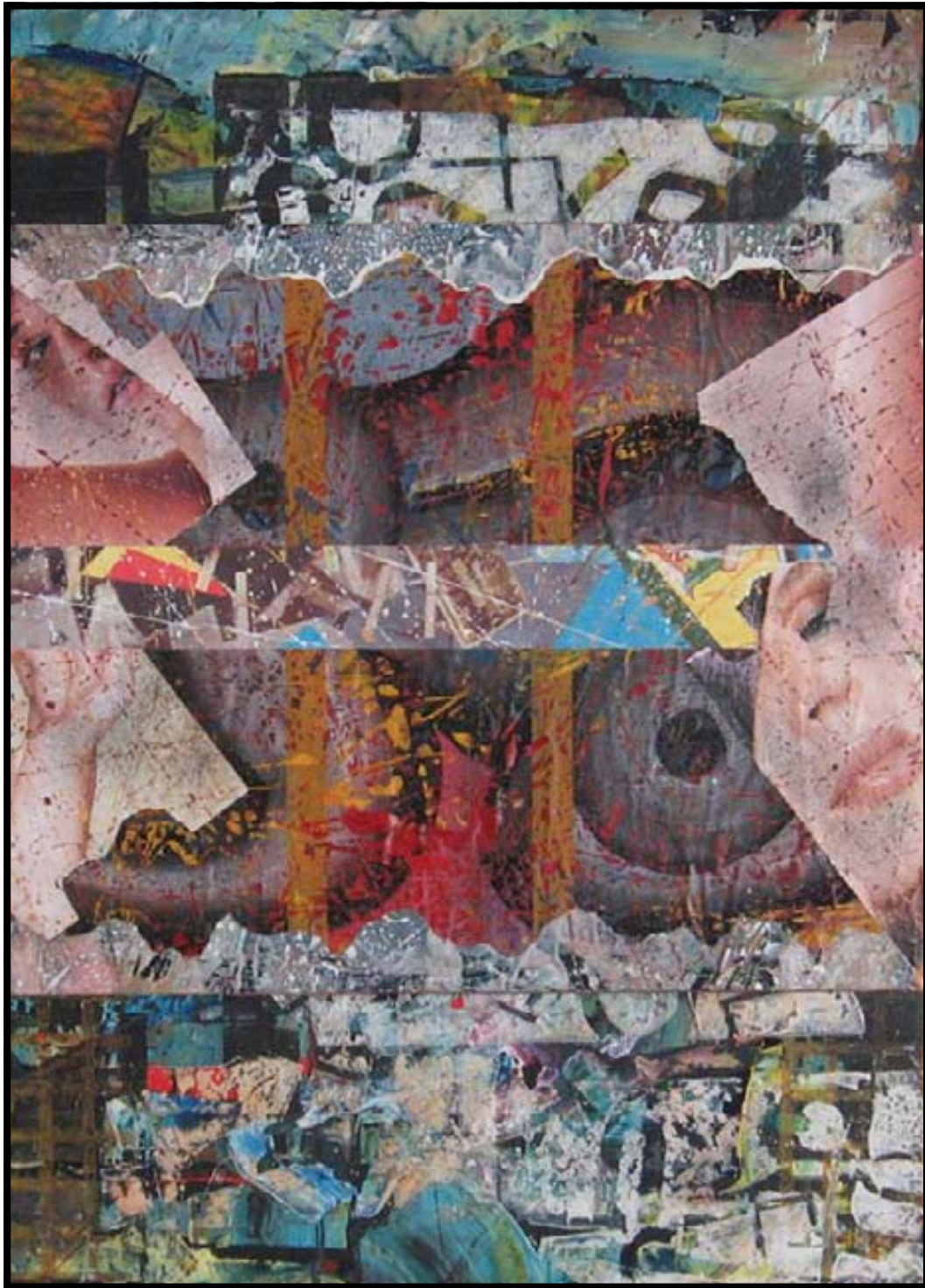
Alciono sapnas. 2005 m.

Belatrikso glamonė. 2005 m.

Prociono skrydis. 2006 m.

Šeato takas. 2006 m.

RADVILIŠKIO ŽYDAI

GILIAS ŠAKNIS TURINTI, ŠIMTMEČIUS APRĖPIANTI LIETUVOS ŽYDŲ ISTORIJA. RADVILIŠKIO ŽYDAI – TIK NEDIDELĖ JOS DALIS. IR TA PATI MŪSŲ DIENAS PASIEKĖ ATSKIRAI, NUODUGNIAI NETYRINĖTA, KUR NORS LABIAU NESUTELKTA, IŠSIBARSČIUSI PO ĮVAIRIUS LEIDINIUS AR BEPALIKUSI VYRESNIOSIOS KARTOS PRISIMINIMUOSE IR NEGAILESTINGO LAIKO VIS LABIAU BLUKINAMA, TIRPDOMA...

Žydų biblinė tėvynė – Palestina. Tačiau šiai tautai buvo lemta palikti ją ir tremtiniais atsidanginti toli į Europos šiaurę, atsidurti Vytauto laikų Lietuvoje. Čia jie surado sau vietas, vertėsi prekyba, amatais. Senojoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tokie verslai ir jais užsiimančios žmonės buvo reikalingi, o religinis, ideologinis fanatizmas tada dar negrasino jokiomis savo apraiškomis bei formomis. Tad ilgainiui žydai naujojoje tėvynėje išsitvirtino, jiems atsivėrė galimybių neblogai susitvarkyti savo gyvenimą. Tačiau likimas žydams jau ruošė dramatiškų įvykių, tragiškų sukrėtimų. Visa tai atitinkamu mastu išgyveno, patyrė ir dabartinio Radviliškio rajono teritorijoje bei pačiame Radviliškyje apsigyvenusių žydų kartos.

Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje saugomas Mauricijaus Griškevičiaus 1850 metų rašinys apie Šiaulių ekonomiką, 1905-aisiais verstas į lietuvių kalbą. Jo

fragmento kopiją Radviliškio 440 metų proga Viešajai bibliotekai geranoriškai parūpino Kazys Misius. Šiame istoriniame dokumente, be kita ko, teigiama, kad karalius Augustas II 1710 metais leido Radviliškyje turgus, kad karo su švedais nelaimės, po jų prasidėjęs maras sumažino šio miestelio gyventojų skaičių iki 24, kad tada buvo devyni kampininkai, viena karčema, keturios aludės. „Kunigaikščiui Mikolui Kazimierui Radivilui arenduojant randame Radviliškyje 28 gyventojus. Karčemų skaitlius tas pats. Randame gatves: Vilniaus, Šaulių ir Joniškes, prie to dar skersgatvę nuo rinkos į kleboniją, kurią kun. klebonas iš savo vales užtvėrė ant jos svirną statydamas, taipojau užjėme 7 miestelio plečius, kloimo margų 2 ir lauko margų 7.

Per sekančius šešius metus gyventojų skaitlius daėjo lyg 41, pribuvo dvi gatvi: Pakrojaus ir Šeduvos. Atsirado vienas žydas

Žydo Lenceno namas-parduotuvė (kairėje) anuomet radviliškiesiems buvo gerai žinomas

ant karališkos žemės“ (kalba netaisyta).

Ši informacija reikšminga ir įdomi ne vien kaip Radviliškio kūrimosi aprašymas, bet ir kaip žydų apsigyvenimo čia pradžios įrodymas. Tiesa, rašinyje minima, kad ilgainiui miestelyje žydų nebuvo, paskui jų skaičius tai padidėdavo kone iki 20 procentų, tai sumažėdavo, kaip ir kitų gyventojų.

1870 metais nutiestas geležinkelis paskatino spartų Radviliškio augimą. 1886-aisiais Radviliškyje priskaičiuota 594 miestelėnai, veikė dvi sinagogos. Rašytiniuose šaltiniuose nurodoma, kad jau po septynerių tokio ryškaus vystymosi metų čia gyveno 675 žydai. Tuomet tai sudarė apie 17 procentų visų radviliškietėjų. Pasak istorikų, prasidėjusį Radviliškio vystymąsi pristabdė 1890 metais kilęs gaisras. Sudegė ir vienintelė tuo metu buvusi sinagoga. Aišku, tai pridarė nemažai žalos ir žydams. Juk tada jiems priklausė 113 namų. Tiesa, kiek pastarųjų sudegė ar buvo apniokota, duomenų nėra.

Apie jau tuometinį Radviliškio žydų požiūrį į savo tikėjimą, tam tikrą bendruomeninį jų susitelkimą byloja toks istorijos tyrinėtojų nurodomas faktas. 1893 metais vietiniai žydai kreipėsi į gubernijos valdybą dėl sinagogos atstatymo. Prašyta leisti tuos maldos namus atstatyti ankstesnėje vietoje – per 413 sieksnių nuo cerkvės ir per 151 sieksnį nuo katalikų bažnyčios. Manoma, kad 1893 ar 1894 metais sinagoga buvo atstatyta, tuo metu išplėstos ir buvusios žydų kapinės.

Išlikę duomenys (istorikai abejoja dėl jų tikslumo) nurodo, kad XIX amžiaus pabaigoje ir XX pradžioje Radviliškyje gyventojų mažėjo, o žydų, nežinia dėl ko, daugėjo. Pavyzdžiui, 1903-aisiais minima miestelyje buvus 3600 gyventojų – mažiau nei 1897-aisiais, o žydų – 1158 – daugiau nei 1902 metais (jie sudarė pirmos klasės bendruomenę).

Radviliškiui tapus geležinkelio mazgu, plėtėsi apstatyta teritorija, gausėjo gyventojų. Intensyviai kūrėsi ir žydai. Tačiau netrukus miestelėnus, kaip ir kitų šalies vietovių gyventojus,

užgriuvo negandos, kurias nešė vokiečių kariuomenė, 1915 metais visu frontu pradėjusi pulti rusų pozicijas. Vėliau – kovos už Lietuvos nepriklausomybę, bermontininkų dalinių siautėjimas miestelyje, kol jie čia pralaimėjo lemiamose kautynėse 1919-ųjų lapkritį...

1923-aisiais įvyko gyventojų surašymas. Jo duomenimis, Radviliškyje gyveno 847 žydai – 457 moterys ir 390 vyrų. Kaip ir kiti kitataučiai, žydai XIX amžiuje rūpinosi savo dvasiniu gyvenimu, steigė maldos namus, mokyklas. Apskritai tarpukario laikotarpiu miesto žydų bendruomenės gyvenimas buvo gana aktyvus tiek kultūriniu, tiek socialiniu požiūriais. Jie turėjo dvi sinagogas, hebrajišką mokyklą, įvairių politinių bei visuomeninių organizacijų skyrius ir dalyvavo jų veikloje, plėtojo savo papročius, kultūros tradicijas.

Tiesa, pasak išlikusių prisiminimų, čionykščiai žydai būdavo kai kuo išskiriami iš kitų gyventojų. Pavyzdžiui, jiems sunkiau pavykdavo įsidarbinti valstybinėse įstaigose, jiems apribojimų taikyta dėl žemdirbystės ir panašiai. Tačiau atviro priešiško apiraiškų nesijautė. Daugelis jų sėkmingai vertėsi amatais, prekyba, išlaikė savo smulkias parduotuves, karčemas ar fabrikėlius, kurių prieškarui Radviliškyje būta nemažai. Anot išlikusių radviliškietės Reginos Poškienės prisiminimų, „žydėliai labai mokėjo prekiauti, patraukti žmones, būti malonūs ir paslaugūs, kviesdami užėiti, pasirinkti prekių. Kas tuo metu neturėjo pinigų, gaudavo prekių bargan. Žydas Gleizeris turėjo odų fabriką, iš kurio vėliau išaugo mašinų gamykla. Tais laikais didelius malūnus bei lentpjūves turėjo Goldinas ir lietuvis Juozaponis“.

Žydai galėjo siekti mokslo, tarp jų buvo kvalifikuotų gydytojų, mokytojų, kitų autoritetingų inteligentų. Gerai žinoti medikai Tokeriai, daugelis taip pat pažinojo Leibovičių, Gelkės, Golštiko, Peresedsko, Lenceno, Bloho Chaikino ir kitų žydų šeimas.

Teigiama, kad kai kurie Radviliškio žydai tuo laikotarpiu emigravo į Palestiną ir prieš Antrąjį pasaulinį karą mieste jų šeimų buvo likę apie pustrėčio šimto.

Visų tautybių (be lietuvių ir žydų, Radviliškyje, kuris žmonės iš kitur traukė galimybe įsidarbinti geležinkelyje, gyveno ir rusų, lenkų, vokiečių) miestelėnai tarpusavyje sutardavo, nesijautė priešiško vienių kitiems. Tos pačios Reginos Poškienės prisiminimai patikina: „Visų tautybių žmonės sugyvendavo draugiškai. Tik vaikai išdykėliai mėgdavo paerzinti žydus, už tai gaudavo nuo tėvų į kailį.“

Rajono kraštotyros entuziastų užrašyti vietos gyventojų pasakojimai atspindi šios tautybės žmonių žydų gyvenimą, kultūrą, papročius, kurie, žinoma, buvo būdingi ir Radviliškio žydams. Antai Pranas Krikštanavičius, gimęs Gulbinų kaime, įsiminė, kad žydai uoliai švėsdavo šeštadienius. „Pradėdavo švęsti penktadienio vakare. Šeštadienį nieko nedirbdavo. Patys negamindavo valgio, nekurdavo krosnies, netgi nevirdavo arbatos. Šeštadieniais daug meldavosi. Pagrindinės žydų

Šioje Radviliškio vietoje stovėjo Piliečių namai, vadinami tiesiog Gelkio sale

šventės buvo Velykos ir Pagautinės. Pagautines švęsavo rudenį. Velykas švęsavo visą savaitę. Tada valgydavo tik macus, daugiau nieko. Kiaušinių nemargindavo ir nedažydavo. Kiaulienos mėsos jie nevalgydavo, nes neleidžia jų tikėjimas. Namuose būdavo labai švaru ir tvarkinga. Vestuvių nemačiau, bet girdėjau, kad jie tuokdavosi sankryžoje, kur susikerta du keliai. Ten atvykdavo rabinas (jų šventikas) ir sutuokdavo jaunuosius.“ Išliko ir paliudijimų, kad jie vengdavo alkoholinių gėrimų. Yra pasakojimų apie žydų macų kepimą, kitas tradicijas, apie jų darbštumą, savitą bendravimą. Neabejotina, kad visa tai savaip nuspalvindavo, pajavairindavo Radviliškio kasdienybę, gyvenimą.

Kaip žinoma, 1939-aisiais prasidėjęs karas privertė Vokietijos okupuotos Lenkijos žydus gelbėtis nuo nacionalsocialistų persekiojimų ir bėgti į Lietuvą. 1941 metais Vokietijai užpuolus Tarybų Sąjungą, iš pietinės Lietuvos žydai bandė gelbėtis, traukdamiesi į šiaurinę šalies dalį. Tokiomis aplinkybėmis žydų padaugėjo ir Šiaulių regione. Bet kai vokiečiai, pralaužę pasipriešinimą, nuo Panevėžio pusės pasuko Radviliškio–Šiaulių kryptimi, čia buvę žydai atsidūrė jų spąstuose. Tik nedaugeliui pasisekė pasitraukti ir tai tik šių įvykių pradžioje; vėliau bandžiusieji bėgti buvo sugražinti atgal ar net nužudyti.

Prasidėjo žydų kančių ir košmaro laikotarpis. Jie, kaip liudija istoriniai šaltiniai bei žmonių prisiminimai, buvo persekiojami, padedant vadinamiesiems baltaraiščiams bei panašioms talkininkams. Grobtas žydų turtas, jie patys mušami, verčiami dirbti nežmoniškus darbus, iš jų žvėriškai tyčiotasi. Radviliškio Valerijos Valsiūnienės vidurinės mokyklos (dabar Lizdeikos gimnazija) Moksleivių mokslinės draugijos Kraštotyros sekcijos 1972 metais parašytoje „Radviliškio miesto istorijoje“ išlikę Kristinos Kovalenkienės, Aldonos Urbonavičienės, Marijos Motiekaitienės ir kitų radviliškiečių prisiminimai. Jie liudija: „Vokiečiai rodė savo galią. Nors, jiems apsigyvenus, kuriam laikui miesto gatvės aptilo nuo bombardavimų, bet ši ramybė greitai pradingo. Pirmaisiais buvo pradėti vartyti žydai į getus. Žydams buvo draudžiama vaikščioti šaligatviais. Iš jų atėmė namus, turtą. Dažnai vokiečiai tyčiodavosi iš jų. Pavyzdžiui, liepdavo įlipti į medį ir kukuoti gegute arba liepdavo surinkti į kepurę nuo gatvės mėšlus ir ją vėl užsidėti ant galvos.“

Yra faktų, bylojančių apie tai, kad ne viena radviliškiečių šeima padėjo pasmerktiesiems. Tarp tokių globėjų buvo ir žinomo knygnešio, visuomenės bei politikos veikėjo Antano Povyliaus šeima Žironų kaime. Povyliai pažinojo Radviliškyje gerai žinomus gydytojus Poliną ir Chaimą Tokerius. Pastarieji toje Žironų kaimo sodyboje yra radę prieglobstį nuo bombardavimų, Povyliai Tokerienei Šiaulių getan nuveždavo maisto, yra suteikę kitokios pagalbos. „Po karo atsidėkojome jiems iš visos širdies. Padėjome kuo galėdami, priėmėme pas save, kai sunkiai sergantis Povylius atvažiavo į Vilnių. Paskutinės gyvenimo dienas jis praleido mūsų namuose“, – atsiminimuose rašė Polina Tokerienė.

Nors žydų gelbėjimas tuo tragišku jiems laikotarpiu Lietu-

voje, suprantama, ir mūsų krašte bei mieste nebuvo visuotinis reiškinys, visgi atsirado žmonių, kurie ištiesė pagalbos ranką. „Radviliškio kraštui“ per valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus Žydų gelbėjimo ir atminimo įamžinimo skyriaus vedėją Danute Selčinską pavyko gauti tokių duomenų: šiuo metu Izraelio memorialiniame institute Holokausto aukoms ir didvyriams atminti *Jad Vašem* yra pripažinti 766 Lietuvos Teisuoliai, o Lietuvos valstybės apdovanojimu – *Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi* – įvertinti 990 žydų gelbėtojų. „Tačiau tikslų duomenų apie žydų gelbėtojus nėra ir jie labai jau sunkiai

Čia, prie pat geležinkelio, gyveno žydai Leibovičiai, vertęsi mieste ir apylinkėse smulkia prekyba

patikslinami, praėjus tiek daug metų po karo, kai dauguma tų žiaurių laikų liudininkų jau iškeliavo Anapilin“, – tvirtina D. Selčinską.

Duomenų rasta apie šiuos mūsų krašto apdovanotuosius už paramą žydams: Liudvika Banaitytė-Paluckienė – 2000 m. Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi; Neonila Pakalniškienė-Pekarskytė – 1999 m. Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi; Pekarskienė Eugenija, Pekarskis Viktoras, Pekarskytė Neonila 2000 metais pripažinti Pasaulio Tautų Teisuoliais.

1941-ųjų vasaros pradžioje Radviliškio žydai buvo suvaryti į stovyklą miesto apleistose, apgriuvusiose kareivinėse ir įkurdinti baisiose sąlygose. Visi – vaikai, moterys, vyrai, seneliai. Iš ten kasdien juos varė į įvairius darbus mieste. Po kiek laiko vyrai buvo atskirti ir dingo iš stovyklos. Jie sušaudyti užmiestyje, netoli žydų kapinių (dabartinė S. Dariaus ir S. Girėno gatvė).

Iš Polinos Tokerienės, Radviliškyje gimusios gydytojos stomatologės, buvusios Šiaulių gėto kalinės, po Antrojo pasaulinio karo dirbusios gydytoja Vilniuje, gyvenančios Izraelyje, atsiminimų:

„Vieną rytą prie namo privažiavo didelis lengvasis automobilis. Įėjo vokiečių pulkininkas su monokliu akyje.

„Tamsta šio namo savininkė? Mes užimame jį.“

Jis ir dar du karininkai užėmė viršutinį aukštą. Įsitaisė kaip savo namuose. Miegojo ant mūsų lovų, valgė prie mūsų stalo. Į mane žiūrėjo be priešiško, vienas netgi su pastebima užuojauta. Kartą, kai kitų dviejų nebuvo, jis pasakė: „Gaila, jums ateina sunkūs laikai, bet jūs, žydai, juk pripratę kentėti.“ Mes jį praminėme „pastoriumi“.

Prasidėjo juodos dienos. Kiekvieną rytą policininkai varė žydus iš namų į vadinamuosius darbus. Tarkim, šaligatvių plauti. Vandeni reikėjo tempti iš toli, išlieti ant šaligatvio, po to gultis ant pilvo ir šliaužioti šluostyti. Policininkai kvatodami ragino lazdomis: „Mikliau, mikliau.“ Vertė kuopti išvietes, semiant nešvarumus kepurėmis, paskui tas kepurės mautis ant galvų... Kasdien išrasdavo vis kitokių „pasilinksminimų“, kuriuos būdavo sunku išverti tiek fiziškai, tiek morališkai. Mėgino nusižudyti net kai kurie karštai tikintieji, nors tai laikoma didžiule nuodėme. Mane nuo tų patyčių išgelbėjo mūsų „pastorius“. Jis ant durų užrašė, kad mūsų namas užimtas vokiečių karinio dalinio ir pašaliniamis įeiti draudžiama. Kiti du karininkai nieko blogo mums nedarė, tačiau nesivaržydami ėmė viską, kas tik jiems patiko, ir siuntė Vokietijon, tuo tarsi parodydami, kad mums nieko nebeprireiks.

Kažkurį rytą atėjo iš komendantūros išsivesti manęs. <...> Pirmame komendantūros kambaryje pamačiau keletą pusiau išrengtų, aptekusių kraujais žydų, kuriuos mušė rimbu... buvęs mano pacientas Janušauskas. Šiaip sau, už nieką. Tomis dienomis žydus gaudydavo gatvėse, tempdavo į komendantūrą ir duodavo valią rankoms ir įniršiu. Janušauskas įstūmė

Senajoje Jaramino gatvėje gyventa daugelio žydų šeimų

Dabartinio namo Jaramino gatvėje vietoje 1937 m. veikė žydų mokykla, vėliau - pradinė mokykla

mane į gretimą kambarį pas komendantą, o juo pasirodė besąs kitas mano pacientas inžinierius Reška. Ir jis, ir jo žmona lankydavosi mūsų namuose. Niekada nebūčiau patikėjusi, kad ta inteligentiško žmogaus kaukė slepia fašistą. Reška liepė man eiti namo, žadėjo atvykti mūsų pasiimti ir nuvežti į saugią vietą. Išeidama iš komendantūros susidūriau su jo žmona. Ji nusiuko. Niekas mūsų pasiimti neatvažiavo... Tai buvo pirmas nusivylimas pažįstamais žmonėmis. Kas siuntė atvesti mane į komendantūrą, taip ir nesužinojau. Pamatęs mane grįžusią namo sveiką ir nepaliestą, uošvis apsisverkė: „Vaikeli tu mano, naujai surastas...“

Birželio 27-ąją į namus įsiveržė visa policininkų gauja, vadovaujama vokiečių. Mums įsakė kraustytis lauk. Penkiolika minučių susirinkti, ir kad nė smarvės daugiau čia jūsų neliktų! Aš sutrikau, paskui pasiemiau žieminių palta, iš anksto sukrautą kuprinę, paguldžiau Adutę į vežimėlį ir išėjau iš namų. Gatvėje stovėjo susirinkę žmonės. Jiems buvo smalsu matyti mūsų išniekinimą. Kai kurie laidė keiksmus. Draskė širdį šuns Redžio lojimas. Pamačiusi minioje mūsų darbininką Antaną, paprašiau paimti šunį. Tą jis ir padarė. Paskui vokiečiai Redį nušovė, kai kartą, pamatęs mane kolonoje, jis nutrūko nuo grandinės ir puolė prie manęs.

Patraukiau gatvę. Šiurpus vaizdas atsivėrė prieš mano akis – visi miestelio žydai lauke. Išblyškę, mirtinai persigandę veidai. Visi kažką nešasi, beje, pačius neįtikėčiausius daiktus – kas ką sugriebė, kas pasitaikė po ranka. Aš belaikanti ropinę, pati nežinau, kam ją pasiemiau.

Kur mus varo? Kas mums bus? Mintys, viena už kitą baisesnė, spaudė širdį. Atvarė į senas apleistas medines kareivines. Grotuoti langai, gultai... Didžiulė patalpa, tačiau vietos ant

gultų visiems neužteko. Įsitaisiau su Adele ant grindų. Vyrus išginė laukan ir įsakė aptverti teritoriją dviguba spygliuota vėla. Paliko ginkluotą apsauga.

Vakare pasirodė policininkai. Vaikštinėjo, tyčiojosi. Vienas iš jų paspyrė mane koja ir pareiškė: „Tavo vyras išmovė pas Staliną, o aš dabar grosiu tavo pianinu.“

Kiekvieną rytą mus išvarydavo į miestą dirbti įvairiausių žeminančių purvinų darbų, o vakare vėl pargindavo atgal. Nuo gulėjimo ant plikų lentų visas kūnas buvo nusėtas mėlynėmis. Daug kas susirgo, viena moteris prieš laiką pagimdė – man, vienintelei gydytojai, teko priimti gimdymą. <...>

... Liepos 12-ąją, šeštą valandą vakaro, kai jau visi grįžo iš darbų į stovyklą, pasirodė kelių karininkų bei policininkų lydimas komendantas ir įsakė vyriškos lyties asmenims nuo 15 iki 100 metų išsirikiuoti kieme; moteris ir vaikus suvarė vidun. Girdėjome, kaip komendantas paklausė, kuo visi tie žmonės užsiėmė anksčiau. Girdėjome atsakymus: batsiuovys, siuvėjas, mokytojas, rabinas, krautuvininkas ir t. t. „Bet juk tai komunistai!“ – sukliko komendantas. Visus išrikiavo keturiomis eilėmis. Paralyžiuotą senį Tasmaną liepė užsikelti ant pečių, po to pasigirdo komanda: „Pirmyn!“ Apsauga, kurios vėliau klausinėjome, sakė, kad vyrus išsiuntė į darbus kitoje stovykloje. Iškart įsigrauzė abejonė: o kaip tas paralyžiuotas senis? Visą naktį nemiegojome, kankino negeros mintys... Rytą policininkai pareikalavo surinkti visus vyriškus drabužius. Pajutome, kad kažkas negerai, tačiau dar netikėjome.

Į stovyklą su vyru žydu pateko ir viena lietuvė, nepanorėjusi išsiskirti. Po vyrų išvaymo ji nusprendė, kad stovykloje jai nebėr kas veikti. Mes visos palaikėme jos sprendimą ir net prašėme kuo greičiau išeiti, kad sužinotų, kur mūsų vyrai. Ji išėjo ir daugiau mes jos nematėme. Matyt, nieko gero ji mums negalėjo papasakoti.

Užtat atsirado kitų moterų, kurios prislinkdavo prie tvoros, perduodavo „sveikinimus“ nuo mūsų vyrų. Jos neva mačiusios juos, o tie prašė siųsti viską, ką tik galime. Mūsiškės patikėjo ir atidavė paskutiniuosius daiktus. Tik vėliau sužinojome, kad vyrus nuvedė iki artimiausio miškelio ir visus sušaudė. <...>

Po to, kai iš Radviliškio stovyklos dingo vyrai, ten liko moterys, vaikai – iš viso 500 žmonių. Juos ir toliau varė į žeminančius, sunkius darbus, jie ir toliau kentė nežmoniškas sąlygas, alkį, nežinią apie artimuosius. Tų pačių metų rudenio pabaigoje Radviliškio žydai iš stovyklos išgabenti į Žagarę. Kai kuriems (tarp jų ir radviliškietei Paulinai Tokerienei) pavyko pasilikti Šiaulių gete, tikintis, kad čia daugiau galimybių išgyventi. Tačiau ir tada išlikusiųjų dar laukė pragariškos kančios...

Tragedija, suluošinusi ar nutraukusi tiek gyvenimų, svajonių, planų... To skausmo, neišsemiamos gėlos ir vilties aidas atskamba iš Radviliškyje gyvenusio, pas Prastavonių kaimo ūkininką Dominyką Masiulį įsidarbinusio, vokiečių sušaudyti pasmerktu Samuelio Bekino parašyto atsisveikinimo laiško, apie kurį pavyko susižinoti šeduviams kraštotytrininkams, eilčių: „Rašau savo paskutinius žodžius po to, kai jau vokiečių

fašistų-žudikų mūsų kilnioji tauta pradėta naikinti, žudyti... Mūsų visų neišnaikins, neišžudys... Mūsų pralietas kraujas šauks per dienas ir naktis, kol nebus atkeršyta vokiečių žudikams. Aš manau, kad šią žiemą vokiečiai gaus mirtiną smūgį ir karą pralaimės... Po to karo ilgai nebus. Žydai atgaus savo valstybę, turės konsulus viso pasaulio valstybėse, kurios mus užtars ir daugiau mūsų niekas nebežudys. Jei išliksiu per stebuklą gyvas, šituos savo paskutinius žodžius paskelbsiu visam pasauliui. Bet jei man teks mirti kartu su savo broliais žydais, šitie mano paskutiniai žodžiai vis tiek bus paskelbti. Samuelis Bekinas, Abraomo sūnus. 1941 m. rugpjūčio 25 d. Prastavonių kaimas. Gyvenęs Radviliškyje, Dariaus ir Girėno g. Nr. 1.“

Parengė Daina ELVAITĖ

REDAKCIJOS PRIERAŠAS

„Radviliškio kraštas“ kviečia atsiliepti savo garbiuosius skaitytojus, galinčius ką nors daugiau, plačiau papasakoti, parašyti apie Radviliškio žydus, jų gyvenimą ir likimą, apie tuos, kurie juos gelbėjo, jiems padėjo, pateikti tai atspindinčių nuotraukų, kitos dokumentinės medžiagos. Laukiame ir mokyklų bendruomenių, kraštotyros entuziastų dėmesio šiai temai. Bendromis pastangomis galėtume užpildyti tą išryškino tebe-laukiantį miesto istorijos puslapį, tuo pačiu prisidėti prie kuriamo Radviliškio krašto muziejaus.

Radviliškio viešosios bibliotekos archyvo nuotraukos

NAUDOTA LITERATŪRA

- BUTKEVIČIUS, Stasys. *Apmąstymai apie etiką ir gyvenimą*. Radviliškis, 2008.
- MIŠKINIS, Algimantas. *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai*. Vilnius, 2007.
- Žydų muziejus*. *Almanachas*. Vilnius, 2001.
- Radviliškio istorija*. Radviliškio viešosios bibliotekos aplankas. Radviliškis, 1990.
- Radviliškio miesto istorija*. V. Valsiūnienės vidurinės mokyklos MMD Kraštotyros sekcijos medžiaga (rankraštis). D. I. Radviliškis, 1972.
- Radviliškio žydai*. Radviliškio viešosios bibliotekos aplankas. Radviliškis, 1990.
- Šeduvos žydų bendruomenė XIX a. pab.–XX a. I pusėje*. Šeduvos vidurinės mokyklos moksleivių Justino Oranto, Vilmanto Zabaliaus (konsultavo mokytoja Bronislava Zaleskienė) darbas (mašinraštis). Šeduva, 2001. Radviliškio viešosios bibliotekos fondas.
- Šiaulių getas: kalinių sąrašai 1942*. *Almanacho „Žydų muziejus“ priedas*. Vilnius, 2002.

Buvusį Vertimų-Vakarų
kaimą žymi koplyt-
stulpis, Budrių šeimos
pastatytas gimtinei
atminti

TĖVIŠKĖ, MIELAS KAMPĖLIS...

YRA RADVILIŠKIO RAJONE VIETOVĖ, Į KURIA VIS PARVEDA MINTYS, KUR VIS NORISI UŽKLYSTI,
PASKĘSTI PRISIMINIMUOSE, KURI TURI NORS NESUDĖTINGA, BET SAVAIP ĮDOMIĄ ISTORIJA...

Romualdas BUDRYS

Vertimų-Vakarų kaimą, kuriame aš gimiau ir augau, iš visų pusių supo miškai. Kaimo centre, buvusio dvarelio sodyboje, veikė pradžios mokykla. Mūsų kaimą su Baisogalos valsčiumi ir parapijos centru – Pociūnėliais – jungė gerai prižiūrimas žvyrkelis, kuris, senųjų vertimiečių liudijimu, buvo nutiestas apie 1928 metus, įgyvendinant mūsų apylinkėse žemės reformą. Per tėvų žemę tekėjo nedidelis upelis – Vertima, buvęs Liaudilės intakas, kuris vėliau, sausinant Valatkonių pelkes, virto nutekamuoju grioviu.

Mūsų kaimo praeitis, lyginant ją su Valatkonių arba Pašakių kaimų istorijomis, yra visai nesudėtinga. Apie gyvenvietės pradžią šiek tiek žinių galima užtikti buvusio Dotnuvos ūkininkų

banko archyvinuose dokumentuose: pirkimo-pardavimo sandoriuose arba buvusių banko skolininkų įsipareigojimuose, turto dokumentuose ir kituose.

1793 metais Baisogalos dvare įkūrus pirmąją lentpjūvę (*tartaką*), buvo pradėti kirsti aplinkiniai miškai. Geresnę tų kirtaviečių žemę imta naudoti žemdirbystei. Pirmoji didesnė miško kirtavietėje šalia Valatkonių kaimo įsikūrė Būdų gyvenvietė, kurioje apsigyveno vadinamieji „Liaudos bajorai“ – Jagminų giminė (H. Senkevičiaus romane „Ugnimi ir kalaviju“ jie paminėti kaip „*šliachta liaudanska*“ atstovai). Gretima miško kirtavietė, būsimas mūsų kaimas, pavadinta Antrósiomis Būdomis, buvo

naudojama kaip ganyklos. Vėliau tos ganyklos virto dirbama žeme. Joje įsikūręs Jeronimas Jagminas pirmas pasistatė savo sodybos pastatus. Vėliau sodyba ilgai tarnavo kitiems šios gyvenvietės savininkams.

Jagminų giminė buvo prasti žemvaldžiai, labiau pamėgę kurtavimą ir išlaidų gyvenimą, todėl turėjo nemažų skolų bankui. Apie 1860 metus J. Jagmino valdomas ūkis, dokumentuose minimas kaip Jagmiņpolis, skolininkų reikalavimu buvo parduotas Baisogalos dvarininkui V. Komarui. Naujasis savininkas šią valdą pavadino Kómarais (*Komaravo*).

1863-ųjų rugpjūčio mėnesį gretimame Būdų kaime įvyko kautynės tarp Paberžės kunigo A. Mackevičiaus vadovaujamo sukilėlių būrio ir gerai ginkluotos caro kazokų rinktinės. Tose nuožmiose kautynėse žuvo 24 sukilėliai, keli pateko į nelaisvę, likusieji spėjo pasitraukti į gretimus Simoniškių miškus. Po sukilimo numalšinimo Liaudos bajorų gyvenvietėse prasidėjo caro valdininkų vykdomi persekiojimai.

Vengdamas carinės valdžios nemalonių, V. Komaras neseniai įsigytas valdas suskubo parduoti rusų kolonistams broliams Kožemiakinams: Pašakių dvarą – Tichonui, o Vertimų žemes – Anatolijui, kuris iš Jonavos pasikvietė keletą rusų sentikių šeimų žemės darbams. Naujai besikurianti gyvenvietė buvo pavadinta Vertimais (nuo upelio pavadinimo). 1909 metais vietos gyventojų surašymo dokumentuose Vertimuose minimos Solochinų, Suchockių, Sologūbų, Lamonosovų ir Ivanovų šeimos. Pats A. Kožemiakinas Vertimuose gyvendavo gana retai, visus ūkininkavimo rūpesčius jis buvo pavedęs dvarelio prievaizdui. Be to, sprendžiant iš archyvinų dokumentų, jis taip pat buvo prasiskolinęs bankui ir, norėdamas likviduoti skolas, savo valdomą žemę buvo pradėjęs pardavinėti. Taip Vertimuose atsirado lietuvių – Rimkevičių ir Sluckų šeimos.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, didžioji rusų kolonistų dalis pasitraukė už sienę arba stojo į besiformuojančią karinę bermontininkų grupuotę, įsikūrusią Latvijos pasienyje. Palikęs apleistą savo ūkį Vertimuose, A. Kožemiakinas irgi pasitraukė į Latviją.

Lietuvos Respublikos Seimas 1922 metais priėmė ir paskelbė žemės reformos įstatymą, pagal kurį Vertimų dvarelio žemė buvo suvalstybinta. Vietos gyventojai, nepripažinę naujosios valdžios įstatymų, neteko teisės naudotis kaimo žeme. Todėl visa Vertimų kaimo žemė buvo išmatuota, suskirstyta 20 hektarų dydžio sklypais ir pradėta dalyti Nepriklausomybės kovų savanoriams, pirmosios mobilizacijos kariams bei buvusiams bežemiams naujakuriams.

Mano tėvelis Kazys Budrys, atitarnavęs karo tarnyboje, 1925-ųjų rudenį atvyko į Vertimus pasižvalgyti dalijamos žemės sklypo. Nežinia, ar Vertimų žemė, ar čia gyvenanti jauna kaimynė Liucija tėveliui labiau patiko. Jis apsisprendė likti Vertimuose ūkininkauti. Laikinais apsigyveno buvusio dvarelio patalpose šalia anksčiau apsisostojusios Rimkevičių šeimos ir pradėjo tvarkyti savo pasirinkto žemės sklypo dokumentus. Kitais metais, kai buvusio dvarelio pastatą paskyrė pradinė mokykla, tėvelis jau buvo suspėjęs vesti, persikėlė į greta mokyklos esančią pirkia, kuri tapo mano, mano vyresnių brolių ir vyriausios sesers gimtaisiais namais.

Visos Vertimų kaimo žemės 1927 metais buvo dar kartą permatuotos ir išdalytos naujakuriams: A. Jarmalavičiui, A. Kiliui, P. Petraičiui, J. Ramanauskui, A. Rombaičiui, I. Stankui, o buvusiems vietiniams rusų sentikiams paskirti mažesni žemės sklypai. Įsikūrus naujiems gyventojams, mūsų kaimas pervadintas Vakarais.

Vakarų pradinė mokykla nuo pat įkūrimo tapo svarbiu švietimo ir kultūros židiniu visoje mūsų seniūnijoje, ypač kai čia atsikėlė mokytojauti jauna, energinga pedagogė Stefanija Siudikaitė-Stančienė su šeima. Jos nepaprasto veiklumo ir neišsenkamos energijos dėka buvęs Baisogalos valsčiaus užkampis Vakarai tapo plačios apylinkės – Pašakių, Kujališkių, Simoniškių, Būdų ir Vaičiaių kaimų – kultūros centru. Mokyklos patalpose vykdavo ne tik pamokos. Apylinkės jaunimui buvo rengiami įvairūs rankdarbių kursai, pasilinksminimo vakarai su vaidinimais ir dūdų orkestro muzika. Aplinkinių kaimų jaunimas gausiai rinkdavosi į tuos susibūrimus. Kartais mokyklos patalpose visi nesutildavo, todėl vasarą tie renginiai būdavo perkelti į šalia mokyklos esančią sporto aikštelę. Žiemos vakarais, kai kaimo žmonės turėdavo daugiau laisvo laiko, S. Stančienė organizuodavo siuvinėjimo ir mezgimo kursus. Kursų vadovę pasikviesdavo iš Kėdainių. S. Stančienės iniciatyva būdavo rengiamas gražiausių sodybos darželių konkursas, kuriame dalyvaudavo daugelis pažangių apylinkės gyventojų. Be to, prie mokyklos buvo įsteigtas ir aktyviai veikė jaunųjų ūkininkų būrelis, apylinkės moterų draugija, kuriai vadovavo S. Stančienė, organizuodavo įdomias ekskursijas į Kauną ir kitus miestus. Kartu su vyru J. Stančiumi ji buvo Šaulių sąjungos narė, aktyviai dalyvavo Baisogalos valsčiaus šaulių padalinio veikloje. Nors platų visuomeninį darbą dirbo, Stančienė buvo ir labai gera pedagogė, Vakarų pradinėje mokykloje ugdė daug gabių mokinių. Iš jų nepaprastais gabumais išsiskyrė Antanas Burkauskas iš Simoniškių kaimo. Nors buvo neturtingų tėvų vaikas, S. Stančienės ir kitų šviesuolių remiamas, jis tęsė mokslus Šeduvos gimnazijoje. Pokario metais A. Burkauskas baigė Vilniaus universitetą, vėliau apgynė teisės daktaro disertaciją, ilgus metus dėstė universitete, lygiagrečiai dirbdamas ir administracinį darbą.

Antrojo pasaulinio karo pradžioje S. Stančienė su šeima persikėlė į Palonus, arčiau savo ūkio Stančiškėje. Vakarų pradinėje mokykloje mokinių skaičius taip išaugo, kad reikėjo atidaryti antrąjį kompleksą, kuris buvo įkurtas mūsų sodyboje. Mano jaunesnei sesutei ir broliukams pasisekė: jie galėjo mokytis namuose. 1942 metais į Vertimus atsikėlė mokytojauti Jurgutėnai, kurie čia mokytojavo gana ilgai, iki Vakarų pradinės mokyklos uždarymo, kai tuometinio kolūkio centre – Pociūnėliuose – išaugusi erdvi vidurinė mokykla sutalpino visų aplinkinių gyvenviečių mokinius.

Pokario metais mūsų kaimo jaunimas pradėjo skirstytis: daugelis išvažiavo į miestus toliau mokytis, kiti, atlikę privalomąją karinę tarnybą, įsidarbinau miestų gamyklose ir tik nedaugelis kartu su tėvais persikėlė į kuriamą tuometinio kolūkio gyvenvietę Pašakiuose. Ilgainiui Vakarų kaimas visai ištuštėjo, liko tik vienintelis gyventojas A. Vitkus ir sena, buvusiam dvarely augusi pušis – vieninteliai Vertimų-Vakarų kaimo liudytojai.

PASKUTINIS ŠEDUVOS PUODŽIUS

ISTORIJA, KURIA IŠRYŠKINO Į DAUGYVENĖS KULTŪROS ISTORIJOS MUZIEJAUS-
DRAUSTINIO FONDUS PATEKĖS VIENAS DOKUMENTŲ RINKINYS

Sigitas SENULIS

Į muziejus kartais patenka su konkrečiais asmenimis susiję dokumentų rinkiniai, kuriuos betyrinėjant atsiveria gana daug įdomių faktų. Istoriką dažnai sudomina ne dokumentų savininko asmuo – studijuojant senus dokumentus, atsispindi epocha, kurios kontekste jis gyveno. Dažnai iškyla faktai, kuriuos sudėliojus į vientisą dėlionę, atgyja istorija, „kurta“ daugybės pavienių žmonių. O juos juk supo kiti žmonės, gyvenamojo laikotarpio realybė. Pastarosios, taip pat žmonių gyvenamosios niekada nesuvoki, studijuodamas istorijos vadovėlius. Rimtų monografijų autoriai dažniausiai dėmesį kreipia ne į tyrinėjamais laikotarpiais gyvenusius žmones ir ne į tai, kad jie virė tuometinių smulkmenų, smulkmenėlių realybės katilė.

Į Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio fondus pateko nedidelis, bet vertas dėmesio dokumentų rinkinys

– archyvas. Apie jį ir pakalbėsime. Nesistengsime nagrinėti asmeninių archyvo savininko bruožų – jo veikla tiesiog įdomi, kaip Šeduvos istorijos faktas. Taigi ši istorija parengta, remiantis konkrečiais dokumentais ir giminaičių prisiminimais.

Šeduvoje, Žilionių gatvėje, pačiame miesto pakraštyje, iki šiol tebestovi nedidukas medinis namas, kuriame gyveno Vincas Stryla. Pasakysite – na, ir kas, kiek žmonių gyveno, gyvena ir tame mieste, ir toje gatvėje, tad nieko išskirtina. Taip jau įpratome, kad spaudoje (tiek dabartinėje, tiek senojoje) mirga nuotraukos ir pavardės žvaigždžių bei žvaigždėlių, kurių „pasiekimai“ po pusmečio bus pamiršti, niekam nebereikalingi. Tai natūralu, kai nesukuriamas nieko, kas turėtų gilią prasmę, dvasią ir išliekamąją vertę. Ir istorikui tai būna įdomu tik kaip

Šeduvos puodžius
Vincas Stryla su šeima

žmonių menkumo, kartais net kvailumo pavyzdys.

Vincas Stryla nebuvo žvaigždė. Jis – puodžius. „Ne dievai puodus lipdo“, – sako liaudis. Bet prisiminkime, iš ko Dievas nulipdė pirmąjį žmogų. Taigi be molio nebūtų nei puodo, nei mūšų. O toliau – logiška išvada: Dievo ir puodžiaus kūryba turi bendrą pradžią. Ir nelengva suprasti, kas yra puodžius – amatininkas ar menininkas. Kaip ten bebūtų, kažkas dieviško (be „Dievo dovanos“ nebūna menininko) puodžiaus kūryboje yra.

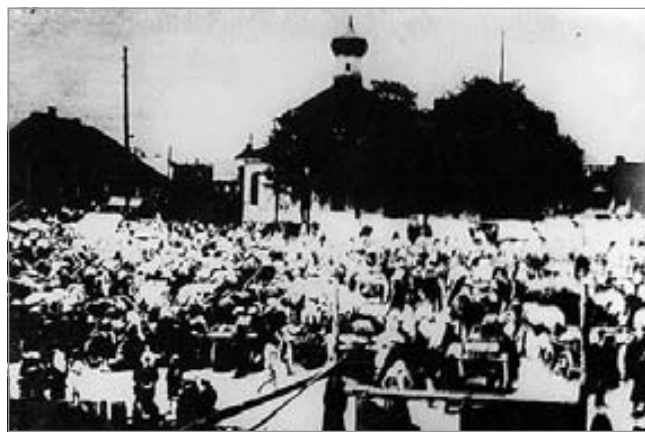
Tikrai žinome, kad Vincas Stryla nebuvo pirmasis puodžius Šeduvoje. Nuo pat atsiradimo keraminiai dirbiniai tapo būtinai daiktai kiekvienuose namuose. Nemanau, kad tenka aiškinti, kodėl. Ne išimtis Šeduva. Čia aptinkamų archeologinių radinių daugumą sudaro įvairių laikotarpių indų šukės. Vadinas, jau labai seniai Šeduvoje gyventa puodžių, nes savo laiku tai buvo didelis miestas – prekybos ir amatų centras.

Puodžius Vincas Stryla amato išmoko iš uošvio – tikro šeduvio Mato Matiliūno. Iš muziejuje saugomų dokumentų akivaizdu, kad puodžius Matas Matiliūnas jau apie 1880 metus pasistatė medinį namą Šeduvoje, Žilionių gatvėje, kur ir dirbo. Savo amato paslaptis perdavė žentui, kuris 1927-aisiais atsikraustė užkuriais, vedęs meistro dukrą Anelę Matiliūnaite. Vincas Stryla nebuvo šeduvis – jis gimė Radviliškio valsčiaus Šniūraičių kaime 1898 metais. Matyt, neblogas buvo mokinys, nes jau 1933-aisiais, kai Matas Matiliūnas mirė, Vincas verslą perėmė į savo rankas.

Studijuojant Vinco Strylos archyvą, galima susidaryti vaizdą, kaip tam tikrame istoriniame kontekste gyveno ir kūrė smulkus amatininkas, šiuo atveju puodžius. Štai keletas būdingesnių ir iškalbingesnių faktų. Puodžius – amatininkas, taigi jo dirbtuvė buvo prilyginta pramonės įmonei, oficialiai užregistruota. Vartydami senus dokumentus, sužinojome, kad 1936 metais Panevėžio I apylinkės mokesčių inspekcija nustatė V. Strylai verslo pelno mokesčių (valstybei) už 1935 metus 30 litų. Be to, pagal tą patį mokesčių inspektoriaus pranešimą jis turėjo sumokėti 15 litų vidutiniško pelno mokesčio, 10 litų pajamų mokesčio, 5 litus baudos (?) mokesčio ir 6 litus mokesčio savivaldybių reikalams. Išliko dokumentas, kad 1936 metų liepos 13 dieną Šeduvos miesto kasoje priimti 6 litai ir 7 centai prekybos bei pelno mokesčio iš V. Strylos, taigi mokesčių inspektoriaus nurodymą puodžius įvykdė.

Neaišku, kodėl, bet verslo pelno mokesčio dydis varijavo: pavyzdžiui, 1937 metais nustatyti 37 litai, o už 1938 ir 1939 metus – po 24 litus. Kaip matyti, ir prieškarinėje Lietuvoje mokesčiai buvo gana dideli (turint galvoje tuometinį lito kursą). Keitėsi laikai, prasidėjo okupacijos, bet mokesčiai liko. Hitlerinė okupacija – V. Stryla 1943-aisiais moka 63 reichsmarkes apyvartos mokesčio už 1942 metus. Sovietinė okupacija – V. Stryla 1945-aisiais moka 514 rublių pajamų mokesčio, be to, dar 641 rublį karo mokesčio. Ekonominiai dalykai visais laikais skatino gamybos – ne kūrybos – plėtojimą.

Puodžiaus darbas susideda iš kelių etapų. Pagrindinis, aišku, pats puodo „gimdimas“ – jo ziedimas. Bet daug ką reikėdavo padaryti dar iki to ir po to. Pirmiausia – žaliava. Pagrindinę, molį, kaip sakydavo, „šlyną“, puodžius arkliais traukiamais vežimais veždavo iš Pavartyčių, tad žaliava – vietinės kilmės. Molį sumesdavo į duobę ir ilgai mindavo, kol jis pasidarydavo tinkamas žiesti, dėdavo priemaišų. Meistras pats gamino glazūrą, vadinamą palyvą. Kaip pasakoja, ji būdavo gaunama, verdant šviną tol, kol šis pavirsdavo milteliais. Pastarieji būdavo trinami, „malami“ gironomis, kol išsiskirdavo skystis. Juo apipildavo

Šeduvos turgus, kuriame būdavo prekiaujama ir Vinco Strylos gaminiais. XX a. pradžia

puodą prieš degant. Paruošus molį, jau galima žiesti.

O žiesdavo įvairiausios paskirties indus – dubenis, puodus, puodynes, ąsočius, lekus (rutulio formos puodynes vynui laikyti), pieno nusodinimo indus. Gamindavo vazonus. „Čerpės“ – specialios paskirties gaminiai. Juos žiesdamas, puodžius į molį primaišydavo stambiau grūsto granito, mat „čerpes“ naudodavo aguonoms grūsti prieš Kūčias. Tai – į vazoną panašus indas.

Be viso to, puodžius lipdydavo švilpukus vaikams (prisimenu, kiek buvo laimės, kai seniai, vaikystėje, mama iš turgaus parvežė molinį švilpuką... Gal tai buvo meistro Vinco darbas?).

Visus savo gaminius puodžius žiesdavo ir degdavo namie. Kieme buvo (jau nebeišlikusi) 4x4 metrų dydžio krosnis. Į ją kraudavo keraminius gaminius ir juos degdavo visą parą.

Kai gamybos ir kūrybos procesas baigtas, belieka savo dirbinius realizuoti. Susikraudavo puodžius tuos gaminius – prekes – į vežimą ir dardėdavo į turgus, prekymečius. Kur tik nesilankydavo – Šeduva, Smilgiai, Radviliškis, Grinkiškis...

Po Antrojo pasaulinio karo prasidėjo antroji sovietinė okupacija. Lietuvoje vėl pradėjo kurti socializmą (su didele svajone apie komunizmo pergale), tad nebeliko privačios nuosavybės ir privatininkų. Tapo puodžius Vincas Stryla Šeduvos gamybinių įmonių kombinato darbuotoju. Ten labai sėkmingai darbavosi, buvo apdovanotas garbės raštais. Tiesa, namie tebežiedė puodus ir tebebuvo visų gerbiamas meistras – puodžius.

Sunku įvertinti Vinco Strylos gaminių meninę vertę, sudėtinga nustatyti ir autorystę, nes meistras savo kūrinių specialiai nežymėjo. Manau, kad iki šiol daugelio šeduvių, kitų mūsų rajono gyventojų namuose dar rastume Vinco Strylos puodynių bei ąsočių. Daugyvenės kultūros istorijos muziejuje-draustinyje sukaupta didelė keramikos dirbinių kolekcija, kurios nemaža dalis tikriausiai sukurta šio meistro. Nuostabūs čia saugomi leikai, labai įdomūs pieno nusodinimo indai...

Vincas Stryla mirė 1973-aisiais. Taigi šiais metais sukanka 35-eri nuo paskutiniojo tikro Šeduvos puodžiaus mirties. Paskutiniojo, nes palikuonys deja, jo amato neperėmė.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio nuotraukos

ŽODIS APIE RADVILIŠKĖNUS

SPECIALIAI MŪSŲ ŽURNALUI KRAŠTIEČIO, VILNIAUS RADVILIŠKĖNŲ BENDRIJOS VADOVO PARAŠYTAS STRAIPSNIS APIE KITUS 35 KRAŠTIEČIUS – GIMTOSIOS KALBOS ŽINOVUS, SAVO TARMĖS PUOSELĖTOJUS, VAIZDAUS STILIAUS LITERATUS.

Aleksandras ŠIDLAUSKAS

Žodis – prigimtinis žmogaus kodas, mąstymo raiškos būdas, bet kokio kalbėjimo pradmė. Tad pakeliamume gimtojo rajono keliais, prisiminkime čia gimusius, augusius ir besimokusius literatus: didelius rašytojus ir mažesnius kūrybinio žodžio puoselėtojus, kurių vardai pažymėti enciklopedijose, žinynuose, bibliografinėse rodyklėse, literatūros vadovėliuose ar mokytojų lituanistų užrašų sąsiuvinuose. Jau kurį laiką lasioju žinias apie radviliškėnus literatus. Su vienais bendrauta, su kitais prasilenkta, o dar kiti jau seniai ilsisi gimtajame sodžiuje, tolimame žemyne, sostinėje.

Įvairios lemtys lydėjo mūsų gentainius – literatūros žmones. Vieni gyveno ilgus metus (Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis – 96-erius, Jurgis Jankus – taip pat, Vytautas Alantas – 88-erius, Henrikas Prialgauskas – 86-erius, Balys Gaidžiūnas – 85-erius, Jonas Koncevičius – 80, Antanas Graurokas – 78-erius). Dauguma palaidoti gimtojoje Lietuvoje, kai kurių palaikai ilsisi Latvijoje (Juozapas Silvestras Dovydaitis, Jonas Koncevičius). Amžinojo poilsio vietą tolimose Jungtinėse Amerikos Valstijose susirado Antanas Tulys, Jurgis Jankus, Titus Antanaitis. Vytauto Alanto palaikai buvo pervežti į Lietuvą 1992-aisiais ir palaidoti Kaune. Iš Prancūzijos į namus nesugrįžo Jonas Goštautas ir Emerikas Stanevičius. Juos, kitus blaškė istorijos vėtro, posukiliminiai metai, Antrojo pasaulinio karo pabaiga.

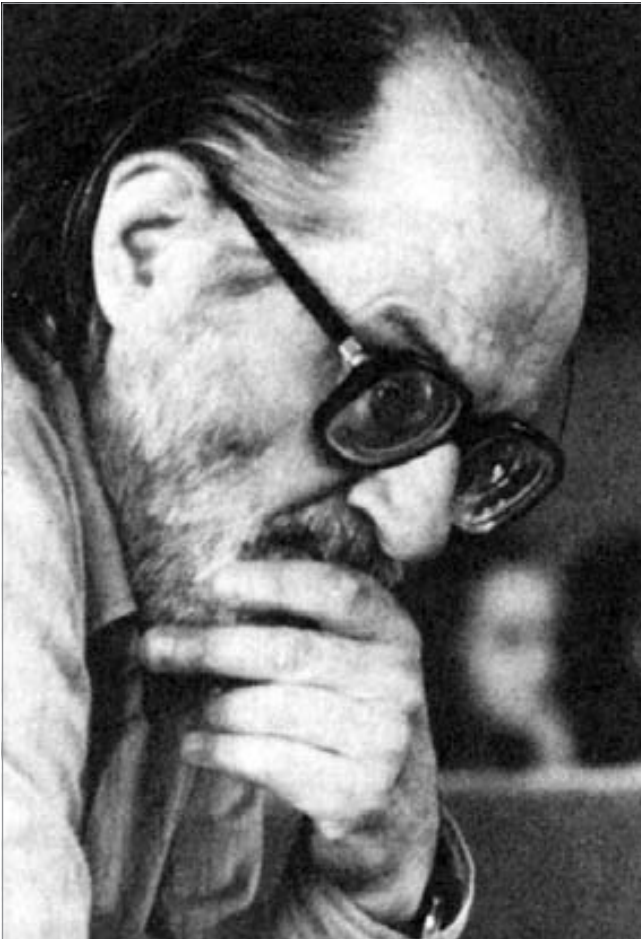
Kai kurios rajono vietos gali didžiuotis tuo, kad jose gimė nemažai literatų. Šėduvoje – net keturi: J. Koncevičius, J. Goštautas, A. Graurokas ir A. Tulys. Radviliškyje – tiek pat: Jonas Marcinkevičius, Vladas Vyšniūnas, Bronius Radzevičius ir Aurelija Balašaitienė. Patys garsiausi radviliškėnai (nemašyti su „radviliškėčiais“) – Nacionalinės premijos laureatas poetas Vytautas Bložė, daugelio romanų autorius Jurgis Jankus, prozininkas Jonas Marcinkevičius, Rašytojų sąjungos nariai Bronė Linauskienė, Jonas Linkevičius, Aloyzas Každailis. Savo gabumais, indėliu išsiskiria kiti literatai.

XIX AMŽIAUS ŠVIESUOLIAI

XIX amžius – originalios grožinės literatūros atgaivos ir išsiplėtojimo laikas. Ypač didelį vaidmenį suvaidina kunigai šviesuoliai, kurie, be liturginių dalykų, domisi kultūra apskritai. Nepamirština, kad šis metas – dviejų sukilimų epocha, spaudos uždraudimo lietuviškais rašmenimis keturiasdešimtmetis (1864–1904 m.), baisingų represijų ir tremčių metai, žudynių bei prievartos dienos. Sukilėliai ir knygnešiai „susipažįsta“ su Sibiru (tarp jų bus ir radviliškėnų), o kai kurie dvarponiai, švietėjai suspėja pasprukti į užsienius. Kaimas dirba ir dainuoja, dvaras daugiausia kalba lenkiškai ir ignoruoja čia pat triūsiantį lietuvių valstietį. Po sukilimų į Lietuvą atkeliami rusų sentikiai (taip pat tremtiniai). Gerai žinomi Dvarčių ir Sidarių kaimai, kur rusų tebegyvenama iki šiol. Štai tokiam šimtmečiui ir Radviliškio krašto gentainiai palieka pėdsakus gimtojoje literatūroje. Vieni ryškiau prakalbėdavo, kiti tylomis dirbo švietėjiškus, kultūrinius darbus. Turtingesni valstiečiai jau po baudžios panaikinimo leidžia vaikams (daugiausia berniukams) mokslus, o pažangesni dvarponiai išdrįsta prakalbėti ir lietuviškai.

Šion žemėn Jankaičiuose atėjo būsiamasis religinių raštų rengėjas, vienuolis dominikonas, lenkų ir lotynų kalbų žinovas Laurynas Bortkevičius (1756–1823 m.). Mokėsi Raseiniuose bei Kražiuose, studijavo Vilniuje, dirbo Seinuose, Skapiškio vienuolyne. Išvertė pluoštą giesmių.

Mantviliškiuose gimė Juozapas Silvestras Dovydaitis (1826–1883 m.). Tai žinomas XIX amžiaus vidurio prozininkas. Jis mokėsi Varnių seminarijoje ir Peterburgo dvasinėje akademijoje. Kurį laiką sekretoriavo vyskupui Motiejui Valančiui, trejus metus rektoriavo Varnių kunigų mokslovietėje. Po 1863 m. sukilimo nekaltai ištremtas į Sibirą. Tremtyje išbuvo aštuonio-

Vytautas Bložė

lika metų, po to sugrįžo į Latviją. Vertė I. Krylovo pasakėčias, eiliavo giesmes, parašė didaktinį kūrinį „Šiaulėniškis senelis“. Ši keturių dalių apysaka labiausiai jį išgarsino ir ryškiai įrašė jo vardą į lietuvių literatūros istoriją.

Šeduvietis Jonas Koncevičius (1835–1915 m.) studijavo filologiją Maskvoje, mokytojavo Latvijoje. Straipsnių apie kalbą, kultūrą, tautosaką rašė „Aušrai“ ir „Ūkininkui“. Jis aktyviai rinko tautosakos turtus, paliko nemažą pluoštą atsiminimų.

Tautosaka domėjosi ir gydytojas, Peterburgo karo medicinos akademijos auklėtinis Juozas Brazaitis (1850–1926 m.), gimęs Varnioniuose. Jis anksti pradėjo versti Adomą Mickevičių, susirašinėjo su inžinieriumi, švietėju Petru Vileišiu. Dirbo Liepojoje, Kretingoje, Šiauliuose, Rusijoje, Anykščiuose.

Iš Šniūraičių mokytis į Šiaulius išvyko būsimo istorikas Antanas Alekna (1872–1930 m.). Baigęs kunigystės mokslus Kaune ir Peterburge, vikariavo Rokiškyje, o Kaune pasiekė netgi profesūrą. Parašė monografiją apie Motiejų Valančių, visą laiką domėjosi Lietuvos katalikų bažnyčios istorija.

Radviliškio viešoji biblioteka turi surinkusi nemažai medžiagos apie bibliografa, literatūros istoriką Silvestrą Baltramaitį (tuo pagrindu ji inicijavo V. Žuko knygos „Tarp knygų prabėgę metai. Silvestras Baltramaitis“ parengimą ir parėmė jos leidimą), gimusį Mankiškiuose (1841–1918 m.). Tai bene pirmasis (po Simono Daukanto) lietuviškų ir senųjų prūsų knygų tyrinėtojas, etnografas, periodikos žinovas, enciklope-

dinio išsilavinimo žmogus. Jis net 46 metus dirbo Peterburgo viešojoje bibliotekoje. Suteikti Silvestro Baltramaičio vardą Radviliškio viešajai bibliotekai būtų garbingas ir išmintingas didžiojo bibliografo gyvenimo bei kūrybos įamžinimas.

Rašyti apie dramaturgą, poetą, vertėją, pedagogą Marceliną Šikšnį-Šiaulėniškį (1874–1970 m.), vadinasi, kalbėti apie tai, ką kiekvienas inteligentas gerai žino. Juk jo vardu pavadinta Šiaulėnų vidurinė mokykla, apie jį parašyta populiarūs R. Paulavičienės literatūrologinė apybraiža-studija, jo dramaturgija yra kruopščiai išnagrinėjęs literatūros istorikas J. Lankutis. M. Šikšnys-Šiaulėniškis gimė Notiniškiuose. Tuo laiku buvo neretas atvejis, kai nehumanitaras įsiverždavo į literatūros dirvą ir joje palikdavo ženklų pėdsaką. Taip ne vieną kartą nutiko ir XX amžiuje. Pagarsėjęs literatas rašo matematikos vadovėlius, kuria šio mokslo terminiją, režisuoja spektaklius. O gal priešingai: žinomas matematikas ir švietėjas rašo dramas, verčia rusų ir lenkų rašytojų prozą... Kraštiečio ilgokai gyventa Vilniuje, ten, Rusų kapinėse, jis ir palaidotas.

Ir dar vienas dramaturgas gimė Radviliškio krašte. Jo gimtinė – Jankaičių kaimas. Baigęs Kauno kunigų seminariją, kunigavo Laukuvoje, Skapiškyje, Salake ir Imbrade. Tai – Henrikas Prialgauskas (1892–1978 m.). Pokaryje šis dvasininkas aštuonerius metus buvo kalintas Irkutsko srities lageriuose. Prieškaryje (1926–1935 m.) mėgėjiškosios vaidybos scenai jis parašė keletą pjesių: „Drama miške“, „Prakeikti pinigai“ ir kitas. Pažymėtina sklanti šių dramos kūrinų kalba, realistiniai ir simboliniai paveikslai.

Antanas Valantinas

POEZIJOS ŽEMĖS SPALVOS

Lietuva – poetų žemė. Tai ne vieną kartą paliudijo literatūros tyrinėtojai. Poezija yra senut senutėlis žanras, išsiplėtojęs nuo M. Mažvydo ir K. Donelaičio, iki Maironio ir S. Nėries. Tą poetinio žodžio kūrimo estafetę perėmė šiandieninė poetų karta, rodanti aukštą meistriškumą, tradicijos bei modernizmo sanglaudą. Tarp S. Gedos, J. Strielkūno, Just. Marcinkevičiaus, J. Juškaičio, M. Martinaičio, K. Platelio, D. Kajoko, O. Baliukonytės visuomet paminima ir Vytauto Bložės pavardė. Jeigu tektų sudarinėti poetų dešimtuką, mūsų kraštietis, manau, visuomet pakliūtų į tokį sąrašą. Šis baisogalietis palyginti vėlokai atėjo iki dabartinių poezijos aukštumų. Populiarių dainų tekstų autorius, verlibro korifėjus, istorinės atminties saugotojas, talentingas poezijos vertėjas iš keleto kalbų, Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas V. Bložė atnaujino poezijos formas bei turinį, sukūrė netgi savo „mokyklą“. Tai radviliškėnas šviesulys, kūrybinga asmenybė. Ar jau viską apie jį žino baisogaliai?

64-erius metus išgyveno poetas, lietuvių liaudies dainų skelbėjas ir jų vertėjas Emerikas Stanevičius (1802–1866 m.). Gimė Birželėse. Studijų metais Vilniaus universitete domėjosi

fizika ir matematika, literatūra ir laisvaisiais menais. Už veiklą Filaretų draugijoje buvo kalinamas, bet dalyvavo 1831 metų sukilime, o po pralaimėjimo pasitraukė į Prancūziją. Lenkų kalba eiliavo pasakėčias, idiles, parašė kantatą, svarbiausia – rinko liaudies dainas ir vertė jas į lenkų kalbą.

Vėriškietis Antanas Valantinas (1916–2004 m.) tapo kunigu. Dirbo Vabalninke, Biržuose, Palangoje, kitur, o nuo 1957-ųjų iki pat mirties – Radviliškio rajone, Vadaktuose. Anksti susidomėjo tautosaka, užrašė beveik 10 tūkstančių vienetų įvairiažanrių kūrinių, tuo pratęsdamas pažangias kultūrines kunigų veiklos tradicijas. Pats eiliavo, per palyginti gana trumpą laiką išleido net 24 savo knygas – proginės, moralistinės, religinės temos eilėraščių, publicistikos, istorijos rašinių, pasakų ir kita. Domėjosi Vadaktų parapijos istorija, šventėmis, papročiais. Palaidotas Vadaktuose.

Poetė Bronė Linauskienė gimė (1923 m.) Žilioniuose. Žinoma pedagogė, lituanistė, Vilniaus universiteto auklėtinė. Mokytojavo Gargžduose, Skuode, Kretingoje. Jos poezija – romantinio stiliaus. Svarbiausios temos – žmogus ir gamta, kaimas ir žemė. Tradicinė kūrybos forma sudomina ypač vyresniojo amžiaus skaitytojus. Keleto poezijos rinkinių autorė.

Radviliškio krašto ir šiauriečiai literatai. 2007 m.

Diauderių kaimo išeivis Balys Gaidžiūnas (1911–1996 m.) – poetas, memuaristas, miręs Vilniuje (sugrįžęs iš JAV), palaidotas Karmėlavoje. Žemės ūkio specialistas, žemdirbio vaikas, aktyvus pogrindžio veikėjas. Pasitraukė į užsienį, tuo išvengęs sovietinių represijų. Būdamas 25 metų, išleido pirmąjį eilių rinkinį „Jaunystė arimuos“. Vėliau pasirodė jo knygos „Žaliuojanti žemė“, „Rūpesčių dienos“, „Bernelių mišios“ ir kitos. Tai patriotinės (tautinės) tematikos kūriniai. Nors poetiniai įvaizdžiai ir simboliai nebuvo nauji, bet dainingi posmai įstringa į atmintį. B. Gaidžiūnas – žemės poetas, vaikystės ir jaunystės atminties žadintojas. Okupacijos metus aprašė dviejose atsiminimų knygose.

Sudėtingas buvo Stasio Žaldoko, kuris gimė Rimiškių kaime, gyvenimas (1924–1996 m.). Po lituanistikos studijų Vilniaus universitete buvo ištremtas į Sibirą. Vėliau kurį laiką dirbo Lietuvių literatūros institute, mokytojavo Anykščiuose bei Druskininkuose. Eiliuoti pradėjo aštuoniolikos metų. Jaunystės išgyvenimai, tiesos ilgesys, patriotiniai motyvai atsispindi eilėraščių rinkinyje „Žiburėlis šaltam židiny“. Yra paskelbęs literatūros straipsnių ir recenzijų.

Dramaturgė, poetė ir fotomenininkė Leona Korkutienė (g. 1934 m. Kaulaiškių k.) išleido eilių rinkinį „Etiudai“, parašė kelionių apybraižų, išspausdino keletą fotografijų albumų. Susidomėjusi praeitimi, parašė dramos kūrinį apie Joną Basanavičių. Lyrinis žvilgsnis į gyvenimą – vienas iš jos kūrybos bruožų.

Jos bendraamžis Stasys Bulzgis (g. 1935 m.) – aukštelkietis poetas, lituanistas, žurnalistas, kultūros bičiulis. „Pro baltą ūką“ – jo eilėraščių knyga, apdainuojanti gimtąją žemę, o sonetuose – būties prasmė. Rašė vaikams, išleido pažintinių kraštotyrimų leidinių, aprašė Pupų Dėdės (Petro Biržio-Akistro) gyvenimą bei kūrybą. Šiais, 2008, metais pasirodė jo informacinis leidinys „Šiaurės Lietuvos literatai“, neaplenkęs ir radviliškėnų literatų klubo „Jonvabalis“.

Petras Valantinas (g. 1945 m.) – šėduvis poetas, filologas, kultūros darbuotojas. Dviejuose eilėraščių rinkiniuose užfiksavo kasdienybės akimirkas, apdainavo gamtą, kaip pagrindinį poetinio įkvėpimo šaltinį. Esama publicistinių impresijų.

Poetinės žemės apžvalgą dera užbaigti jaunosios poetų kartos atstove Eugenija Liumaite (g. 1958 m.). Gimusi Vališkiuose, mokėsi Šiaulių pedagoginiame institute, Šiauliuose ir dirba, vadovauja literatų būreliui „Verdenė“. Savo eilėraščių knygose kalba apie moters dvasinį pasaulį, bando ieškoti tikrųjų žmogiškų vertybių. Sukūrė eilių vaikams.

PLATŪS LITERATŲ UŽMOJAI

Literatai – ne vien poetai, prozininkai, dramaturgai, bet ir vertėjai, istorikai, kritikai, eseistai, atsiminimų autoriai. Tarp radviliškėnų taip pat yra gražūs šių literatūros barų žmoniai.

Stasys Naginskas (1891–1955 m.), gimęs Bružių kaime, – geodezininkas, dirbo ir mokytojo, ir redaktoriaus darbus, bendradarbiavo periodinėje spaudoje. Kaip literatas pasižymėjo, išvertęs V. Šekspyro tragediją „Hamletas“. Tai pirmasis šio kūrinio vertimas į lietuvių kalbą. Be to, šis literatas išvertė lenko A. Mickevičiaus, baltarusio J. Kupalos eilėraščių.

Jonas Linkevičius

Vertimo kokybe išsiskyrė Gražina Zolubienė (g. 1934 m.). Ši Bernočiuose gimusi filologė verčia iš anglų kalbos. Įsigijusi universitetinį išsilavinimą, anksti susidomėjo amerikiečių ir anglų literatūra. Pradėjusi vertėjos darbą daugiau kaip prieš 45 metus, lietuvius skaitytojus supažindino su E. L. Voinič, E. Hemingvėjus, Dž. Londono, V. Irvingo, O. Henrio, F. S. Fitedžeraldo, R. Kiplingo, E. A. Po proza.

Tais pačiais metais ir tą patį sausį (1927 m.) gimė du literatūrologai: Jonas Linkevičius ir Algirdas Titus Antanaitis. Manau, retas radviliškėnas lituanistas ar aukštesniųjų klasių moksleivis nebuvo susitikęs su savo garbiu, garsiu kraštiečiu iš Vabalių kaimo J. Linkevičiumi. Tai vaikų literatūros tyrinėtojas, keletu knygų autorius, gabus pasakotojas ir keliauninkas. Kurį laiką pamokytojavo Radviliškio ir Joniškio rajonų mokyklose, pasinėrė į mokslinį darbą. Jonvabalio slapyvardžiu dažnokai pasirašinėjantis buvęs „Vagos“ ir „Vyturio“ leidyklų redaktorius. Susidomėjęs vaikų poezija ir proza, išleido monografiją apie įžymų vaikų poetą Anzelmą Matutį, parašė ir išspausdino meninių apybraižų apie kitus šio žanro kūrybingus lietuvių vaikų prozos bei poezijos meistrus. Pastaraisiais metais J. Linkevičius aktyviai domisi rašytojų išeivių gyvenimu ir kūryba, susirašinėja su jais, medžiagą panaudoja recenzijose, pratarėse, rinkiniuose. Aktyviai bendrauja su Vilniaus radviliškėnų bendrijos nariais, domisi gimtojo ra-

jono mokyklų istorijomis (išleido dvi knygas apie Šeduvos gimnaziją), sudarė kraštotyrinę monografiją apie Baisogalos žemę. Guvus protas, gera atmintis, nuoširdus bendravimas, filologinių interesų, akiračio platumas, meilė savo gimtinei liudija jį esant įdomia, kūrybinga asmenybe. Jo sumanymuose – nauji leidiniai, straipsniai, recenzijos, prisiminimai, susirašinėjimas su išėivija.

Trakeliuose gimęs Algirdas Titus Antanaitis mokėsi Panevėžyje, o 1944 metais pasitraukė iš Lietuvos. Kurį laiką dirbo išėivijos pradžios mokyklose, studijavo komerciją Čikagoje, ilgus metus (nuo 1969-ųjų) vadovavo šio didmiesčio lietuvių sceninio humoro ir satyros trupei „Antras kaimas“. Apsilankęs nepriklausomoje Lietuvoje, Kauno Vytauto Didžiojo universitete skaitė paskaitas apie lietuvių egzodo literatūrą. Jo interesų ratas visą gyvenimą buvo gana platus: eilėraščiai, straipsniai, poezijos ir prozos knygų recenzijos, metinės kūrybinės apžvalgos. Literatas sudarė leidinių, parašė bibliografinių apybraižų apie poetą Algimantą Mackų, prozininką Marių Katiliškį. Jo kūrybos atspausdinta ir Lietuvoje.

Romualdas Grigas, 1936-aisiais gimęs Asteikių kaime, – žinomas sociologas, publicistas, filosofas, visuomenininkas. Mokėsis Maskvoje, studijavo žemės ūkio ekonomiką. Anksčiau susidomėjo filosofija, sociologija, bet posūkis į literatūrą daugeliui buvo netikėtas. Skvarbaus proto mokslininkas, habilituotas daktaras išleido apsakymų rinkinį „Degantis snie-

Jurgis Jankus

gas“. Populiarumo susilaukė filosofinių apmąstymų apybraižos, sociologiniai etiudai. R. Grigas – aktyvus paskaitininkas, kultūros konferencijų ir seminarų pranešėjas, bendruomenės sąmonės žadintojas, aktyvus publicistas.

Jonas Marcinkevičius

SVARUS PROZININKŲ INDĖLIS

Radviliškio krašto lygumų žemė, šiek tiek monotoniška, aukšto dangaus, iškilų kryžių vieta, išaugino ir nemažai prozininkų. Apie juos jau kai kas parašyta, bet rinktinės medžiagos dar tikrai esama. Raginti tektų lituanistus ir istorikus, kraštotyrininkus ir moksleivius literatus susidomėti rašytojų gentainių gyvenimais bei jų atminimu, kaip tai daro grinkiškėčiai mokytojai A. ir K. Indrėkai su auklėtiniais, rinkdami bei sistemindami išlikusius kalbos duomenis.

Šileliuose gimė prozininkas Jonas Goštautas (1800–1871 m.). Dirbo teisėju, po sukilimo, 1831-aisiais, emigravo į Prancūziją. Parašė memuarinę apysaką „Ponas Teisėjaitis“. Tai kaimo buities pasakojimas, didikų savivalės scenos.

Šeduvis Antanas Graurokas (1880–1958 m.) dirbo inžinieriumi, dėstė Kauno politechnikos institute. Yra paskelbęs apysakų apie emigrantų gyvenimą, bendradarbiavo spaudoje. Kito šeduvio Antano Tulio (1898–1977 m.) prozos indėlis kur kas svaresnis. Penkiolikmetis jaunuolis išvyko į JAV, ten studijavo literatūrą, psichologiją ir sociologiją, vėliau – farmaciją. Grožinėje literatūroje pradėjo reikštis 1919 metais. Parašė dramų, novelių. Jose atsispindi sudėtingi žmonių tarpusavio santykiai. Rašytojas ypač atidus detalėms, žodžio stilizacijoms.

Jono Marcinkevičiaus (1900–1953 m.) kūrybos šedevras – romanas „Benjamins Kordušas“. Žurnalistas ir apsakymninkas, didis pasakotojas parašė keletą romanų, kuriuos skai-

Vladas Žukas

tytojai ypač pamėgo. Socialinė tematika, dramatiška fabula, būties scenos, išimintini personažai – tai savita ir originalu. Šis realistas, tiesa, paliko ir menkaverčių pokaryje parašytų kūrinių.

Gaila, kitas prozos talentas – Radviliškyje gimęs Bronius Radzevičius (1940–1980 m.) – netapo mūsų kraštiečiu, nes su tėvais netrukus išvyko į Rytų Aukštaitiją. Tad „Priešaušrio vieškelį“ autorių laikyti mūsų krašto rašytoju nedera. Jis – vyžuoniškis: ten vaikystėje ir jaunystėje gyveno, ten jis ir palaidotas.

Sidabravietis Vytautas Jakševičius-Alantas (1902–1990 m.) – plačių interesų asmenybė, prozininkas (romanas „Šventaragis“), dramaturgas, poetas ir publicistas. 1930–1944 m. jis – ELTOS, Vilniaus teatro direktorius, „Lietuvos aid“ redaktorius. Emigravęs iš giminės, dirbo garsios Fordo gamyklos darbininku. Nuo apsakymų ir romanų perėjo prie poezijos. Kūryboje itin ryškūs patriotiniai motyvai, bet esama nemažai deklaratyvumo, schematiškumo. Realistinio stiliaus mėgėjas, aišku, suras sau nemažai dvasinio peno.

Kalbėti apie Jurgį Jankų (1906–2002 m.), kilusį iš Biliūnų kaimo, – tai kalbėti apie rašytoją, įamžinusį savo vardą lietuvių literatūros istorijoje, apie chrestomatinių romanistą. Įsigijęs mokytojo specialybę, dirbo keliose kaimo mokyklose. Jis –

1944 metų emigrantas. „Egzaminai“ ir „Be krantų“ – pirmieji jo romanai, išleisti 1938 metais. Čia susijungia neoromantizmas ir impresionizmas, patraukia poetiškumas, žavūs mokytojų paveikslai, pasakojimo intymumas, kalbos turtai. Egzode visą laiką stovėjo pirmosiose prozininkų gretose, daugelio premijų laureatas. Apnuoginęs nacizmą ir bolševizmą, kėlė pažangias humanistines idėjas, gilinosi į savo personažų dvasinį pasaulį, į aplinkumą. Parvykęs į Lietuvą, aplankė daugelį savo vaikystės ir jaunumės vietų, kurios ne vieną kartą buvo aprašytos romanuose, apsakymuose bei dramose jaunimui. Ypač daug apie šį biliūnietį gali papasakoti J. Linkevičius, ilgą laiką susirašinėjęs su žymiuoju prozininku. Pastebėtina, kad kai kurie J. Jankaus kūriniai buvo išversti į anglų, vokiečių ir latvių kalbas.

Jondas Kudžma (g. 1916 m.), užuožerietis, ir Vladas Vyšniūnas, radviliškietis (1922–1998 m.), – panašios lemties literatai, kaliniai, Sibiro „vieškelį“ keleiviai. Pirmasis ilgai mokytojavo, išleido autobiografinę apysaką, beletrizuoti atsiminimai tebeguli rankraščiuose. Antrasis – nuo 1945-ųjų partizanas, kalintas Šiaurėje ir Kazachstane. Įvairiuose leidiniuose publikavo poeziją, o atsiminimų knyga „Šiaurės eskizai“ išgarsino V. Vyšniūną kaip gabų žodžio meistrą. Po mirties dar pasiliko pluoštas vertingų rankraščių. Eilėraščiai paskelbti rinkinyje „Tremtinio Lietuva“.

Radviliškietė Aurelija Žižniauskaitė-Balašaitienė (g. 1923 m.) – prozininkė, publicistė, 1944-aisiais, kaip ir daugelis Lietuvos politikos, mokslo, kultūros bei meno žmonių, pasitraukė į Vakarus. Jungtinėse Amerikos Valstijose išleido romanų, apybraižų, eilėraščių. Tos kartos literatai, mokęsi smetoninės Lietuvos mokyklose, visą gyvenimą buvo labai plačių interesų žmonės.

Grinkiškietis Aloyzas Každailis (gimė 1943 m.), dailininko Arvydo Každailio brolis, studijavo istoriją, ilgai dirbo Klaipėdos jūrų muziejaus direktoriumi. Nemažai vertingų pasakojimų parašė vaikams ir jaunimui. Romane „Palonų istorijos“ atsispindi dramatiški pokario įvykiai Lietuvos kaime. Periodikoje yra paskelbęs pluoštą straipsnių.

Pokalbį apie 35 Radviliškio krašto literatūros žmones tenka užbaigti pasakojimu apie Vladą Žuką (g. 1925 m.). Tai – pakiršinitis, bibliografas, literatūros ir spaudos istorikas. Baigęs lituanistikos mokslus, dirbo dėstytoju, nepaprastai kruopščiai kaupė įvairią medžiagą apie literatūros kūrėjus, kitas asmenybes. Gana daug jo publikacijų apie įžymius kultūros ir meno autorius paskelbta periodinėje spaudoje. Sudarė gausybę bibliografinių rodyklių. Visur ir visada pasiremiama gausia archyvine medžiaga, atsiminimais, kurie jau keliomis knygomis išspausdinti pastaraisiais metais. Knyga „Lietuvių bibliografijos istorija“ – vertingas vadovėlis, knygotyros metraštis.

Norėtusi palinkėti ir šiandieniniams literatams garsinti gimtąjį kraštą, dirbti kultūros bei literatūros baruose.

**Radviliškio viešosios bibliotekos ir spaudos leidinių
nuotraukos**

GRAŽIOJI DAUGYVENĖ

RADVILIŠKIO KRAŠTAS NEATSIEJAMAS NUO GRAŽUOLĖS, VAIZDINGOSIOS DAUGYVENĖS UPĖS. SUSIPAŽINKIME SU JA PLAČIAU.

Daugyvenės vingiai

Egidijus PRASCEVIČIUS

Daugyvenė išteka Vėriškių–Dargužių kaimų apylinkėse iš bebaigiančio užakti ežero, pelkės, vadinamos Ežerbala, apie septynis kilometrus į pietvakarius nuo Šeduvos. XVI amžiaus vidurio Valakų reformos dokumentuose šis vandens telkinys vadinamas Vėrių ežeru. Nuo jo kilo Vėriškių kaimo pavadinimas.

Upės ilgis – 64 kilometrai. Daugyvenės baseino plotas – 495 kvadratiniai kilometrai. Upė teka šiaurės rytų kryptimi ir įteka į Mūšą 212 kilometrų atstumu nuo jos žiočių, ties Rimšonių kaimu, netoli Lašmenpamūšio dvaro. Nedidelė aukštupio atkarpa nuo Ežerbalos iki Vaidulonių kaimvietės kanalizsuota. Nuolydis aukštupyje iki Kutenos intako – 246 cm/km, toliau – 63 cm/km. Meilūnuose, du kilometrai iki Daugyvenės žiočių, nuo 1951 metų veikė vandens matavimo stotis. Vandens vidutinis debitas ties Meilūnais iki 1966 metų buvo: minimalus – 0,012, vidutinis – 2,45, maksimalus – 119 kubinių metrų per sekundę.

Daugyvenės slėnis yra 150–300 metrų pločio, plačiausioje vietoje siekia 700 metrų. Ties Prastavoniais ir Stūriškių–Giko-

nių ruože slėnis užpelkėjęs. Upės krantai statūs. Stačiausi yra ties Raudondvariu ir Raginėnais. Pakrantės apaugusios medžių bei krūmų juosta, vyrauja gluosniai, alksniai, juodalksniai ir ievos. Peri daug rūšių vandens bei pelkių paukščių. Upės atkarpa nuo Raudondvario iki Raginėnų ir nuo Rozalimo iki Klovainių tinka aktyviam poilsiui. Raudondvaryje ant upės įrengtas tvenkinys, prie jo yra poilsiovietė. Kleboniškiuose ir Raginėnuose taip pat yra įrengtos poilsiovietės turistams. Daugyvenės slėniai čia labai vaizdingi, juose gausu kultūros paveldo objektų.

Į Daugyvenę įteka daug mažesnių bei didesnių upelių. Kairieji Daugyvenės intakai: Sriautas, Sriautelis, Vakoniškis, Niau-duva, Svirnupis, Alkupas, Sidabrupis, Kapupė, Skardupis, Dubulis, Kiaulupis, Šaka, Didžupis, Dubysėlė, Gubinys, Šaltupis ir Ežerėlė. Dešinieji intakai: Byzdelis, Spynelė, Kutena, Dubulėlis, Prūdūpis, Ramytė.

Šalia Daugyvenės upės – Šeduvos miestas ir du miesteliai: ▶

Rozalimas bei Klovainiai. Daugyvenės pakrante eina labai senas kelias Šeduva–Linkuva. Pakrantėse yra daug senų kaimų, dvarų. Kaimai: Vaiduloniai, Kaulališkiai, Prastavoniai, Pakalniškiai, Klebonišķiai, Raginėnai, Daukoniai, Stūriškiai, Plaučiškiai, Gikoniai, Meldiniai, Simaniškiai, Bunčiai, Rukoniai, Moniūnai, Beržynė, Balsiai, Meilūnai, Rimšoniai. Dvarai: Raudondvaris, Simaniškiai, Padubisys, Klovainiai, Padauguva.

Ant Daugyvenės upės yra buvę du vandens malūnai – Raudondvario dvaro ir Klovainių miestelio. Upės krantuose dabar stovi trys vėjo malūnai: Klebonišķių, Gikonių ir Meldinių. Plaučiškų vėjo malūnas nugriautas. Ant upės yra 18 tiltų, vienas iš jų – Šiaulių–Daugpilio geležinkelio. Ties Rimšonių kaimu yra siaurojo geležinkelio tiltas.

Prie Daugyvenės driekiasi keli miškai: Triragių miškas, Prastavonių, Klebonišķių, Raginėnų pušynai, Siaurmiškis, Padaugyvenės miškas, Gumbupio miškelis, Uosynėlė. Netoli Daugyvenės – Girelės miškas.

Upės pakrantėse iškilusios kalvos: Pilkalnis, Laumės kalnas, Cibuliukų kalnas, Papiškių, Prastavonių kalnai, Salikalnis, Klebonišķių kalnelis, Varnakalnis, Rinkakalnis, Raganų kalnas (Piliakalnis), Baškirkalnis, Smėliakalnis (nukastas), Markalnis, Vinkšniakalnis, Žerkalnis.

Daugyvenės kairiajame krante išsidėstę archeologijos paminklai: Klebonišķių piliakalnis, Klebonišķių–Pakalniškų pilkapy-nas, Raginėnų III pilkapy-nas, Raginėnų II pilkapy-nas, Raginėnų piliakalnis, Raginėnų pilkapy-nas I, Raginėnų senkapis, Plaučiškų pilkapy-nas, Meldinių pilkapis, Meldinių senkapis. Taip pat kaimų kapinės: Vaidulonių, Pakalniškų, Klebonišķių, Raginėnų, Gikonių, Klovainių, Meilūnų, Rimšonių.

Prie Daugyvenės upės įkurtas Daugyvenės kultūros istorijos muziejus-draustinis, senoje kaimvietėje veikia Klebonišķių kaimo buities ekspozicija.

Yra du Daugyvenės upės vardo kilmės aiškinimai. Pirmajame sakoma, kad senovėje prie upės, ties Raginėnais, buvęs miestas ir žmonių daug gyvenę, todėl upelį praminę Daugyvena (Apolionija Misiūnaitė, 1978 metai). Antrajame pasakojama, kad upelyje daug žuvies būdavę, todėl žmonės ir praminę taip: daug gyvių – Daugyvenė (Jonas Bernotas, 1991 metai).

Kiti Daugyvenės baseino upeliai. Ežerėlė. Ištekia iš Arimaičių ežero, teka Radviliškio bei Pakruojo rajonuose. Ilgis – 53 kilometrai, baseino plotas – 150 kvadratinį kilometrų. Įteka į Daugyvenę penkių kilometrų atstumu nuo jos žiočių, keturi kilometrai į šiaurę nuo Klovainių. Vidutinis nuolydis yra 114 cm/km. Vidutinis debitas aukštupyje – 0,22 kubinio metro per sekundę, žiotyse – 0,75 kubinio metro per sekundę. Aukštupys užtventkas, siekiant pakelti Arimaičių ežero vandens lygį. Antrasis tvenkinys įrengtas ties Zigmantiškiais. Ezerėlės kairieji intakai: Kriaukauka (Kriaukė), Uosupė, Erlakas, Sidabrupis, Vismanta, Juodupis, dešinieji – Smalupis, Graužupis, Dublieknis, Pasarnupelis, Dervelis. Ezerėlės pakrantėse esantys kaimai: Paežeriai, Užuožeriai, Šinkauciškiai, Bešoniai, Vaišvydžiai, Uošas. Dvarai: Užuožeriai, Riaubai, Juškoniai, Paežeriai.

Ramytė. Ištekia iš Girelės miško Burbiškio apylinkėse, 10 kilometrų į rytus nuo Šeduvos. Teka į šiaurę Radviliškio ir Pakruojo rajonuose. Ilgis – 29 kilometrai, baseino plotas – 59 kvadratiniai kilometrai. Įteka į Daugyvenę 10 kilometrų atstumu nuo jos žiočių, du kilometrai nuo Klovainių. Vidutinis nuolydis yra 98 cm/km, vidutinis debitas žiotyse – 0,31 kubinio metro per sekundę. Dešinysis intakas yra Ošupis. Prie Ramytės įsikūrę kaimai: Maneitai, Jasoniai, Čelkiai, Tarvydai, Žiurkiai, Pakalniškiai.

Šaka – upė Radviliškio ir Pakruojo rajonuose. Ilgis – 16 ki-

Ties Klebonišķių kaimu šalia upės dunkso vėjinis malūnas

Įvairove stebina Daugyvenės augmenija

Upės vingiai ir piliakalniai sukuria išpūdingą kraštovaizdį

lometrų, baseino plotas – 51 kvadratinis kilometras. Prasideda Radvilonių apylinkėse, teka į rytus, įteka į Daugyvenę 33 kilometrų atstumu nuo jos žiočių, ties Plaučiškiais. Šakos intakai: dešinieji – Išgrupis, Juodupis (su intakais Žolupiu ir Ažagiu), Uosupis, Alksniupis, Žanga, Būgenis, kairieji – Raudonupelis, Gluosnupelis.

Niauduva – upė Radviliškio rajone. Išteka Paežerių apylinkėse. Teka pietų, pietryčių kryptimi, įteka į Daugyvenę ties Raudondvariu. Prie Niauduvos įsikūręs Šeduvos miestas. Niauduvos intakai: Lūžupelis, Žvirupis, Vartyčia, Gintaris – dešinieji, Žemoperša – kairysis.

Dubulis – upelis Radviliškio rajone. Prasideda Baukų kaimo apylinkėse. Teka šiaurės rytų, rytų kryptimi. Įteka į Daugyvenę ties Raginėnais. Dubulio intakai: Laukupelis (su intaku Bruku), Lydžupelis – kairieji.

Dubysėlė – Radviliškio ir Pakruojo rajonų upė. Prasideda Maldžiūnų apylinkėse. Teka šiaurės rytų kryptimi, įteka į Daugyvenę ties Padubysiu, du kilometrai į pietus nuo Rozalimo. Ties Padubysiu ant Dubysėlės įrengtas tvenkinys. Intakai: Vileikis, Kirmelupis – dešinieji, Vyžbalė – kairysis. Dubysėlės krantuose įsikūrę Maldžiūnų ir Padubysio dvarai, Tirkšlionėlių ir Jamontonių palivarkai.

Vakoniškis – upelis Radviliškio rajone. Prasideda Šeduvos miesto apylinkėse. Teka pietryčių kryptimi, įteka į Daugyvenę ties Prastavoniais. Vakoniškio intakai: Ringožis ir Rudupis – dešinieji. Žemupyje yra įrengtas tvenkinys.

Kutena – upė Radviliškio rajone. Prasideda Bučiūnų kaimo apylinkėse, trys kilometrai į šiaurę nuo Baisogalos. Teka šiaurės rytų kryptimi. Įteka į Daugyvenę ties Kaulališkiais. Ant Kutenos prie Januškonių įrengtas tvenkinys. Kutenos pakrantėse esantys kaimai: Januškoniai, Mikoniai, Pakuteniai.

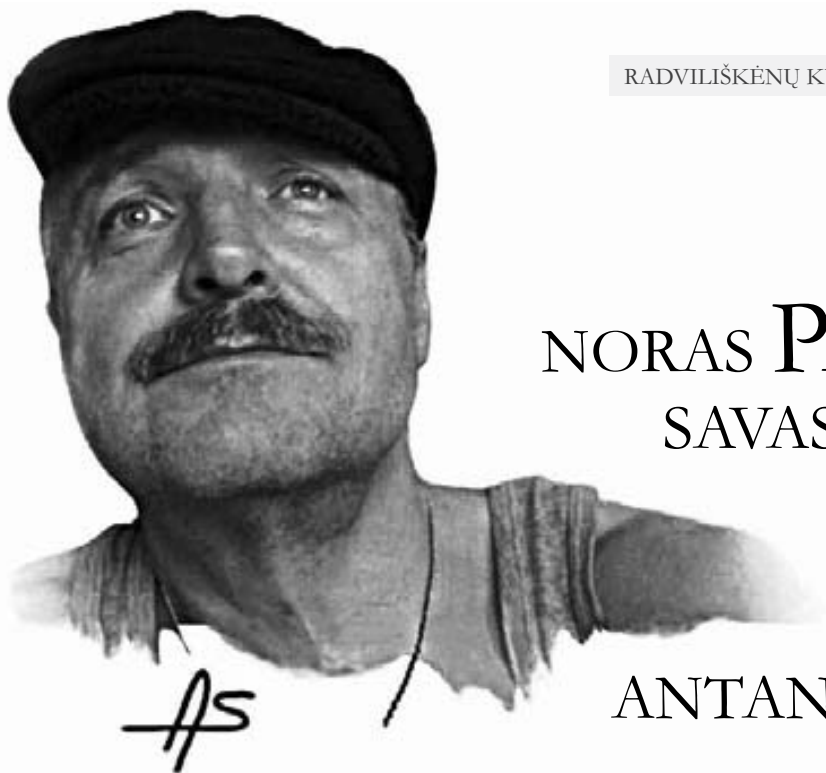
Didžupis – upė Pakruojo rajone, į Daugyvenę įteka ties Meldiniais. Intakas – Lieknas (su savo intaku Liekneliu).

Arimaičių ežero intakai: Šiekštumas (su intaku Akmene), Prūdelis, Barškelis, Verdulių šaltiniai.

Autoriaus nuotr.

Toli gena savo vandenį vaizdingoji Daugyvenė...

NORAS PALIKTI SAVAS PĖDAS

ANTANAS STUGYS

44-ERIŲ METŲ RADVILIŠKIETIS POETAS, SATYRIKAS. KURIA EILĖRAŠČIUS, EPIGRAMAS, HUMORESKAS, KARIKATŪRAS, ILIUSTRUOJA KNYGAS.

IŠLEIDO DVI SAVO KNYGAS: „KARTU SUVALGYTI LEDAI“ (2004 M.) IR „BALTOS PĖDOS“ (2008 M.).

KELIAIS ŽODŽIAIS APIE SAVE...

Noras eiliuotai paerzinti klasės draugus atsirado, besimokant Radviliškio Valerijos Valsiūnienės vidurinėje mokykloje. Tai buvo tik išdykusio vaiko nemandrūs, nepiktybiški išsidirbinėjimai. Į tą žaidimą įtraukdavau ir daugiau klasiokų. Paraleliškai su eiliavimu kalėsi ir piešimo daigai. Su jais vargo buvo daugiau. Kentėdavo dvi kapeikas kainavusių sąsiuvinių viršeliai, lakuota geltona kuprinė, rašytojų ir poetų portretai skaitinių knygoje, raudonudavau ir pats:

– Žiūrėkite, čia Stugio menas, – 5-ojoje vidurinėje mokykloje auklėtoja prieš visą klasę rodydavo mano „šedevrus“, atvertusi paskutinį, dažniausiai primargintą sąsiuvinio lapą. Tais laikais mokinys dar nebuvo laikomas asmenybe, todėl nebuvo įmanoma traumuoti to, ko nėra. Blogietis buvau pirmos rūšies. Pakankamai kartaus mokslo vaisių paragavęs vidurinėje mokykloje, nešiau kudašių į Šeduvos tarybinį ūkį-technikumą („skeltnagyną“). Kaip tik ten pajutau lietuvių kalbos ir literatūros dėstytojos išskirtinį dėmesį mano personai. Buvo neįprasta ir malonu, kad sienlaikraštyje įdėtus mano eilėraščius kai kurios kurso panelės mokėjo mintinai! Dabar žinau – čia ir buvo tie pirmi, netvirtai žingsniai poezijos glėbin. Čia ir buvo pirmasis mano kūrybos įvertinimas. Būsimos zootechnikės į mano eilėraščius nespjaudavu! O aš, laiko turėdamas, perspiešdavau užsienio estradinių ansamblių, plokštelių įpakavi-

mų vaizdus ir atlikėjų nuotraukas. Vienus ant vatmano lapų, kitus tiesiai ant kambario sienos. Draugai, ateidavę į svečius, meluoti neduos. Kokie ten mokslai, kai jauno žmogaus mintys sukasi apie meilę?! Tik apie ją, vienintelę, ne tik statančią, bet ir griaušančią! Taigi hormonų audra kartais baisesnė už visus cunamius ir viesulus, rodomus per televizorių. O mano jaunystės laikais sekso, kaip natur-produkto, nebuvo, buvo tik žemiška tarybinio žmogaus meilė – be jokių vaitojimų ir išsidirbinėjimų! Todėl ir piešiniai, ir eilėraščiai sukosi vis apie ją. Meilė, nors ir užkrečiama liga, bet nuo jos nemirštama. Net „zelionka“ tepliotis nereikia, kaip sergant vėjaraupiais! Tuo kart paskauda, paperši ir sudie, kvietkeli tu brangiausias!

Meilė be poezijos – kaip žibalas be degtuko. Ta „liuliorių“ meilė ne vienam tėveliui rūpesčių tiek pridarė... Nesukremzlėjusiuose jaunuolių charakteriuose vertybių lentynos labai netvirtos. Kada nulipęs nuo tėvų sprando pradėdi gyventi savarankiškai, gyvenimas daro savo korekcijas. Tempiant šeimos biudžetą nuo algos ligi algos, visą poeziją apsilaižydama suvalgo buitį. Dažnas nespėjęs apsiplunksnuoti poezijos paukštis taip ir užtrokšta pridulkėjusiam kasdienybės stalčiuj.

Taip jau atsitinka, kad per didelis noras viską išbandyti nenoromoms pakiša kiaulę. Vieniems didesnė, kitiems mažesnė, bet žirgus tenka pristabdyti ilgam. Nuo 23 metų į gyveni-

mą žiūriu kitomis akimis, visai kitu rakursu. Teko išmokti gyventi pagal visai kitokių vertinimų skalę. Prisitaikyti prisitaikiau, bet nesusitaikiau su tuo, ko jau niekada nebebus. Tik užmynęs ant didelio grėblio, pradėjau saugoti ir puoselėti tai, kas dar nesugadinta, visiems laikams neprarasta. O poezija ir dailė tik to ir laukė! Visas nuoskaudas vieni kitiems kaipmat pamiršome ir kibome į bendrą projektą. Pirmasis rezultatas – „Kartu suvalgyti ledai“. Niekada nerašiau „sau“, visada tikėjau, kad tai, ką geriausiai moku daryti, kada nors parodysiu žmonėms. Nereikia meluoti, kad poezija yra nuostolinga, o nieką bandyti iškišti už tikrą poeziją. Dar neišpardavęs pirmos knygos viso tiražo, jau galėjau susimokėti už antros knygos leidimą. Ieškoti rėmėjų, meiliai šypsotis, žemai lankstyti galima, bet tai ne man. Pats maketuojau, pats iliustruojau, pats bandau žengti netvirtus žingsnius poezijos galulaukėmis. Kur buvęs, kur nebuvęs, dienos šviesą išvydo antrasis poezijos, satyros rinkinys „Baltos pėdos“. Antroji, kaip ir pirmoji knyga, parašyta širdimi – kitaip nemoku. Tas, kas perskaitys nors vieną iš jų, galės drąsiai sakyti, kad Antaną pažįsta.

Deja, tai, kas nuveikta anoje pusėje raudonos linijos, – jau istorija. Poeto raktas į poezijos širdį – ne mokslo baigimo pažymėjimas, o tėčio ir mamos genų kombinacija! To kodo dėka atsirado ir eilėraščiai, ir piešiniai. Jeigu „gyslelės“ nėra, jokie išsilavinimai nepadės. Tie, kurių Mūza nepaima už rankos, išprusimą demonstruoja, margindami popierių baltomis eilėmis. Literatais gali būti mokantieji skaityti, poetais – tik turintieji dovaną rimuoti.

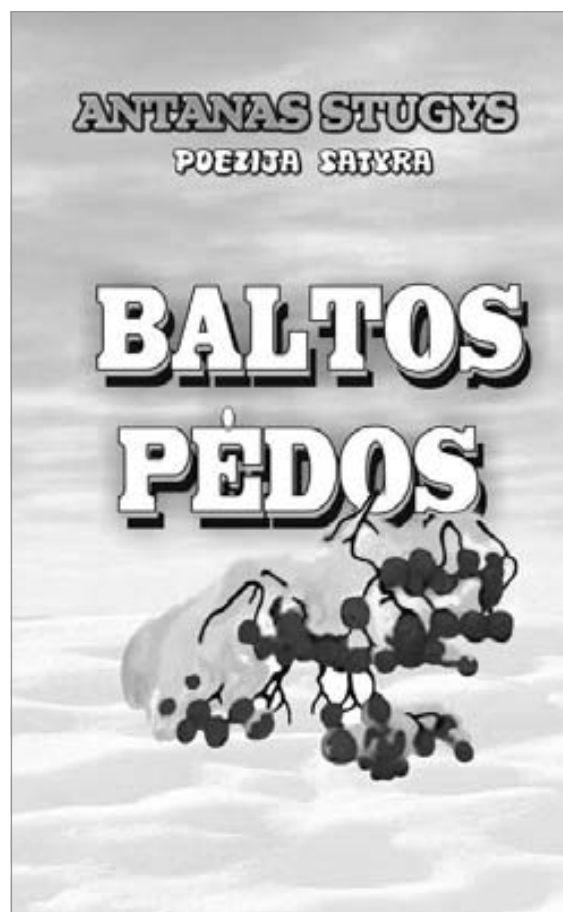
Dėkoju užsispyrimui, kuris įpareigoja bet kokį darbą atlikti gerai arba labai gerai. Esu dėkingas Salomėjai Nėriai, Pauliui Širviui, Juozui Erlickui, Leonidui Vorobjovui – už galimybę pažvairuoti į jų nuveiktus darbus, prieš bandant palikti savo neryškias pėdas.

LAIKAS

Geras arba blogas yra ne užsispyręs laikas, kuriame mes gyvename čia ir dabar, o aplinka, kuri alsuoja mums į nugaras. Todėl, kol pastaroji dar saldžiai tebemiega, praveriu girgždančias senos pirkelės langines ir kvėpuoju, kvėpuoju, kvėpuoju... Ką žada ateinanti diena, nežino niekas, bet visi iš jos kažko tikisi. Kažkieno vakarykštė diena išėjo šuniui šeko pjauti, kažkieno yra įrašoma į istoriją sviestuotomis raidėmis.

Ką galvoja raibasis Rapolienės gaidys, kiekvieną rytą užšokdamas ant medinės tvoros skersinio, žino tik jis pats. Jo diena prasideda siauru prašviesėjimu pačiame horizonto kraštelyje. Tokiu pat siauručiu ruoželiu ji ir pasibaigia. Bet tai jau jo gaidiška kasdieniška, individuali dienotvarkė, kuri anksčiau ar vėliau užsibaigs ant surūdijusio kirvio ašmenų. Sakysite, likimas? Senoji malkinės kaladė yra girdėjusi ne vieną „čik“ ir regėjusi ne vieno giedorėlio pentinuotų kojų paskutinį pasispardymą...

Vis drąsiau plėtėjantis šviesos ruožas tolimajame doobilie-

Antano Stugio piešta karikatūra

nos pakraštyje kviečia gyventi, kvėpuoti, vilioja eiti į rytdieną. Greičiausiai ji bus tokia, kokią patys sukursime, sušukuosime ir padėsime į stalčių arba tarp medinių lentynų. Vieni žmonių likimai dulkių prarijami nė neapsilaižius, kitų – brazdant, muistantis ir perdėliojant iš vienos vietos į kitą. Kiekviena tikra istorija ar išgalvota istorijėlė, brač, – ne palaida bala. Istorija be stalčių – kaip tvora be skersinių. Laiko tekėjimas gyvena rytojumi, o ne priplėkusia vakarykšte diena. Gaidys tol ir gaidys, kol gali pirmas, užšokęs ant kiemo vartų, palabinti saulėtekį, kol tas dar netapo istorija. Oi nesaldus tas gyvenimas, vaikstant kirvio ašmenimis... Apsaugok, Viešpatie, nuo iškalbingo šeimininko žvilgsnio ir tvirtos rankos!

Kam jau kam, o laikui nervų nepagadinsi ir pagalio į ratus neįkiši. Jo net ant laktų kartu su vištomis nepatupdysi ir su juo nepasiginčysi. Išdidusis laikas ant pirštų galiukų nevaikšto. Jis tik pasirodo siaura šviesos juostele tolimame horizonto pakraštyje, ir kvit. Jo nei pasversi, nei pamatuosi, nei apkabinsi, nei pabučiuosi. Su juo net šimto gramų padorios degtinės žmoniškai neišgersi. Laikas – kaip tas katinas, kuris mėgsta vaikščioti vienas. Ateina nešlamėdamas, išeina nemirksėdamas. Jaunystėje nevertinamas ir visai „marudinamas“, senatvėje pasidaro toks brangus ir taip lepinamas...

Kol pažastyse dar vos tik kalasi pirmieji šviesūs pūkeliai, laikas šypsosi, žaisdamas slėpynių tarp mokyklinio sąsiuvinio langelių. Kai barzda pasidaro panaši į visko mačiusias gyvenimo ražienas, laikas jau nebesislepia už skausmo ašarų, susikūprinusių ant raukšlėto skruosto. Nors laikas nėra nei spalvota etiketė, nei gražus įpakavimas, bet vieniems jisai – šaukštas grietinės lėkštėje batvinių su spirgučiais, kitiems – tik „nudralintos“ kasdienės klumpės, numestos palei sukrypusią taburetę. Vieniems jis – pirmoji meilė, kitiems – priešpaskutinis atodūsis.

Įsibėgėjusio laiko nesugebėtų sustabdyti net visi pasaulio

streikuojantys laikrodžiai. Ir į rekrutus jo nepaimsi, ir į ratus neįkinkysi. Tikro laiko nei botagėliu, nei šunų lojimu neišgąsdinsi. Kai laikas geros nuotaikos, su juo gali kartu pajėti tikrai nemažą kelio atkarpa. Atsistojęs jam iš kairės, gali pabandyti net nusifotografuoti prisiminimui. Laikas gi su „gonoru“ – oi ne su kiekvienu prieš fotoaparato objektyvą sutinka kalbėti apie sūrį...

Kai laikas sveikai maitinamas ir neserga chroniškėmis ligomis, eina per visą mūsų gyvenimą nuo pradžios ligi pabaigos. Taip sakant, nuo ryto iki vakaro, be jokio žemėlapio. Per duris, per langą, per vasarą, per žiemą. Vis pirmyn ir pirmyn. Nors laikas laikraščių ir neskaito, o krepšinio varžybų nežiūri, nuo to jo patriotiškumas nesusitraukia. Tikrasis laikas nepriklauso jokiai politinei partijai ir neišpažįsta jokio tikėjimo. Stabilus ir konkretus visiems iš karto arba kiekvienam atskirai gali būti tik niekam nepavaldus laikas. Nei jo papirksi, nei prisijaukinsi, o keliaklupsčiavimas prie valdžios nutupėto olimpo – negarbingas reikalas. Ot būtų „šposas“, jei kas išrastų pavadėlį laikui priištiti!

Miniai akis mulkinti sukurti autoritetai-funkcionieriai, jam – tik paprasti didžkukulių naikintojai. Pastarieji, tiesdami jam ranką, ne visada yra tikri, kad jis atsakys tuo pačiu. Su laiku sutarties nesudarysi, palankumo nenusipirksi ir už nosies nepavedžiosi. Laikas – kaip pati nestabiliausia konvertuojama valiuta. Jis ar pastatytas, ar paguldytas yra didelis turtas. O turtas, kilnojamas jisai ar nekilnojamas, privalo būti apmokestinamas.

Kaip tarp čigonų pasitaiko dorų žmonių, taip ir tarp lietuvių net be žibalinės lempos galima surasti haimių arba joškių. Guminis terminas „darbo laikas“ pasidaro pati populiariausia prekė. Nuspręsta, kad darbas matuojamas laiku, privalo būti fizinis arba intelektualus. Tai yra atliekamas rankomis, kojomis arba liežuviu. Kiekvienas individas yra mažas didelio bendruomenės mechanizmo sraigtelis. Vadinasi, siekdamas konkrečios naudos sau, jis gamins šiokią tokią naudą ir visai visuomenei.

– Kokie tie žmonės išradingi, – atlaidžiai šypsojosi tolyn skubėdamas laikas.

Laikui „už darbo laiką“ pensijos greičiausiai niekas nemokės, tačiau ir slankioti be jokios naudos ilgais valdiškų namų koridoriais tikrai neleis. O storas sieninis kalendorius gruodžio pabaigoje visai suliesėjo. Kaip visada kaltas skubantis laikas, iš mūsų gyvenimo pavogęs dar vienerius metus. Nors ne mano vieno, o mūsų visų, bet vis tiek – nuostolis. Todėl, kol dar žmonės, nepiktai alsuodami vieni kitiems į nugaras, tebemiega kolektyviniu miegu, tyliai pravėręs mažos pirkelės ant Beržės kranto langelį, dar kartą ligi soties nemokamai pasvajosi, žiūrėdamas į toli.

Ką žada ateinanti diena, niekas nežino, bet kiekvienas iš jos tikisi kažko sau. Taip jau yra, kad kai kurie norai išsitenka ir ant paties mažiausio rankos pirštelio galiuko, o kai kiemo netelpa ir ant kelių komjaunuoliškų kastuvų. Bet laikas tam ir yra, kad pakoreguotų ar net į kampa pastatytų akiplėšą neteisybę. Bėda tik, kad neteisybė yra tiesos motina, o giminystės ryšiai „švogerių“ krašte – kaip prezidento „VETO“ balandžio pirmąją dieną!

Nors laikas yra perkamas ir parduodamas, jo geriau už usų netampyti. Laiko žingsniai tylūs, bet gilūs. Tegul kiekvieno mūsų gyvenimas susideda iš trumpų, bet laimingų sekundžių, o ne iš ilgų ir karčių valandų.

KALĖDŲ NAKTIS

Virš kiemo – auksinis mėnulio ovalas,
Virš kiemo – žvaigždėtas Kalėdų dangus.
Mus kviečia jau padengtas šventinis stalas,
Kaip niekad, kaip niekad gražus.

Už pačio mažiausio pirkelės langelio
Sutviska liepsnelės ant eglės šakų...
Greit suplaka, suplaka karštos širdelės
Suaugusių tarsį vaikų.

Pradėkim kalėdinę pasaką sekti,
Paslėpkim skriaudas į šaltinio gelmes.
Lai pačią gražiausią pasaulyje naktį
Ilgai žiburys neužges.

1992

KARTU SUVALGYTI LEDAI

Pražydo braškės mano tėvo sode,
Kurias ravėjau aš, o valgei tu.
Kad būtume laimingi, mums atrodė –
Užtektų kibiro vanilinių ledų.

Gyvenimo kartumo nepatyre,
Žiūrėjome į lempą Aladino.
Jau daug vėliau piktai likimas spyrė
Į taurę, sklidiną raudono, karšto vyno.

Paskui prisirpo vyšnios tėvo sode,
Kurias nuskyčiau aš, o valgei tu,
Kad būtume laimingi, mums atrodė –
Tereikia tik vanilinių ledų.

Nuo laiko veidus išvagojo raukšlės,
Nurimo aistros, dingio blizgesys akių.
Širdis – dainos nesudainavęs paukštis,
Kuriam gardžiausius trupinius beriu.

Kai tėvo sode rovėme kopūstus,
Kurios ravėjau aš – užraugėme bendrai.
Jau nesvarbu, ar bus labai jie rūgštūs,
Svarbu kartu suvalgyti ledai.

2003

(Iš knygos „KARTU SUVALGYTI
LEDAI“)

CENZŪRAI

Miriau prieš metus nuo infarkto širdies,
Užbaigęs rašyt kalambūrą.
– Nekalk, jei gali, paskutinės vinių, –
Prašiau kietasprandės cenzūros.

O ji, slėpdama savo kiaulės akis,
Apžiūri mane tarsį sūrį.
Tai kas, kad jos trisdešimt trečias dantis
Bedievis, bet „kariją“ turi!

Kol aklas, kol kvailas, kol jaunas esi,
Kas naktį sapnuoji Paryžių.
Vidurnakčio mūza, kokia tu šviesi
Ant krosnies įkaitusių „špižių“...

Žiūriu į begėdes cenzūros akis,
Į lūpas, cenzūriškai kietas.
Kalta visada paskutinė vinis
Ir taškas, ne vietoj padėtas.

KAI NEGALI NEDAINUOTI

daina

Kai jausmai, širdyje sustyguoti,
Ieško pirštais gitaros akordų,
Negaliu, negaliu nedainuoti
Vidury dilgėlyno be šortų.

Būtinai, būtinai apie meilę,
Apie aistrą be jokio moralo.
Net jei uošvienė pjauna be peilio
Tik už dubenį šilto rasalo.

Negaliu, negaliu nedainuoti
Apie meilę, kuri... vos šešiolikos.
Tie Dubysos krantai dobiluoti
Ir gitaros – kad jas kur armonikos!..

Dar tos žvaigždės, danguj išsipylusios,
Susitarusios mirksi į taktą.
Jei ne stygos, seniai jau sudilusios,
Aš parodyčiau joms smuiko rakta!

Tu vėl brazdini savo gitarą,
Aš rašau vėl eilėraščių naują.
Užsigobus permatomą skarą,
Mūzai kojas Dubysa skalauja.

Negaliu, negaliu nedainuoti
Apie meilę, kuri... vos šešiolikos.
Tie Dubysos krantai dobiluoti
Ir gitaros – kad jas kur armonikos!..

Ryt žadėjo sinoptikai debesis –
Pakabinsiu gitarą ant sienos.
Kada skauda ir inkstus, ir kepenis,
Jau žinau – prasidės mano dienos.

2006

(Iš knygos „BALTOS PĖDOS“)

Vytautas Šenauskas

NEPAMIRŠTAMAS ŠEDUVOS MUZIEJININKAS

YRA ŽMONIŲ, KURIŲ GYVENIMAS TARSİ NEPAŠTEBIMAS, NIEKUO NEIŠSISKIRIANTIS – VIEN KUKLUS, SAŽININGAS BUVIMAS TARP MŪSŲ, DARBAS, ELGESYS. IR TIK JŲ NETEKĘ IMAME SUVOKTI TIKRAJĄ, DIDŽIĄ TOS BUVUSIŲ BENDRAKELEIVIŲ TYLIOS KASDIENYBĖS, VEIKLOS PRASMĘ, SVARBĄ, TIK TADA PAJUNTAME, KOKIA TUŠČIA, GAL NĖ NEBEUŽPILDOMA PASILIEKA TOJI NIŠA...

TOKS BUVO ŠEDUVIS KRAŠTOTYRININKAS, MUZIEJININKAS VYTAUTAS ŠENAUSKAS, KURIAM KITAIŠ METAIS BŪTŲ SUKAKĘ 80, BET KURIS PRIEŠ METUS IŠKELIAVO AMŽINYBĖN.

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus draustinio fonduose saugomas primargintas pageltusio popieriaus keturkampėlis. Vytauto Šenauskos ranka surašyta autobiografija. Vos penkiolikoje trumpų eilučių – visi jo metai ir darbai. Įtikinamiausias paliudijimas, kokio kuklumo tai buvo asmenybė, ištikima savo pomėgiui, pasirinktam keliui ir gimtojo krašto kultūrai...

Vytautas Šenauskas gimė 1929 metų kovo 16 dieną Radviliškio rajone, Labos kaime. Mokėsi aplinkinėse pradinėse moky-

klose, vėliau Panevėžyje. Nors knygos traukė, didesnių mokslų siekti neturėjo galimybių: sudėtingi karo, pokario metai, nelengvai besiverčiančios šeimos vargai ir negandos. Tad Vytautas anksti pradėjo dirbti, talkinti tėvams.

Jis ketino pasekti tėvo geležinkelininko pavyzdžiu – įsidarbinti geležinkelio ryšiuose, pašte. Tačiau vis domino tai, ką vaikystėje išsiminė iš senelės porintų legendų, padavimų, ką pats

vėliau godžiai perskaitydavo istorinėse knygose, kam potraukį pajuto, besimokydamas dar pradinėje mokykloje. Jis taip yra pasakojęs, nuo ko viskas prasidėjo: ėjo sykį į mokyklą pro senkapį, paspyrė grumstelį – išsiritu žalsvas skridinėlis. Nunešęs parodė Dapšionių pradinės mokyklos vedėjui Domui Ramanauskui. Šis apžiūrėjo ir nustebeš visą pamoką turėjo ką aiškinti apie retą radinį. Pasirodo, tai buvo Jono Kazimiero, Didžiojo kunigaikščio ir lenkų karaliaus, laikų moneta. Pačiam radėjui tas atsitikimas paliko neišdildomą įspūdį ir nebenumalšinamą norą vėl ir vėl ieškoti panašių tolimos praeities liudininkų.

Radinys prie radinio, entuziastas prie tokio pat entuziasto, ir Šeduvoje, tuometiniame rajono centre, apie 1958-uosius šviešaus atminimo šeduvio mokytojo Antano Bukausko iniciatyva supleveno muziejaus idėja. Sudarytoje iniciatyvinėje grupėje – ir Vytautas Šenauskas. Po metų Šeduvoje pradėjo veikti kraštotyros muziejus. Kai Vytautui pasiūlė tapti jo vedėju, sutiko nedvejodamas, su padėka ir neslepianu džiaugsmu.

Turbūt nuo tada dažno mintyse vis susitapatindavo: Šeduva, muziejus, Vytautas Šenauskas. Nuo tada vedėjui beveik nebebūdavo vasarų be įvairių ekspedicijų, poilsio dienų – be kelionių dviračiu ar pėsčiomis pas gyventojus, į senąsias sodybas, kasdienybės – be susitikimų, pokalbių su bendraminčiais, tokiais pat kraštotyros mėgėjais ir žinovais. Daugybę vertingų eksponatų surado pats Vytautas, muziejaus talkininkai, kiti žmonės (ypač masinės melioracijos metais, pradėjus beatodairiškai griauti kaimų sodybas). Įtikėję muziejaus vedėjo sąžiningumu ir jo pastangų prasme, ne vienas pats pasiūlydavo, padovanodavo įvairių retų senovinių daiktų. „Rinkome ir partizanų nuotraukas, užrašus, žuvusiųjų kovotojų asmeninius daiktus. Tais laikais eksponatai būdavo giliai užkišti. Turėjome keletą senų ginklų. Ateidavo saugumiečiai, atlauzdavo vamzdį ir žiūrėdavo prieš langą – kada iš jų šauta?...“ – išgyventu nerimu dalydavosi muziejninkas.

Ilgainiui gausėjo ir įvairėjo fondai, susidarė archeologinių radinių, istorinės, liaudies meno, etnografinės ir kitokios medžiagos skyriai. O kas netilpdavo į parodų standus, kruopščiai sutvarkyti guldavo į muziejaus palėpę, laukdami didesnių, ge-

Vytautas Šenauskas (priekyje) buvo vienas iš žinomiausių šeduvių kraštotyros veiklos entuziastų

resnių patalpų. Augo miesto ir aplinkinių gyventojų susidomėjimas, pasididžiavimas muziejumi. Čia vis dažniau užsukdavo ekskursijos ir pavieniai lankytojai iš toliau, net iš užsienio. Vytautas Šenauskas sugebėdavo atverti tiek įdomaus, vertingo, nežinoto, kad daugelis panūsdavo čia dar sugrįžti. Jis dažnai rašė straipsnius spaudoje, padėjo organizuoti kraštotyrai skirtus puslapius rajono laikraštyje, vedavo muziejuje pamokas moksliviams, jaunimui. Visur – neraginamas, neatsikalbinėdamas, nelaukdamas atlygio, neskaičiuodamas savo laiko nei jėgų. „Ateidavome su mokiniais į muziejų. Visada mus maloniai priimdavo, papasakodavo apie tai, ko nebuvo parašyta vadovėliuose. Jo pasakojimai apie istorinę praeitį visada sudomindavo ir mokinius, ir mokytojus“, – iš pedagogės pensininkės Veronikos Dūdėnienės prisiminimų.

Laiko permainos palikdavo savo pėdsakų entuziastų pastan-

Muziejninkas, kraštotyrininkas, krašto praeities prakalbintojas

gomis įsteigto ir rūpestingai puoselėjamo muziejaus veikloje, matyt, ir vedėjo širdyje, nors viešai jis niekam niekuo ir niekada nesiskųsdavo. Vienintelis, beveik simboliškai teapmokamas etatas šiame muziejuje dingdavo ir vėl atsirasdavo, muziejus tapo Panevėžio, paskui Šiaulių muziejų filialu, skyriumi, buvo perkeltas į Radviliškį, vėl gražintas Šeduvai, priartėdavo ir vėl nutoldavo pažadai dėl geresnių jo patalpų... Vytautas Šenauskas vis darbavosi vienodai kantriai, atsidavusiai. Sakytum, pats likimas būtų pasirinkęs išbandyti jį ir vis pralaimėdavęs šią nematomą dvikovą su darbštuoliu.

Šeduvio indėlis liko ir kituose rajono kultūros baruose. Nuo 1960 metų jis darbavosi Dapšionių klubo-skaityklos vedėju, vėliau – tuometinių „Auksinės varpos“ kolūkio, Beinoriškių, Augmėnų, Jonaitiškių, Žeminių kultūros namų direktoriumi, meno vadovu – ten, kur atsirasdavo darbo, kur galėjo prisidurti prie menko, dar ir nenuolatinio muziejinių atlyginimo. Juo labiau, kad visos tos pareigos buvo jam mielas, artimas kasdienis bendravimas su žmonėmis. Vadinasi, ir galimybė kažką naujo atrasti, sužinoti pamėgtajai kraštotyrinei veiklai. Pastarosios niekada, net ir darbo muziejuje pertraukomis, taip ir nebuvo išdavęs, iškeitęs, nustūmęs į pašalį.

Atgimimo metai kraštotyrininkui dar pridėjo energijos, entuziazmo. Šeduvos muziejus tapo Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio Šeduvos kraštotyros skyriumi. Jam ir toliau vadovavo Vytautas Šenauskas. Be apžvalginių, krašto istorijos įvykius išryškinančių šio darbuotojo pranešimų neapsieida-

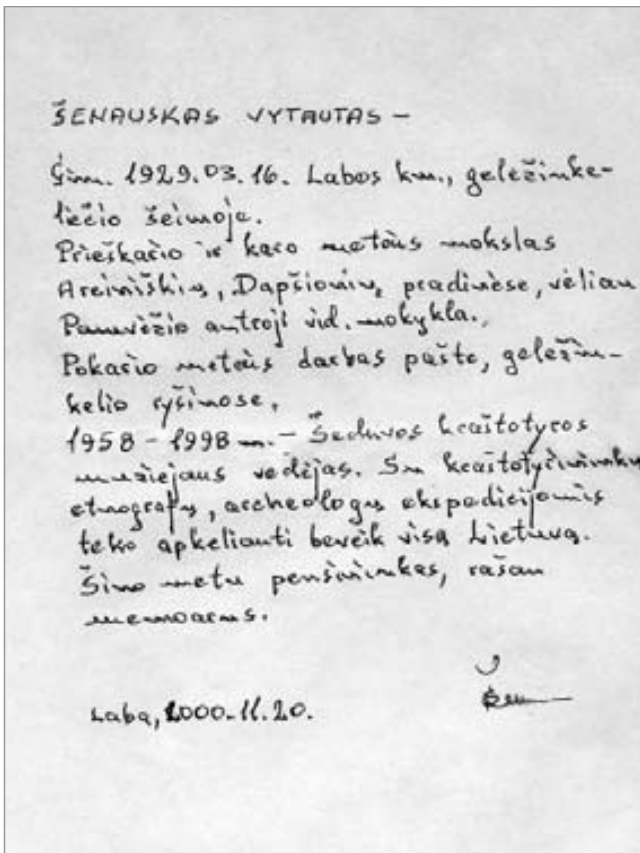
Toks Vytautas Šenauskas pasilieka jį pažinojusiųjų atmintyje: vis ieškantis iškalbingų, eksponatų, krašto istorijos detalių ir liudininkų

vo daugelio istorinių datų, laisvės kovotojų, kitų įžymių veikėjų sukakčių minėjimai, jų atminimo įamžinimo renginiai. Spaudos leidiniuose mirgėdavo Vytauto Šenauskos straipsniai, po kruopelytę ir su nauju įkvėpimu sudėlioti iš jam gerai žinomų istorinių faktų, iš profesionaliai prakalbintų muziejaus eksponatų.

Nesikeitė jo darbštumas, įgimtas kuklumas, paprastumas, nuoširdi pagarba, tolerancija visokio amžiaus, bet kurio užsiėmimo žmogui. Atrodydavo, kad jam tiesiog sunku būdavo pagirtam, matomam, pavadintam į tribūną, atsidūrusiam dėmesio centre. Perskaitęs savo pranešimą, pasakęs kalbą, pakomentavęs, ko prašytas, jis stengdavosi tuoj ištirpti minioje, tarsi vengdamas kam kliudyti, suteikti rūpesčių. Apdovanojamas ar kitaip viešai įvertinamas (gal ir per retai...) jis, regis, net susigūždavo: suprask, kiti labiau to verti... Kada tik jį besusitikdavai, tuoj išgirsdavai klausimų apie tave, tavo sveikatą, pagyrimų kokiam nors tavo darbui, paskui nejučia pereidavo prie šnekos apie naujus muziejaus eksponatus, išryškėjusius naujas krašto istorijos detales. Vis tarsi užbėgdavo tau už akių – tik atsiveikinus, susivokdavai, kad pats apie save jis nė žodeliu neužsiminė, kad apie jį taip ir nespėjai paklausti... Syki su kraštotyros entuziasmais aplankius jį, jau pensininką, sunkiai susirgusį, gulintį savo vienvėdžio kambarėlyje Laboje, pirmiausia nuskambėjo tas pats nesumeluotas rūpestis: „Kaipgi jūs čia, be reikalo varginotės, ar nesusitrukdysite savo darbų, ar nesusalsite tokį tolimą kelią grįžti...“

Pasakytum, stebinant kontrastas: toks paprastumas ir tokie prasmingi nuveikti darbai. Bet gal tik tokia tyliai šviesi asmenybė ir galėjo mus taip patraukliai lydėti kraštotyros keliu, verti mums gimtinės praeities savastį, padėti giliau suvokti jos istoriją. Toks, koks ir buvo šis nepamirštamas entuziastas, rajono kultūrai, kraštotyrai atidavęs daugiau kaip keturis savo dešimtmečius.

Vytautas Šenauskas mirė 2007 lapkričio 27 dieną. Jis palaidotas Dambavos kaimo kapinaitėse.

Vos į kelias eilutes paties šviesuolio sutalpintas gyvenimas...

Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio nuotraukos

RADVILIŠKIO KRAŠTO KALENDORIUS

2009 M.

SAUSIS

60 m., kai 1949 01 01 Radviliškyje gimė Julijus Bukauskas, tautodailininkas kalvis.

70 m., kai 1939 01 01 Radviliškyje gimė Albinas Petrauskas, choro dirigentas, nusipelnęs artistas, pedagogas.

85 m., kai 1924 01 01 Miežaičių k. gimė Vytautas Šniuolis, Prisikėlimo apygardos štabo viršininkas, poetas.

50 m., kai 1959 01 02 Radviliškyje gimė Laima Janušonytė, sporto žurnalistė.

75 m., kai 1934 01 02 gimė Antanas Kairys, habil. daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, dirbęs Lietuvos gyvulininkystės instituto Radviliškio rajone direktoriumi.

80 m., kai 1929 01 02 Radviliškyje gimė Pranas Kairys, tolimojo plaukymo šturmanas, kapitonas, laivyno navigacijos skyriaus viršininkas.

65 m., kai 1944 01 03 Vilgirdaičių k. gimė Algimantas Žukas, žurnalistas.

60 m., kai 1949 01 04 Grinkiškyje gimė Vladas Petravičius, dailininkas keramikas, mokytojas.

220 m., kai 1789 01 04 gimė Juozapas Rupeika, vertėjas, kunigas, ilgai dirbęs Šeduvoje.

5 m., kai 2004 02 14 mirė Genovaitė Žilinskaitė, dailininkė, gimusi Januškoniu k.

50 m., kai 1959 01 15 mirė Antanas Simaitis, prelatas, bažnyčios ir visuomenės veikėjas, gimęs Radviliškyje

50 m., kai 1959 01 15 Radviliškyje gimė Jonas Varkulevičius, Radviliškio Lizdeikos gimnazijos direktorius, kūno kultūros mokytojas ekspertas.

135 m., kai 1874 01 17 Grinkiškyje gimė Jonas Gregorauskas, scenografas.

125 m., kai 1884 01 17 gimė Julijonas Šakenis, buvęs Grinkiškio klebonas, Radviliškio altaristas.

145 m., kai 1864 01 27 gimė Mikalojus Kuprevičius, gydytojas, publicistas, tautosakos rinkėjas, dirbęs Grinkiškyje.

70 m., kai 1934 01 28 Valinės k. gimė Vytautas Barauskas, poetas, prozininkas, publicistas.

85 m., kai 1924 01 30 gimė Antanas Mitrikas, kunigas, tremtinys, dirbęs ir Šeduvos bažnyčioje, palaidotas jos šventoriuje.

VASARIS

75 m., kai 1934 02 03 Kubiliūnų k. gimė Pranas Jučas, inžinierius-mechanikas.

80 m., kai 1929 02 05 Grinkiškyje gimė Albertas Vitkus, gydytojas, profesorius, medicinos mokslų daktaras.

80 m., kai 1929 02 06 Radviliškyje gimė Viktoras Turčinskas, išėivijos dailininkas.

80 m., kai 1929 02 10 gimė Donata Ona Šimkevičiūtė-Podėnienė, Gyvulininkės instituto Baisogaloje darbuotoja, poetė.

65 m., kai 1944 02 11 Skamaičių k. gimė Vytautas Damaševičius, kino ir televizijos režisierius.

75 m., kai 1934 02 11 gimė Antanas Mikelis, žurnalistas, ilgametis redaktorius, knygų autorius, gyvenęs ir dirbęs Radviliškyje.

60 m., kai 1949 02 12 Kairėnėlių k. gimė Feliksas Paškevičius, Lietuvos žolės riedulio federacijos Teisėjų kolegijos narys, šalies jaunimo rinktinės vyriausiasis treneris, mokytojas.

95 m., kai 1914 02 17 gimė Kostas Narkevičius, dailininkas skulptorius.

75 m., kai 1934 02 21 Augmėnuose gimė Bronius Vintys, inžinierius, gamybos organizatorius.

70 m., kai 1939 02 28 Giedraičių k. gimė Aleksandras Šidlauskas, poetas, literatūros tyrinėtojas, kraštotyrininkas.

KOVAS

75 m., kai 1934 03 01 Augmėnuose gimė Vincas Kisaraukas, dailininkas.

145 m., kai 1864 03 01 Šeduvos apylinkėje gimė Jonas Pašakauskis, kalendorių rengėjas, istorikas.

70 m., kai 1939 03 03 Vakarų k. gimė Algirdas Budrys, klarnetininkas, profesorius, Muzikos akademijos Pučiamųjų instrumentų katedros vedėjas, valstybinio pučiamųjų instrumentų orkestro „Trimitas“ meno vadovas.

50 m., kai 1959 03 06 Radviliškyje gimė Irena Bakanauskienė, docentė, mokslų daktarė, Vytauto Didžiojo universiteto Ekonomikos ir vadybos fakulteto prodekanė, knygų autorė.

100 m., kai 1909 03 10 Plaučiškių k. gimė Bronius Raila, Nepriklausomybės atkūrimo žurnalistas, visuomenininkas, knygų autorius.

50 m., kai 1959 03 13 Radviliškyje gimė Mindaugas Capas, aktorius.

80 m., kai 1929 03 13 Radviliškyje gimė Ina Kristina Šimėnaitė-Nenortienė, gydytoja, menininkė.

80 m., kai 1929 03 18 Šeduvoje gimė Vytautas Vonsavičius, geologas.

80 m., kai 1929 03 20 Mikailiškių k. gimė Petras Brazauskas, tautodailininkas medžio drožėjas.

125 m., kai 1874 03 20 Trakų k. gimė Jonas Pakatiliukas (Pakatinskas), knygnešys.

60 m., kai 1949 03 21 Šeduvoje gimė Genovaitė Abromaitytė-Balčiūnienė, poetė, pedagogė.

115 m., kai 1894 03 22 Radviliškyje gimė Petras Rauda, kunigas, tremtinys, knygų autorius.

120 m., kai 1889 03 23 Baisogaloje gimė Vladas Dutkevičius, chorvedys, vargonininkas, mokytojas.

105 m., kai 1904 03 24 Plaučiškių k. gimė Vladas Raila, Lietuvos kariuomenės savanoris, išėivis režisierius, choro dainų, knygų autorius, dailininkas.

40 m., kai 1969 03 30 mirė Vaclovas

Senkevičius, JAV lietuvių visuomenės veikėjas, Amerikos lietuvių darbininkų literatūros draugijos narys, gimęs Piepalių k.

85 m., kai 1924 03 31 Šiaulėnuose gimė Aurelija Ragauskaitė, aktorė, režisierė.

BALANDIS

70 m., kai 1939 04 04 Baisogaloje gimė Arvydas Stanislovas Každailis, dailininkas grafikas.

110 m., kai 1889 04 04 Legečių k. gimė Jonas Poška, gydytojas chirurgas, visuomenininkas.

195 m., kai 1814 04 25 Mantviliškių k. gimė Juozapas Tamulevičius (Dovydaitis Dionizas), rašytojas darbuotojas.

75 m., kai 1934 04 28 Šiaulaičių k. gimė Vitalis Mazūras, režisierius, dailininkas, scenografijos dėstytojas.

GEGUŽĖ

55 m., kai 1954 05 05 gimė Antanas Stančikas, radviliškietis gydytojas terapeutas, Atgimimo sąjūdžio iniciatyvinės grupės dalyvis, poetas, knygų autorius.

85 m., kai 1924 05 08 Radviliškyje gimė Stasys Bistrickas, žurnalistas, kultūros veikėjas.

135 m., kai 1874 05 14 Notiniškių k. gimė Marcelinas Šikšnys-Šiaulėniškis, dramaturgas, poetas, prozininkas, vertėjas, publicistas, pedagogas.

75 m., kai 1934 05 29 Šeduvoje gimė Algimantas Gleveckas, gydytojas oftalmologas.

60 m., kai 1949 05 30 gimė Juozas Vytautas Onaitis, Radviliškio Vaižganto gimnazijos direktorius.

BIRŽELIS

75 m., kai 1934 06 04 Vėriškių k. gimė Aleksandras Digimas, kino operatorius ir režisierius.

65 m., kai 1944 06 10 Radviliškyje gimė Stasys Žirgulis, dailininkas skulptorius.

95 m., kai 1914 06 16 Sedūnų k. gimė Jonas Keseliūnas, išeivis, Brazilijos lietuvių spaudos bendradarbis.

70 m., kai 1939 06 24 Alksniupių k. gimė Vytautas Plungė, ekonomistas, ekonomikos mokslų daktaras.

70 m., kai 1939 06 26 Kurklių k. gimė Roma Griniūtė-Šapokaitė-Grinbergienė, sporto žurnalistė.

80 m., kai 1929 06 27 Radviliškyje gimė Vladas Kalvaitis, poetas, prozininkas.

LIEPA

50 m., kai 1959 07 10 Beinoravos k. gimė Vitas Matuzas, Panevėžio miesto meras, Lietuvos savivaldybių asociacijos narys.

70 m., kai 1939 07 15 Šeduvoje gimė Česlovas Linksmutis, technologijos mokslų habilituotas daktaras.

80 m., kai 1929 07 19 Aukštelkų k. gimė Vlada Banilytė-Kvedarienė, pedagogė, poetė, knygų autorė.

90 m., kai 1919 07 19 gimė Bronius Marijošius, dainininkas, kurio šeimos šaknys susijusios su Radviliškio.

100 m., kai 1909 07 23 Kleboniškių k. gimė Jonas Girdžiūnas, mokytojas, išeivijoje įsteigęs liuanistinę mokyklą.

100 m., kai 1909 07 24 Radviliškyje gimė Stasys Citvaras, išeivijos dainininkas.

RUGPJŪTIS

60 m., kai 1949 08 04 gimė Jordanas Bakanauskas, tautodailininkas, liaudies meistras.

95 m., kai 1914 08 06 gimė Romanas Marijošius, dainininkas, gyvenęs ir Radviliškyje.

60 m., kai 1949 08 07 Grinkiškyje gimė Aldona Januševičienė, Radviliškio rajono savivaldybės Viešosios bibliotekos direktorė.

75 m., kai 1934 08 09 Bernočių k. gimė Gražina Zolubienė, vertėja.

75 m., kai 1934 08 10 Kaulališkių k. gimė Leona Petkevičiūtė-Korkutienė, dramaturgė, poetė, publicistė.

70 m., kai 1939 08 10 Radviliškyje gimė Vladas Lisaitis, grafikas, akvarelininkas, tapytojas.

55 m., kai 1954 08 11 Šeduvoje gimė Petras Valantinas, poetas.

10 m., kai 1999 08 19 mirė Vytautas Pakarskas, lakūnas sklandytojas, inžinierius, gimęs Radviliškyje.

60 m., kai 1949 08 20 Šiaulaičių k. gimė Petras Mazūras, dailininkas skulptorius.

85 m., kai 1924 08 23 Kutiškių k. gimė Stasė Stašauskaitė, biomedicinos mokslų habil. daktarė, Vilniaus pedagoginio universiteto Botanikos katedros profesorė.

RUGSĖJIS

5 m., kai 2004 09 02 mirė Antanas Valantinas, kunigas, poetas, tautosakos rinkėjas, daugelio knygų autorius.

45 m., kai 1964 09 03 mirė Jonas Alekna, aktorius, režisierius, gimęs Kubiliūnų k.

55 m., kai 1954 09 03 Radviliškyje gimė Aurelija Andrejauskaitė, choro dirigentė, chorinių disciplinų dėstytoja.

10 m., kai 1999 09 08 mirė Vaclovas Blėdis, aktorius, gimęs Kubiliūnų k.

95 m., kai 1914 09 30 Kemėrų k. gimė Vladas Bložė, veterinarijos gydytojas, visuomenininkas.

SPALIS

120 m., kai 1889 10 3 Miškinių k. gimė Matas Grigonis, poetas, prozininkas, vertėjas, pedagogas.

60 m., kai 1949 10 07 Jukiškių k. gimė Laima Šečkutė, Vilniaus Gedimino technikos universiteto Verslo vadybos fakulteto prodekanė, Verslo ekonomikos katedros docentė.

80 m., kai 1929 10 20 Žironų k. gimė Adomas Mačiulis, inžinierius-technologas.

85 m., kai 1924 10 24 Šeduvoje gimė Stasė Dzenuškaitė-Svirskienė, poetė, socialinių mokslų daktarė.

130 m., kai 1879 10 26 gimė Vladislavas Juozapas Marijonas Komaras, Baisogalos dvaro savininkas.

LAPKRITIS

50 m., kai 1959 11 02 Alksniupių k. gimė Riman-tas Driežis, lėlių teatro režisierius.

50 m., kai 1959 11 05 gimė Antanas Čepononis, nuo 2003 metų Radviliškio rajono savivaldybės meras.

90 m., kai 1919 11 12 Maneitų k. gimė Alfonsas Pranskėtis, aviamodelistas-konstruktorius.

55 m., kai 1954 11 14 gimė Arūnas Komka, docentas, daktaras, Vilniaus technikos universiteto administracijos prorektorius, mokslinių publikacijų autorius.

85 m., kai 1924 11 29 Palonų k. gimė Vytautas Balčiūnas, architektas.

GRUODIS

110 m., kai 1899 12 05 Bružių k. gimė Juozas Narakas, karininkas, Karo aviacijos pareigūnas, Štuthofo koncentracijos stovyklos kalnys.

100 m., kai 1909 12 14 Baisogaloje gimė Juozas Monkevičius-Monkus, aktorius, režisierius.

70 m., kai 1939 10 25 Radviliškyje gimė Konstantinas Romualdas Dobrovolskis, gydytojas rentgenologas, mokslų daktaras, buvęs šalies sveikatos apsaugos ministras.

165 m., kai 1844 12 27 Virikauskų k. gimė Petras Legeckas, kunigas, literatas, vertėjas.

140 m., kai 1869 12 31 Šeduvos apylinkėje gimė kunigas Kazimieras Pranciškietis.

KITOS SUKAKTYS

480 m., kai įkurta Šeduvos parapija.

470 m., kai Žygimantas Augustas pastatė Baisogalos bažnyčią ir kai įkurta Baisogalos parapija.

455 m., kai pirmą kartą istoriniuose šaltiniuose paminėtas Grinkiškio dvaras ir miestelis.

335 m., kai paminėtas Diktariškio dvaras.

355 m., kai Šeduvai suteiktos Magdeburgo miesto teisės.

325 m., kai Baisogalos (Šeduvos?) parapijoje gimė Jonas Pašakauskas, Vilniaus

universiteto profesorius, kunigas jėzuitas, rašytojas, Lietuvos kultūrai nusipelnęs teologas.

285 m., kai istoriniuose šaltiniuose pirmą kartą paminėtas Šaukoto miestelis.

250 m., kai pastatyta Palonų Dievo Apvaizdos bažnyčia.

220 m., kai Radviliškyje, senosios bažnyčios vietoje pastatyta nauja medinė.

180 m., kai pastatyta Sidabravo bažnyčia ir pradėjo formuotis Sidabravo miestelis.

165 m., kai Plaučiškių k. gimė Stanislovas Raila, „Aušros“ bendradarbis, Didžiojo Vilniaus seimo narys, visuomenininkas.

145 m., kai Radviliškyje pradėjo veikti pradžios mokykla.

140 m., kai Pašušvyje buvo įkurta pradinė mokykla.

130 m., kai pastatytas Voskonių stiebinis vėjo malūnas.

125 m., kai mirė 1863 m. sukilimo vadas Adomas Bitė, gimęs Belozoriškių k.

125 m., kai Kleboniškių k. pastatytas vėjo malūnas.

115 m., kai 1884 01 08 gimė rašytojas Kornelis Makušinskis, kuris buvo vedęs Emiliją Boženskytę iš Burbiškio dvaro.

90 m., kai prie Radviliškio įvyko kautynės su bermontininkais, atnešusios Lietuvos kariuomenei lemtingąją pergalę. Jose žuvo radviliškietis savanoriai

Jonas Jaraminas ir Gracijonas Sakalauskas. Jiems atminti Daugėlaičiuose pastatytas paminklinis akmuo.

90 m., kai Radviliškyje ir Šeduvoje atidarytos progimnazijos.

90 m., kai iš Kaišiadorių į Radviliškį atriedėjo pirmasis lietuvių traukinys.

85 m., kai Radviliškiui suteiktos miesto teisės.

80 m., kai Aukštelkų kaime pastatytas paminklas Šaulių sąjungos 10-mečiui

75 m., kai mirė Juozas Dabužis-Dabužinskis, kunigas, visuomenės veikėjas, gimęs Šeduvos apyl.

75 m., kai Radviliškyje pastatyti Šaulių sąjungos rūmai.

60 m., kai Minaičių k. įvyko istorinis visos Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas, priėmęs „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio vasario 16-osios deklaraciją“.

60 m., kai įkurti Pocūnėlių kultūros namai.

60 m., kai Sidabrave įkurta biblioteka.

50 m., kai Raudondvaryje, dvaro rūmuose, įkurtas Žemės ūkio technikumai – dabartinė Šeduvos technologijų ir verslo mokykla.

50 m., kai įkurta Šniūraičių kultūros įstaiga – dabartinė pramogų ir šokių salė.

45 m., kai įkurti Alksniupių bei Aukštelkų kultūros namai, taip pat Beinoravos pramogų ir šokių salė.

40 m., kai duris atvėrė nauja, erdvi Labučių mokykla.

20 m., kai Radviliškyje atstatytas paminklas Vytautui Didžiajam.

20 m., kai restauruotas vėjinis malūnas Radviliškyje, toje vietoje, kur 1919 m. lapkričio 21–22 d. vyko įnirtingos kautynės su bermontininkais.

20 m., kai Baisogaloje atstatytas paminklas Lietuvos nepriklausomybės 10-mečiui.

15 m., kai Lietuvos heraldikos komisija aprobavo Šeduvos miesto herbą, kurį atkūrė dailininkas Raimondas Miknevičius.

10 m., kai Lietuvos heraldikos komisija aprobavo Grinkiškio herbą, kurį sukūrė dailininkas Arvydas Každailis.

10 m., kai šalies sostinėje suburta Vilniaus radviliškėnų bendrija.

10 m., kai Sidabravo vidurinėje mokykloje įsikūrė Prancūzų kalbos centras.

Radviliškio rajono kultūros kronika

(2008 M. II PUSMETIS)

Liepos 5 d. Radviliškyje nuskardejo Valstybės dienai, Sąjūdžio 20-mečiui ir Radviliškio gimtadieniui skirta šventė. Joje vyko tautodailininkų mugė, virtinę koncertų surengė svečių ir vietos atlikėjai, meno kolektyvai. Išrinktas Radviliškio garbės pilietis – juo tituluotas Gediminas Varna-Tiškevičius.

Tą pačią dieną Grinkiškio seniūnijoje įvyko Valstybės dienos minėjimas ir Mėnaičių kaimo bendruomenės padėkos šventė. Pagerbti žuvę laisvės kovotojai, bažnyčioje aukotos proginės šv. Mišios, pašventintas Mėnaičių kaimo bendruomenės kryžius, kvietė įvairios pramogos.

Liepos 2–5 d. sidabraviečiai šventė savojo miestelio gimtadienį. Apdovanoti aktyviausi, gražiausiai sodybas sutvarkę gyventojai, klausytasi koncerto.

Po kelių dienų Sidabravo krašto kultūra pristatyta seniūnijos bendradarbiavimo partneriams – Prancūzijos Saint Seine l'Abbeye komunoje.

Liepos 25 d. Alksniupiuose – kraštiečių sambūris. Susitiko dabartiniai ir buvę gyvenvietės žmonės, pasidalijo prisiminimais. Pagerbti labiausiai kraštą garsinantys atstovai, prasmingai pabendrauta.

Tą pačią dieną Radviliškio atrakcionų parke linksmino Oninių gegužinė „Onyte, einam su manim pašokti“, o joje – radviliškietiška liaudiška muzikos kapela

„Bočiai“, vokalinė-instrumentinė grupė „Radviliukai“.

Liepos 26 d. Tyrulių pramogų ir šokių salėje surengta Mortos – šeiminių globėjos – šventė. Vyko šeiminių varžytuvės, koncertas, kitos linksmybės.

Rugpjūčio 2 d. Baisogalos seniūnija ir kultūros namai pakvietė į tradicinį folkloro sambūrį „Nemirštanti tautos gaida“. Įvairūs meno kolektyvai koncertavo seniūnijos kaimuose ir gyvenvietėse, po to miestelio parke surengė bendrą koncertą.

Rugpjūčio 14 d. Radviliškio miesto atrakcionų parke – Žolinės šventė. Renginio metu Radviliškio miesto seniūnija apdovanojo gražiausių sodybų šeiminius, jiems ir kitiems šventės dalyviams surengtas koncertas.

Tą pačią dieną Viešojoje bibliotekoje pradėjo veikti Danutės Lukšienės SUMI-E technika atliktų darbų paroda.

Rugpjūčio 15 d. Šeduvoje suorganizuota kapelų šventė „Žolinės vainikas“. Joje dalyvavo ne tik Šeduvos, bet ir iš kitų šalies miestų bei rajonų atvykę muzikantai. Vyko dalyvių paradas, koncertas, nuotaikingos pramogos miesto parke.

Rugpjūčio 23 d. – Juodojo kaspino diena. Radviliškio kultūros centras pakvietė į išvyką po Radviliškio rajoną. Aplankytos vietos, susijusios su laisvės kovomis ir jų dalyviais, pagerbtas žuvusių partizanų atminimas.

Tą pačią dieną Daugėlaičiuose buvo susirinkusios rajono jaunimo komandos – viktorinos „Gongas 2008“ dalyvės. Tradiciniame renginyje jos pristatė savo atliktas namų užduotis, rungtyniavo įvairiose sumanumo, kūrybiškumo, išprusimo varžybose.

Rugsėjo 1 d. Radviliškyje ir visame rajone vyko Mokslo ir žinių dienos renginiai. Jie daugelyje vietų prasidėjo šv. Mišiomis bažnyčiose. Po to šventė tęsėsi mokyklose. Surengta ir koncertų, diskotekų, kitų pramogų.

Rugsėjo 3 d. Lietuvai pagražinti draugijos Radviliškio rajono skyriaus valdyba gražiai tvarkomų sodybų šeiminkams organizavo kelionę į Latviją bei gražiausias Joniškio ir Pakruojo rajonų sodybas.

Rugsėjo 13 d. Raudondvaryje esančioje Šiaulių aeroklubo bazėje paminėtos Šiaulių aeroklubo 50-osios metinės. Žiūrovai stebėjo lakūnų ir parašiutininkų pasirodymą, galėjo apžiūrėti lėktuvus bei sklandytuvus, jais paskraidyti.

Rugsėjo 15 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta kraštiečio dailininko Kęstučio Gvaldos plakatų, ženklų ir ekslibrisų paroda.

Rugsėjo 18 d. Viešojoje bibliotekoje Radviliškio dekanas, klebonas Gintas Sakavičius pasidalijo išpūdziais iš Pasaulio jaunimo dienų Australijoje, parodė šios išskirtinės kelionės nuotraukų.

Rugsėjo 19 d. Viešojoje bibliotekoje įvyko projekto „Olimpiečiai tarp mūsų“, kurio iniciatoriai – Lizdeikos gimnazija, baigiamoji šventė. Apžvelgtas metų trukęs šio projekto įgyvendinimas, apdovanojami jame dalyvavusių mokyklų, bendruomenių vadovai, pristatyta Lizdeikos gimnazijos direktoriaus Jono Varkulevičiaus knyga „Olimpinės dvasios neužgesinsi“.

Rugsėjo 20 d. Šiaulių „Aušros“ muziejus radviliškiečiams bei jų svečiams atvežė spektaklį ir parodą „Pajudinkim tautos Varpą“, skirtus dramos-muzikos-dainos draugijos „Varpas“ 100-mečiui. Jubiliejinis renginys vyko Viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje.

Rugsėjo 20–22 d. Baisogalos kultūros namuose ir Radviliškio kultūros centre pagerbti kraštiečiai broliai Romualdas ir Algirdas Budriai. Jie pasveikinti kūrybos bei asmeninių sukačių progomis, jiems padėkota už paramą gimtinei. Surengtas Lietuvos valstybinio pučiamųjų instrumentų orkestro „Trimitas“ ir jo meno vadovo, klarinetininko A. Budrio koncertas.

Rugsėjo 22 d., radviliškiečių džiaugsmui, kraštiečiai gydytojai, rašytojai, Lietuvos žurnalistų sąjungos ir Nacionalinės žurnalistų kūrėjų asociacijos narei Filomenai Taunytei už knygą „Kiek sveria siela“ įteikta Juozo Tumo-Vaižganto šių metų premija.

Rugsėjo 24 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje ir Raudondvaryje svečiavosi rašytojas Vytautas Račickas. Susirinkusiems vaikams ir kitiems klausytojams jis papasakojo apie save, savo kūrybą, paskaitė jos ištraukų.

Rugsėjo 25 d. Radviliškyje pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Izraelio Karmelio miesto savivaldybe. Ketinama

užmegzti įvairiapusio bendradarbiavimo ryšius, keistis sportininkų ir kultūros darbuotojų delegacijomis.

Rugsėjo 29 d. radviliškiečiai rinkosi į vakarą, skirtą buvusio kraštiečio Mykolo Dobrovolskio (Tėvo Stanislovo) 90 gimimo metinėms. Dalyvavo Paberžės 1863 metų sukilimo muziejaus direktorė Regina Ganusauskienė. Ji papasakojo apie šviesaus atminimo Tėvą Stanislovą. Parodyta dokumentinė kino juosta apie jį.

Spalio 1 d. Radviliškio kultūros rūmuose paminėta Tarptautinė muzikos diena. Kultūros centro ir Muzikos mokyklos meno kolektyvai surengė koncertą.

Spalio 4 d. Antaniškių parke surengta pirmoji Kūno kultūros ir sporto diena. Atvyko vadovaujančių šalies institucijų atstovai, įžymūs sportininkai, rajono sporto entuziastai, kiti dalyviai. Stebėtos nuotaikingos sportinės rungtys, šalies ir rajono atlikėjų koncertai.

Spalio 9 d. Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčios Jaunimo choras išvyko dalyvauti ir giedoti Šv. Jurgio parapijos Rochesteryje (JAV) 100 metų jubiliejaus išskilmėse. Chorą pakvietusioje parapijoje dabar dirba buvęs Radviliškio

dekanas, klebonas Gintaras Antanas Jonikas.

Tą pačią dieną Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta pirmojo rajono dailininkų plenero „Bobų vasara“ dalyvių darbų paroda. Apžvelgtas projektas, kurį rėmė Savivaldybė ir pagal kurį suorganizuotas šis pleneras, pasveikinti dailininkai, apžiūrėta paroda.

Spalio 17 d. Alksniupiuose įvyko vaikų ir jaunimo teatrų šventė-seminaras „Didžioji repeticija“. Dalytasi dramos kolektyvų patirtimi, parodyta jų parengtų spektaklių.

Spalio 20 d. Šeduvos kultūros namuose – tradicinė šeduvių meno kolektyvų šventė „Iš močiutės skrynios“. Tai – savotiška ataskaita žiūrovams, ką nuveikė visi čia esantys scenos entuziastų kolektyvai.

Spalio 23 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta Kastyčio Stumbrio fotografijų paroda „Kad kelias nesibaigtų...“

Spalio 24 d. į Raudondvario kultūros namus susirinko jaunimo muzikinės grupės – įvyko jų festivalis „Muzikinės arkos“. Be vietos grupių, dalyvavo ir svečiai atlikėjai.

Lapkričio 7 d. Radviliškio kultūros rūmuose – cirko šventė „Mus vienija arena“, skirta ilgamečio Radviliškio cirko

„Svajonė“ vadovo Antano Dabulskio 80 metų jubiliejui.

Lapkričio 8 d. Radviliškyje prastėta tradicija rengti garbaus amžiaus žmonių tautinių šokių festivalį „Ir ne tik iš Lietuvos“. Jo iniciatorius – radviliškietis šokėjų kolektyvas „Patrepsėlis“. Šiomet šis festivalis – jau tarptautinis.

Tą pačią dieną Alksniupiuose suorganizuota vokalinių ansamblių šventė „Juodalksnių pavėsy“. Dalyvavo renginio šeiminkai, rajono bei kaimyninių vietovių dainininkai.

Lapkričio 10–16 d. prasidėjo Šiaurės šalių bibliotekų savaitė „Meilė Šiaurės šalims“. Viešojoje bibliotekoje bei jos filialuose tuo laiku vyko „Šviesos ir žodžio“ šventės, Šiaurės šalių rašytojų kūrybos pristatymai bei skaitymai.

Lapkričio 11 d. iškilmingai atidarytos modernizuotos Baisogalos ir Šeduvos bibliotekos. Jose surengtose šventėse pasidžiaugta, kad bibliotekose po remonto sutvarkytas šildymas, nupirkti nauji baldai, pasikeitė estetinis vaizdas ir kita, padėkota už tai ir apdovanoti rėmėjai. Radviliškio viešoji biblioteka parengė savo filialų modernizavimo projektą. Atsižvelgdama į jį ir į tam kitų fondų numatomas lėšas, rajono Savivaldybė skyrė 200 tūkst. litų, už kuriuos ir modernizuotos abi šios bibliotekos.

Lapkričio 13 d. Viešojoje bibliotekoje paminėta lietuviškąja Žana d'Ark vadinama Emilija Pliaterytė, kuri dalyvavo 1831 m. sukilime ir mūšyje ties Prastavoniais. Prisimintas jos gyvenimas, ryški asmenybė, veikla, susipažinta su literatūra apie ją. Pokalbio iniciatorė – Emilijos Pliaterytės draugija, kuriai priklauso ir Viešosios bibliotekos darbuotojos.

Lapkričio 22 d. Baisogalos kultūros namuose – baisogaliečių kūrybos dienos. Kvietė tautodailės parodos, pristatytos baisogaliečių išleistos naujos knygos, koncertavo meno kolektyvai. Tokia kūrybos savaitė „Vadinkite mane sėjėju“ rengiama jau ne vienerius metus.

Lapkričio 30 d. Radviliškyje – miesto šventinės eglės įžiebimo šventė. Kartu tai – susitikimas su Kalėdų seneliu, savotiškas startas visiems kalėdiniais bei naujametiniams renginiams.

Gruodžio 2 d. Viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje – Benedikto Januševičiaus kūrybos paroda „Raidinėjimai“.

Gruodžio 18 d. Radviliškyje – rajono savivaldybės metų apdovanojimų „Gerumo šviesa“ įteikimo iškilmės. Šių nominacijų vertus kandidatus pasiūlė seniūnijos, bendruomenės, įstaigos, organizacijos, nominantus išrinko rajono komisija. Pernai tarp jų buvo ir kultūros, meno atstovės Rūta Staliliūnaitė, Genovaitė Butkevičienė, Simona Šukytė, Jadvyga Butkevičienė, kiti.

Summary of the Publication of „Radviliskio kraštas“

Congratulations. The people of Radviliskis district congratulated the honourable natives: Romualdas Budrys, the director of the art museum in Lithuania, a well-known leader of the museums, the explorer of art, the bearer of the orders of the Grand Lithuanian Duke Gediminas of the Third and Fourth Classes, of the Concord's Fund and his brother, Algirdas Budrys, the chief of the Lithuanian State Brass Band "Trimitas", the virtuoso of clarinet, the professor, the bearer of the order of the Grand Lithuanian Duke Gediminas of the Fourth Class in the honour of the 50th anniversary of their creativity and the life anniversaries.

Our ties with the homeland. In the leading article Nijole Plungaitė-Sidlauskienė by the name of the natives who live in Kaunas thanks and expresses happiness that this journal exists which connects them with the homeland, introduces to the history of the homeland, the heritage, the enlightened people of the present and the past.

The signs of the recollection of the founders in the district churches (2). Evaldas Tamulionis tells about the church of the Baisogalos Manor and the Holy Trinity, about the relations of the founders Komarai and about their perpetuation in the church – a memorial, the plaques, the family lodges to stress the value of these works of art.

A parish by the lake. The article by Birute Panumiene brings back to 1949, to the year of the biggest exiles in Lithuania which touched the Kaunas Priests' Seminary, too. The life of three exiles of it is connected with the Radviliskis district. They are: Antanas Bitvinskis, Antanas Mitrikas ir Vincas Algirdas Pranskietis. The author introduces to these enlightened people, their serving to the God and to people in the deportation and in the homeland.

The initiator of Lithuanian anthropology. Here it is an acquaintance with the war surgeon, the professor of the Kaunas university, the author of many scientific researches and works. You could find the biography, the special merits to Lithuanian anthropology. In the work „Jurgio Žilinsko vasaros. 1926-1936 m. Šeduva“ by Ksavera Rutelė Zickytė you will find new reminiscences about the native. They reflect Jurgis Žilinskas' works, surroundings, daily routine, habits, life, people and their fates.

The native for whom leisure is creativity and creativity is leisure. Grazina Dunauskienė in her interview introduces a well-known artist Vladas Lisaitis who has descended from Radviliskis. He is a representative of multi-genre creativity. He has got appreciations, awards not only in the national exhibitions but international either for his original works – drawing, water-colour, painting, monotypes, posters, metal plastic art and others. He has painted a huge water-colour „Trisdesimt du“ (Thirty two) where he depicted the Dukes of Lithuania. It was registered as a record. The interview also shows his liking for sports, there is his opinion about creativity in it.

The footsteps of the long hidden accident of the passenger aircraft. This article is dedicated to remember the victims of the accident of the passenger aircraft 35 years ago. There were two natives who were 30 years old. They were: Eugenijus Karnila, the second pilot of the aircraft and Vytautas Valentas Zdanavicius, an engineer, the candidate of engineering, the laureate of the union premium. The accident of the aircraft and its results are remembered. The recollections by both sisters Regina Karnilaite and Vida Zdaneviciute-Samuliene, also by Karnila's wife Irena Zdaneviciene reflect terrible experiences of the accident which was suppressed in Russian times.

The Jews of Radviliskis. Here you could find not successively and in a concentrated way analyzed topic – the history of the Jews of Radviliskis, their life and tragic events. Daina Elvaite took the material from the Public library, referred to published recollections and facts from the Vilnius Gaono Jews' museum. Also the readers are invited to share their recollections, facts and other sources on this topic. The editors

hope that it will help to reveal an interesting page of the history of the town and also it will help to collect the ethnographical material for Radviliskis ethnography museum.

The native land – a lovely home. a publication from the series "From the history of the regional towns and villages". Romualdas Budrys speaks about his native land – the village of Vertimai (Vakarai). He remembers the foundation of it, the routine of its people, the life of his family, his love till nowadays.

The last potter in Seduva. Sigitas Senulis introduces to the potter Vincas Stryla from Seduva who had learned that trade from his father-in-law Matas Matiliunas and became famous in the district. Here it is told about his life, the business situation at that time, the process of making and realization of the pots. "I think that we could find the pots and jugs made by Vincas Stryla in the families in Seduva and the whole district", the author of the article says about the last potter in Seduva.

A word about the people of Radviliskis – the article by Aleksandra Sidlauskas. The author piled up the information from different sources, the facts about 35 representatives of literature who came from Radviliskis district. They are: poets, writers, playwrights, translators, essay writers, literature critics and historians, bibliographers, the authors of the textbooks and religious works. It is an original review of their activity, a sign of respect and gratitude to them.

Beautiful Daugvyne. In his article Egidijus Prascėvicius guides the reader along the banks of the river Daugvyne. He writes about the origin of its name, the size, the tributaries, the closest villages and other objects. Here the true scientific facts are presented, the information is valuable for specialists who are interested in nature.

The creativity of the people of Radviliskis. This chapter of the journal introduces to the poet, satirist Antanas Stugys who wrote poems, epigrams, humorous sketches, illustrated books. He also published two books. They are: "Kartu suvalgyti ledai" (2004) ("Together Eaten Ice-creams") and "Baltos pedos" (2008) ("White Feet"). His introductory word and other creativity are presented in this chapter.

In memoriam. Unforgettable museum worker of Seduva. Here the recollections are depicted about Vytautas Senauskas who has died a year ago and who was the founder of the museum, the head, the local ethnographer, the collector of ethnographical material. It is written about his activity and bright personality, his contribution to the ethnography and culture of Radviliskis district.

2009 calendar of Radviliskis district. 2009 year calendar of the dates of the jubilees made up by the Public Library is printed here. The important jubilees of the famous people who came from this country, lived here or work in Radviliskis district are printed in the calendar. The other anniversaries of the events or the objects are also specified in it.

Culture chronicle of Radviliskis district (II half year of 2008). More important district cultural events which were held in the II half year of 2008 are depicted here.

The Gediminas castle in Radviliskis. The publication picks out a unique photo in the chapter "The Old Photos Tell": the Gediminas castle which was in Radviliskis resembling the real castle in Vilnius. It is left very little information about that building so the readers are invited to share interesting and useful facts.

On the cover - the Baisogalos Holy Trinity church (the photo by Elzbieta Karaliunaite) and the new publications of Radviliskis people in 2008.

Translated by Rima TARBUNIENE
Adviser to the Mayor
Radviliskis District Municipality

GEDIMINO PILIS RADVILIŠKYJE

Šią nuotrauką mūsų žurnalui pateikė jo skaitytojai, ištikimi Viešosios bibliotekos bičiuliai, entuziastingi keliautojai, išsaugoję daug vertingos medžiagos apie Radviliškio istoriją Irena ir Romualdas Kazlauskai. Ji įrodo: šiame mieste stovėjo Gedimino pilis!

Žinoma, kad Radviliškyje, netoli geležinkelio, buvo nedidelis, gražiai sutvarkytas miesto sodas – su jaukais žolynėliais, gėlynais, takeliais, su estrada, šokių aikštele, kur grodavo muzikantai, pasirodydavo dainininkai, šokėjai, dramos entuziastai. Ten poilsiauti mėgdavusių radviliškėčių laukdavo net teniso kortai. O pati didžiausia šio sodo, dažnai vadino parku, įžymybė buvo Gedimino pilis.

Ji, kaip tuometinio Vilniaus praradimo, kaip tautos pasiryžimo jį vėl kuo greičiau atgauti iš lenkų simbolis, stovėjo ant supiltos ir apželdintos kalvelės. Pilies viršuje – stiebas trispalvei iškelti. Kalvą ir pilį juosė iškastas griovys – tarsi Vilnelė šalia Vilniaus Gedimino pilies. Tiesėsi tiltelis per tą griovį, kad galėtų prieiti prie bokšto.

Negausūs Viešojoje bibliotekoje turimi gyventojų prisimini-

mai apie šį statinį liudija: pilimi daugiausia rūpindavosi skautai, kitas Radviliškio jaunimas. Čia vykdavo jų sueigos, šventės, kiti susibūrimai, skambėdavo patriotinės, pavergto Vilniaus susigrąžinimo nuotaikas skatinančios dainos, eilėraščiai.

Neabejotinai didelių ten vykusių iškilnių gausūs dalyviai užfiksuoti ir šioje unikalioje nuotraukoje. Koks, kada tai buvo renginys, kas jie – pilies papėdėje akimirka prieš nežinomą fotografa susibūrę žmonės? Kaip buvo statoma ši pilis, kokios kitos įsimintiniausios šventės čia vykdavo, koks tos pilies likimas? Atsakymai į tuos, kaip ir į daugelį kitų gimtojo miesto praeities klausimų gal dar tebeguli ne vieno radviliškėčio prisiminimuose, išsaugotuose asmeniniuose archyvuose. O juk būtų taip įdomu visiems išgirsti, plačiau sužinoti...

Radviliškiečių šiemėčiai leidiniai

